

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OBERST FREDERIK LÆSSØE.
Efter Maleri af Prof. V. Irmingær.

OBERST
FREDERIK LÆSSØE

1811—1850

EN LEVNEDSSKILDRING
BYGGET PAA BREVE OG OFFICIELLE AKTSTYKKER

AF

N. P. JENSEN
OBERST

KJØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
ERNST BIERBERG & MICHAEL H. JENSEN

1912

*Udgivet med Understøttelse af den Hjemstjerne-Rosencroneske
Stiftelse.*

Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkær)

REGISTER.

I. Barndom og Ungdom	Side	1.
II. Tjeneste ved Generalstaben.....	—	22.
III. Tjeneste under Krigen		
1848	—	44.
1849	—	123.
1850	—	165.

BILAG.

- I. Skrivelse fra Krigsministeren til General Krogh af 13. April 1849.
  - II. Skrivelse fra General Krogh til Krigsministeren af 15. April 1849.
  - III. Skrivelse fra Oberstløjtnant Læssøe til H.P. Holst af 20. April 1849.
-
-

N. P. JENSEN

OBERST FREDERIK LÆSSØE

1811—1850

I. BARNDOM OG UNGDOM.

Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe blev født i Kjøbenhavn den 23. September 1811. Faderen havde oprindeligt været Grosserer sammesteds, men det var gaaet tilbage for ham. Gennem Protektion blev han derfor nogle Maaneder efter denne Søns Fødsel udnævnt til Toldinspektør i Frederikshavn. Han havde været gift to Gange, anden Gang med Frøken Signe Abrahamson, og i dette Ægteskab havde han 8 Sønner, af hvilke Frederik var den fjerde i Rækken. Faderen skildres som en godmodig Natur med litterære Interesser og lidt af en Digter. Moderen har faaet det enstemmige Vidnesbyrd, at hun var en højt begavet, kundskabsrig og elskelig Kvinde og et Mønster som Hustru og Moder. Derfor var der Fred og Lykke inden Døre, thi hun var alt for alle, og — ligesom Gracchernes Moder — søgte hun sin Rigdom i sine Sønner.

I 1817 blev Faderen forflyttet til Kjøbenhavn som Havnekontrollør. Da det var hans Ønske, at Sønnerne skulde studere, satte han dem i »Borgerdydskolen«.

Som Barn var Frederik tilbageholdende og stille, plejede sine egne Sysler og levede sit eget Liv; men, naar Moderen om Aftenen samlede sine Sønner og, som Middel til Opdragelse, fortalte dem et eller andet, var Frederik lutter Øre. Da hun ofte fortalte om Napoleon, for hvem hun nærede den dybeste Beundring, blev han ogsaa Sønnens Helt. Maaske kan man heri søge Grunden til, at Frederik, da han blev gammel nok til selv at have Ønsker med Hensyn til sin fremtidige Livsstilling, bad om at maatte blive Officer. Men dette Ønske kan ogsaa

være opstaaet ved, at han paa mødrene Side var af Officersslægt. Oldefaderen, der var født i Sønderjylland, havde været Kaptajn i det selsvig-holstenske Infanteriregiment. Bedstefaderen, hvis fulde Navn Frederik fik i Daaben, var født i Slesvig By og ligeledes Officer. Han skaffede sig som Kaptajn og Lærer ved Landkadetakademiet og Artilleriinstituttet et højt og anset Navn som Lærer, Videnskabsmand og Digter, men fremfor alt som varm Fædrelandsven. Morbroderen, Joseph Benjamin Abrahamson, var Adjutant hos Frederik VI. For Frederik var der saaledes en militær Arv at værne om. Men hans Ønske om at blive Officer mødte en meget bestemt Modstand hos Faderen. Først da Frederik blev meget alvorlig syg og efter sin Sygdom fastholdt sit Ønske, blev det opfyldt, saa at han den 1. Januar 1827, et Aar, før han skulde have været Student, udnævntes til Kadet uden Gage i 2. Militærklasse. Disse Kadetter uden Gage, »Bykadetterne«, deltog kun i Undervisningen og de praktiske Øvelser paa Akademiet, men de boede i Byen. Frederik vedblev saaledes at være under Hjemmets Paavirkning. I December 1828 tog han en fortrinlig Officersexamen og udnævntes fra den 1. Januar 1829 til Page.

Pagerne benyttedes til at opvarte Kongehusets Medlemmer ved større Fester og Højtideligheder. Men denne Tjenergerning synes ikke at have ligget for Læssøe, thi ved en større Fest, hvor han var opvartende Page hos Kongen, kom han til at spilde Suppe paa Majestætenes Ærme. Frederik VI. vendte sig imod ham og sagde bistert: »De bliver aldrig nogen dygtig Officer!« Men Stemningsudbrud af denne Art, der ikke hørte til Sjeldhederne hos Frederik VI., havde ingen dybere Betydning, og Kongen fik Lejlighed til overfor Læssøe at vise det i Gerningen.

Naar Kadetterne skulde afgaa fra Akademiet som Officerer, blev der opgivet dette, hvor mange ledige Pladser der skulde besættes ved hvert Infanteri- eller Rytterregiment, og de valgte saa i den Rækkefølge, hvori de var bestaaede ved Officersexamenen, det Regiment, i hvilket de ønskede at tjene. Læssøe havde valgt Kongens eget Regiment, men en af hans Eftermænd søgte at for-

trænge ham. Læssøes Fader gik saa til Kongen og forklarede ham, at efter de hidtil fulgte Regler havde hans Søn Ret til Pladsen. Kongen svarede: »Saa skal han ogsaa have den!« Den 1. Januar 1830 blev Læssøe derfor udnævnt til Sekondløjtnant ved »Kongens eget Regiment« og flyttede som saadan ind paa Sølvgadens Kaserne. Han maatte derpaa gennemgaa et Kursus ved det gymnastiske Institut og en Rekrutskole, hvorefter han forrettede praktisk Tjeneste ved Regimentet til henimod Udgangen af 1832.

Læssøe traadte ind i Hæren paa en Tid, hvor der i den herskede almindelig Misfornøjelse med den bestaaende Tingenes Tilstand. Aarsagerne dertil maa ikke alene søges i, at den Hærordning, Frederik VI. havde indført i 1816, var højst uheldig, men tillige i de ualmindeligt slette Lønningsvilkaar. En udførligere Skildring heraf vil ikke være nødvendig, da den foreligger fra mange Sider; men Tilstandens naturlige Følge var, at den hos enhver opvakt ung Mand, der traadte ind i Officerskorpset, maatte paavirke hans kritiske Sands. At dette ogsaa var Tilfældet med Læssøe, ses af, at en Regimentskamerat i 1832 karakteriserer ham paa følgende Maade: »For megen Galde, siger stedse sin Mening rent ud, er en udmærket Kamerat og har megen Foretagelses-aand«. Læssøe havde den Gang i 2 Aar forrettet Tjeneste ved Regimentet. Han deltog ikke i Selskabelighed, men benyttede sine ledige Timer til krigsvidenskabelige og filosofiske Studier. Men hans stille og tilbageholdende Natur, der navnlig viste sig, hvor der var Fremmede til Stede, gjorde, at han trængte til en Ven, for hvem han kunde udtale sig med fuld Aabenhed og Frihed, og ham fandt han netop i den Kamerat, der har givet ham det ovenfor omtalte Skudsmaal: Løjtnant Adolf Fibiger. De havde været Kadetkamerater, var aandsbeslægtede og kom paa Sølvgadens Kaserne til at bo Dør om Dør med hinanden. For denne Ven havde Læssøe ingen Hemmeligheder, og, var de skilte fra hinanden, fortsattes Samlivet gennem en meget udførlig Brevvexling. I Læssøes Breve viser han sig livlig, fornøjelig og uforbeholden, og gennem dem saavel som gennem Brevene til en anden

Ven, der senere vil blive omtalt, har man et Materiale, der viser hele Gangen i Læssøes Udvikling.

Fibiger rejste den 13. Juli 1832 til Lolland for at samle Kræfter efter en Sygdom. Endnu samme Dag skrev Læssøe til ham:

»Kære Herre og Ven! Haaber at Du, medens jeg skriver dette, befinder Dig frisk og fornøjet paa Dampskibet og i det Mindste er kommen mellem Sjælland og Smaaøerne, i Fald Lolland ej allerede har haft den Lykke og Ære at modtage Din Galhed i sit Skød. Er endvidere i den sikre Forventning, at Du ganske har bortsovet Din Søsyege i Kjøge Bugt, og at Sørejsen har haft den heldigste Indflydelse baade paa Dit Legeme og Din Sjæl, især ifølge det herlige Vejr, hvilket jeg har bestilt til Dig. Antag ikke i en Snup, at min sidste Ytring er en Frækhed. Jeg véd ikke, om Du husker det, men jeg har for et Par Maaneder siden imponeret svært ved, under Trusel om Vrede, at forlange godt Vejr og faa mit Forlangende opfyldt. Visse Folk turde i 8 Dage ikke se mig ret i Øjnene af pure Ærefrygt.« — Efter derpaa at have givet en meget morsom Skildring af et Forhør i Stokhuset (Slaveriet), hvor Læssøe havde været Bisidder, fortsatte han: »Jeg er saa inderlig ked af det. Jeg har staaet hele den udslagne Dag og læst fransk Grammatik og tyske Kejsere. Jeg er kommen i et yderst kolerisk-melankolsk-hypokondrisk-hysterisk Humør. Min eneste Afvexling har været at spadsere et Par Gange op og ned ad Gulvet. Jeg vilde ønske, at Du var her i Kaserne, saa kunde jeg da gaa ind og plage Dig med Snak en Timestid. Men nu har jeg ikke et fornuftigt Væsen at kunne tale et fornuftigt Ord med, thi ikke en Gang mine Samtaler med mig selv vil gaa for mig i Dag. Du skal ellers ikke bryde Dig om, at jeg den ene Dag kalder Dig gal og den anden Dag fornuftig. Sommetider forekommer det første Epithet mig at være det mest passende, men, naar jeg saa igen betænker, at jeg saa temmelig vel kan underholde mig med Dig, sander jeg Dine Ord, at al Galskab er relativ — thi, hvad kalder vi klogt? Det, de fleste kommer overens om at antage derfor. Men hvad er disse fleste vel andet end nogle storsnudedede

Aristokrater, som v i Gale — NB. hellere gal end Aristokrat, derfor v i — ret af Hjertet kan hade, naar vi véd, at de Herrer er saa usikre i deres Sag, at vi med nogen Grund kan anse deres hele Tilværelse for en Drøm, og altsaa langt mere deres Ideer og Tanker. Ti tusende Gange hellere et Bidstruplem i Spændetrøje, som lever herligt i sin Indbildning, end et almindeligt Stykke dansk Løjtnant, Kaptajn, ja, Stabsofficer, General, Konge, eller hvor højt Du vil gaa. »Hele Livet er en drømmende Resignation, fordi man maler Væggene, mellem hvilke man sidder fangen, med brogede Skikkelser og lyse Udsigter« — siger Goethe, og hvo maler vel bedst paa disse Vægge, den Kloge eller den Gale?»

Naar Læssøe i Brevet fortæller, at han paa det Tidspunkt læste fransk Grammatik og tyske Kejsere, saa er Sammenhængen den, at han saavel som Fibiger forberedte sig til at tage Adgangsexamenen til »Den kongelige militære Højskole«.

Højskolen var bleven oprettet den 1. November 1830 med det Formaal at uddanne Officerer til Artilleriet, Ingeniørerne og Generalstaben. Skolen var inddelt i 2 Afdelinger, yngste og ældste. I den første meddeltes Undervisningen i Grundvidenskaberne, og den var fælles for alle Elever. Derefter blev der tagen en Opryknings-examen, og Eleverne valgte saa, eftersom de var bestaaede, om de vilde træde ind i ældste Afdeling som Artilleri- eller Ingeniørelever eller som Generalstabsaspiranter, og i denne Klasse meddeltes den faglige Undervisning. Hver Afdeling varede 2 Aar, og Undervisningen afsluttedes med en Afgangsprøve. Ingen havde arbejdet ivrigere paa at faa Højskolen oprettet end Læssøes Morbroder, og han blev ved Oprettelsen ansat ved Skolen som Undervisningsdirektør.

I Slutnigen af 1832 bestod Læssøe og Adolf Fibiger Adgangsprøven og traadte ind paa Højskolen, for hvilken Adolfs Fader, Artillerimajor J. A. Fibiger, var Kommandør.

Om Læssøes Ophold paa Højskolen skriver hans Moder: »Han er glad og lykkelig dér, han har ikke mere at bestille, end at han godt kan overkomme det, og dog

gaa herud paa Østerbro og spise hos mig hver Dag; hans gode Hoved letter ham alt, og han føler sig saa vel ved at erhverve sig saa mange gode Kundskaber. Det er ogsaa sandt, hvad Fru Staël-Holstein siger: »At kunne noget til Gavns ligner en god Samvittighed«. Til Afløsning i sit Arbejde har han Politik og den nyere Historie.«

Paa Højskolen traf Læssøe sammen med Carl Georg Andræ. De havde ogsaa været Klassekamerater paa Akademiet. Men Andræ var ved Afgangen bleven udnævnt til Løjtnant i Vejkorpset (Ingeniørerne), og var allerede i 1830 kommen ind paa Højskolen, hvor han i 1832 var Generalstabsaspirant i ældste Afdeling. Læssøe havde en tro Ven i Fibiger; han fandt en ikke mindre trofast Ven i Andræ.

Livet paa Højskolen var den Gang langt mere frit, end det blev senere.

Den liberale Bevægelse, Julirevolutionen i Paris 1830 gav Stødet til overalt i Europa, fandt ikke alene Vej til vort Universitet, men ogsaa til den militære Højskole. Her fandt den Tilslutning ikke alene hos Undervisningsdirektøren og Kommandøren, men ogsaa hos Størstedelen af Lærerne, og derigennem paavirkedes Eleverne. Den ivrigste Forkæmper for Liberalismen var Artillerikaptajn A. F. Tscherning. Han var den Gang ansat ved Højskolen som 1. Skoleofficer og Lærer i praktisk Artilleri. For at skaffe de liberale Tanker Indgang hos Befolkningen benyttede Tscherning Dagspressen, og i Slutningen af 1832 havde han under Navn skrevet 3 Artikler i »Kjøbenhavnsposten«. Kort efter Nytaar 1833 blev han beordret til at give Møde hos Skolens Chef*), Generaladjutant Bülow. Han meddelte Tscherning »en allerhøjeste Irettesættelse« med Betydning, »at Tscherning for Fremtiden havde at afholde sig fra at publicere lignende sine Anskuelser«. Tscherning skrev saa til Generaladjutanten og forsvarede sin Ret til at skrive, da det

---

*) General og Generaladjutant hos Kongen Franz Christopher Bülow, almindelig kaldet „Kongens Bülow“ paa Grund af den store Indflydelse, han havde hos Kongen.

kun var sket for at gavne Folk og Land, og bad om at faa en nøjere Fortolkning af Irettesættelsens Rækkevidde. Bülow svarede, at den fandtes i Udtrykkene. Men, da Tscherning saa blev angreben paa Grund af en af de Artikler, han havde skrevet, svarede han i »Kjøbenhavns-posten«. Der hengik saa nogen Tid, men den 6. Juni blev Tscherning uventet afskediget fra sine Poster ved Højskolen. At Regeringen søgte at dække over den virkelige Hensigt ved samtidigt at sende ham til Udlandet for at gøre sig bekendt med Artilleriet i de fremmede Hære, hjalp ikke. Alle forstod, at man paa denne Maade vilde søge paa Tid at fjerne et uroligt Hoved. Højskolens Elever traadte derfor sammen og skænkede Tscherning en Æreskaarde, der, foruden hans Navn, bar til Indskrift: »Klar Erkendelse, ædel Vilje, kraftig Haand«. Men derved blev man ikke staaende. Der blev indbudt til en Afskedsfest, der blev holdt den 13. Juni 1833 paa den kongelige Skydebane.

I Festen deltog Undervisningsdirektøren, Kommandøren, den langt overvejende Del af Lærerne samt Eleverne. Kommandøren havde skrevet en Sang i Dagens Anledning.

Om denne Fest skrev Adolf Fibiger til sin Moder: »Ved Bordet gik det temmelig stille. Kongens og Chefens Skaal blev udbragte, og dernæst blev Tschernings Skaal drukket. Da skulde Du have hørt et Hurra! Alle klinkede med ham under en Hurraraaben, saa det klang i Ørerne. Efter Skaalen var der en dyb Tavshed i over et Minut. Til Slutning blev Faders Sang afsungen. Denne henrev Tschernings Skaal blev drukken med dobbelt Enthousiasme, og han udbragte nu Højskolens Skaal: paa en god Forstaaelse mellem Lærere og Elever. Vi drak Kaffe i Haven, hvor »Marseillaisen« og »Parisiennen«*), der aldrig mangler, hvor Eleverne er samlede, blev sungne, og efter dem Faders Sang med nye Hurraraab for Tscherning, hvorpaa fulgte et stormende Hurraraab

---

*) „Parisiennen“ — „Peuple français, peuple des braves“ — var en Hymne, der blev skreven i Anledning af Julirevolutionen 1830 af Delavigne.

for den anonyme Forfatter til Sangen, hvem alle naturligvis kendte. Et Jubelraab, fordi Tscherning ved at slaa efter Keglerne fik Kongen til at ryste. Et nyt Jubelraab, fordi David (Professoren)* fik Goliath (samme Keglekonge) til at falde, hører til Ungdommens Brusen. Jeg skriver dette saa ligefrem, fordi jeg ikke tror, at man bryder Breve her i Landet, og, fordi jeg, om saa var, ikke brød mig om, at hele Verden læste, hvad jeg har skrevet. Ialtfald var der Opvartere nok omkring os til at høre og rapportere hvert Ord.«

I 1834 tog Læssøe Oprykningsexamen med et saa godt Resultat, at han tilligemed Løjtnant Caroc af Jægerne traadte ind i Skolens ældste Afdeling som Generalstabsaspirant.

Undervisningsdirektøren, Oberstløjtnant Abrahamson, virkede ivrigt for i Højskolen at faa dannet et militært Universitet. Han arbejdede derfor paa at faa Højskolen og den polytekniske Lærestanstalt forenede og stillede meget store Fordringer saavel til Højskolens Lærere som til dens Elever. Det førte til, at Lærerne klagede over, at han stillede urimelige Fordringer til dem, og at Eleverne klagede over, at de blev overanstrengte. Men Abrahamson, der var en meget myndig Mand, vilde ikke give efter. Det førte til Rivninger mellem ham og Kommandøren for Højskolen, Major Fibiger. Men samtidigt blev Sagen bragt frem for Offentligheden gennem Artikler i »Kjøbenhavnsposten«, hvor Abrahamson blev meget stærkt angrebet i anonyme Artikler, hvoraf nogle stammede fra Lærere ved Højskolen. Men omvendt blev han endnu stærkere forsvaret gennem andre anonyme Artikler, og der er Grund til at tro, at Læssøe har skrevet enkelte eller en enkelt af disse. Men Resultatet blev, at Chefen formaaede Kongen til at afskedige saavel Undervisningsdirektøren som Kommandøren fra deres Stillinger ved Højskolen fra Udgangen af 1835. Abrahamson, som Kongen satte megen Pris paa, blev dog afskediget med al Honnør, idet Kongen udnævnte ham til Overkvartermester i Generalstaben og kort efter til General-

---

*) David blev 1864 Finansminister.

krigskommissær for Kongeriget, o: Chef for hele Udskrivningsvæsnet.

Ingen havde fulgt den Kamp, Abrahamson havde ført, med større Interesse end Andræ og Læssøe, fordi de begge delte Abrahamsons Ønsker om paa alle Omraader at højne Højskolen. Læssøe optraadte derfor meget bestemt imod de Lærere, fra hvem Oppositionen mod Abrahamson udgik, og han trak sig fuldstændigt tilbage fra de Elever, der ikke delte hans Syn paa Sagen. Andræ var paa Højskolen, da Kampen mod Abrahamson begyndte, men han var sendt til Paris for at studere Mathematik, da den blev afsluttet. Derfor søgte han Oplysninger hos Læssøe. Det første Svar, Læssøe gav, er gaet tabt, men, da Andræ skrev paany — »Højskolens og Generalstabens Skæbne saavel som alt, hvad dermed staar i Forbindelse, har, som Du véd, Krav paa min særlige Interesse« — svarede Læssøe i et nyt Brev af 31. Maj 1836: »Højskolens og Generalstabens Skæbne. »Lilleste«, er Du gal? Er det et Spørgsmaal at gøre mig — mig usle, elendige Underløjtnant? Men det er det Samme, Du skal faa Svar. Højskolen og polyteknisk Lærestanstalt bliver ikke forenede, det kan Du være rolig for. Ser Du, civile Vedkommende (H. C. Ørsted) havde jo intet imod det, au contraire, men de gode Skrigere (Lærerne) hos os selv, der før Nytaar raabte paa Foreningen, forstummer naturligvis ganske nu, thi det vilde jo være ganske mod deres egen Interesse; de fleste af dem vilde ved Foreningen faa Rejsepas. De sorte Kjoler klapper os (Militære) og spiller saa Kat imod Mus, naar vi er i deres Vold. Jeg tror idetmindste ikke en Døjt af deres søde Ord, man faar ikke paa engang Had og Foragt paa Døren og dem har de ærligt vist os til Dato.« Efter derpaa at have omtalt nogle Artikler i »Kjøbenhavnsposten« og deres Angreb paa Morbroderen, gaar Læssøe over til at besvare den anden Del af Andræs Spørgsmaal: »Generalstaben! Ja, min bedste Ven, der ser det galt ud; der har Adjoints mistet deres Privilegium*), thi de har det

---

*) Adjoints ved Generalstaben bar deres Vaabens Uniform, men med trekantet Hat i Lighed med Generalstabsofficererne.

nu tilfælles med al Verden. Puh! hvor Du blegner. Ja, jeg kan nu ikke hjælpe Dig. Hele Armeens Officerer har faaet Tilladelse til at bære — hvad? — »Trekantede Hatte«. Oh, mon dieu, mon dieu! Lyksalighed uden Lige. Du véd, vi fik Epauletter paa Frakkerne i Anledning af Julirevolutionen, blanke Knapper i Anledning af Lornsens Skrift, Knebelsbarter i Anledning af Trykkefrihedspetitionen, men véd Du, hvorfor vi fik de trekantede Hatte? Hør, hør! I jydsk Stænderforsamling indgav Oberst Brock et Forslag om almindelig Værnepligt, om en ny militær Lovgivning osv.; herimod rejste sig en velmeriteret Deputeret og begyndte sin hæderlige Tale saalunde: »Jeg for min Part maa sige, at alt dansk Militær er mig saa forhadet, at jeg hellere ser Fjenden i Landet, end en dansk Soldat« osv. osv. »Danmark er en lille Stat; vi gør bedst i at stole paa de Stores Politik; den ene vil ej taale, at den anden okkuperer os« osv. osv. Brrr, ja, kan Blodet ej koge i En! Og saa, Bestialitet uden Lige; kan de Stores Jalousi ogsaa forhindre, at ikke en eller anden overfalder os under en almindelig Krig? Dog jeg behøver ikke at udvikle Bestialiteten for Dig. Forslaget (Brocks) blev naturligvis uden Barmhjerthighed forkastet. Intet kunde nu være mere mod Nr. I's (Frederik VI's) Hoved; han vil naturligvis have alene med Armeen at gøre og vil have den ene afhængig af sig, og han vil vise os, at det er af ham, vi skal vente os de store og reelle Velgerninger — ikke en anden Organisation, ikke almindelig Værnepligt eller ny Lovgivning, nej, ingen usle Smaating, men virkelige Velgerninger — derfor — trekantede Hatte. Ja, nu er vi trøstede over, at man i en Stænderforsamling vover at tale saaledes om os. O tempora, o mores! Vi er alle saa lykkelige — der er kun et Haab, et eneste: L'union parfaite. Du forstaar mig.« Slutningsbemærkningen forklares gennem en Udtalelse fra Læssøe i et Brev af 31. Maj, hvori det hedder: »Tænk lidt paa vor nuværende Misère, men meget paa en tilkommende Treenighed« (s: Skandinavien).

Det gik den Gang imod Afgangsexamenen paa Højskolen. Læssøe skrev derom til Andræ den 17. Juni 1836:

»Om 11 Dage gaar det til Examen, og jeg kan ma foi nix. Det er flovt, men que faire? For en Maaned siden troede jeg, at jeg var en holden Mand, men opdager nu til min Forskrækkelse, at jeg er fast bankerot. Naar jeg nu falder igennem, sig mig, tror Du, man kan komme i Christinernes Tjeneste paa nogenlunde gode Vilkaar. Du hører vel sagtens lidt mere om det, end jeg, og Du kunde ialtfald lægge et godt Ord ind for mig itide hos Louis Philippe eller Thiers«. Skønt Slutningsbemærkningen vidner om, at Læssøe her talte spøgende, svarede Andræ dog, som om Læssøes Udtalelser var alvorligt mente. Men Læssøe har ganske sikkert ikke et eneste Øjeblik tvivlet om Udfaldet, thi han bestod ikke alene bedre end Løjtnant Caroc, saa at han fik Forrang for ham i Generalstaben, men hans Examen var af en saadan Beskaffenhed, at i den Beretning, der blev indsendt til Kongen, blev han og Christian Kücker — der var Ingeniørellev — fremhævede som dem, der »særligt havde taget en god Examen.«

Den 20. December 1836 blev Læssøe udnævnt til Adjoint i Generalstaben. Endnu var han kun Sekondløjtnant, men den 24. Maj 1837 blev der tillagt ham Premierløjtnants Karakter, og den 18. April 1840 blev han virkelig Premierløjtnant.

Forinden Læssøe kom til Tjeneste ved Generalstaben, maatte han, som hjemmehørende i Fodfolket; gennemgaa Uddannelsesskoler ved Artilleriet og Rytteriet.

I Januar 1837 kom han til Tjeneste ved Artilleriet, hvad der, efter hans Breve at dømme, interesserede ham i høj Grad. Derefter blev han i Sommerhalvaaret 1837 sendt til Husarregimentets Exercerskole, der var paa Jægersborg. Andræ havde i 1835 maattet gennemgaa en lignende Skole ved Landsenerregimentet i Næstved og bebudet Læssøe en Beskrivelse af Livet paa Skolen, »saa at Haarene skal rejse sig paa Dit Hoved ved Tanken om selv engang at komme i samme Situation.« Læssøe var altsaa forberedt, og dog oversteg det, der mødte ham, hans dristigste Forventninger, thi han omtaler Opholdet paa denne Skole som »det ubehageligste Halvaar« i hele sit Liv. Skønt han var Officer paa ottende Aar, maatte

han deltage i alle Øvelser uden Undtagelse som Rekrut. Han skrev derom til Andræ i et Brev af 1. November 1837: »... Aah, Gud hjælpe mig! Nej, nu er det aldeles uudholdeligt; jeg har aldrig i mit Liv haft det saa slet som nu ... Hvilke Ofre maa man ikke yde Staten! Stjæle Aar ud af sit Liv, smide dem bort, ad Helvede til — ja undskyld mine heftige Ord, men jeg kunde blive rasende. Jeg begriber næsten ikke, at jeg ikke smider Sabel, Gevær og hele Stadsen til Jorden og løber min Vej. Uden al mulig Storagtighed har man dog en Slags Ret til at anse det under sin Værdighed at anvende Timer, ja, efter simpel Addition, Uger paa at gøre Bomspring, Volte til Højre og Venstre, og Gud ved, hvad det alt hedder.«

Excercerskolen afsluttedes i December 1837, og Læssøe fik Attest »for at være en duelig og vel instrueret Kavalerist«. Han afgik derpaa i Begyndelsen af Januar 1838 til Tjeneste ved Husareskadronen, der, under Ritmester Benjamin Marcher, laa i Roeskilde. I de første Dage kneb det med at komme i Orden og finde et Kvarter, men den 7. Januar skrev Læssøe til Fibiger: »Her sidder jeg da ganske fast i Ravnekrogen som Musen i Fælden. Efter megen Hurlumhej og Fortvivlelse er jeg endelig kommen nogenlunde i Orden. Jeg har faaet mig 2 smaa hyggelige Værelser hos en Præsteenke i en lille afsides liggende Gade. Enken har en lille Handel med Chokolade og — Blanksværte. Oplaget findes i en Kommodeskuffe. Som Skilt stod nogle Daaser og Kager forhen i et af mine Vinduer, men nu er de flyttede ind i et andet, uagtet mine Bønner for dem. Køberne passerer om Dagen gennem Porten, men om Aftenen gennem Gadedøren, og da rigtignok ind i mit Værelse. Du ser altsaa, at jeg er halft Kompagnon i Handelen. Da Købernes Antal imidlertid næppe er større end 2—3 om Ugen og om Aftenen vel næppe saa mange om Maaneden, saa faar jeg nok ikke megen Søgning. Min Dagligstue er behængt med ret gode engelske Kobberstik. Paa den ene Væg staar en uhyre Kakkellovn, paa den anden et Klaver. Et Klaver! Ja, Præsteenken har en Datter, som skal være ung og smuk. Hun er for Tiden borte, men ventes snart. Jeg

er en Smule nysgerrig. Den unge Datter, Klaveret i min Stue, den gamle, godmodige Præsteenke, der ikke véd, hvor godt hun vil gøre det for sin Logerende — alt det synes jo at bebude en ganske artig Roman, som imidlertid desværre strax tilintetgøres af mine bekendte, solide Pebersvendepinciper.« Fibiger, der kendte disse Principer, tænkte sig dog Muligheden af, at de kunde brydes. Derfor svarede han den 12. Januar: »Min »Histoire de la revolution française« par Mignet er til Tjeneste om nogle Uger, men maaske er Du til den Tid bedaaet af Enkens Datter, saa Du intet gider læse. Egentlig var det ikke saa dumt at etablere sig som Chokolade- og Blankesværteland i Roeskilde. Herregud! erindrer Du, dengang Du vilde være Støvlepudser hos Ibrahim Pascha? Det blev der da intet af. Rimeligvis dumt. Havde nu været første Kameldriver ved den hellige Karavane, hvilket altid er nok saa godt som at være Driver i en Husarstald. Du havde da set Muhameds Grav ophængt i Luften mellem fire Magneter, hvilket er langt kunstigere end Din Taalmodighed, som nu i over et halft Aar har hængt i et Haar, uden at dette er bristet.« Efter derpaa at have talt om Tjenesten i Vejkorpset, fortalte han en Historie fra Kjøbenhavns Garnison, der havde gjort megen Opsigt: »Kammerherre Rømeling«*) — skriver han — »har slaet en Karl paa Snuden og paa den uværdigste Maade chikaneret ham. Du vil i »Den Frisindede« og »Kjøbenhavnsposten« finde Sagen fremstillet mindre slem, end den er. Den samme Kammerherre var Skyld i, at Musketer Orbe blev skudt for at have forgrebet sig paa P. — Rømeling havde nemlig irriteret Orbe ved paa Paraden at slaa ham i Ansigtet med sin Stok. Om han under fire Øjne har faaet en Snyder af Kongen, skal jeg ikke kunne sige, officielt er intet sket. Rasende forbitret over Bladene kommer han paa Paraden og insulterer sit Officerskorps. Chr. Mathiesen**) spiller Helteroller i et dramatisk Selskab og har derved faaet

*) Oberst og Chef for 1. Livregiment.

**) Det var den samme Løjtnant Mathiesen, der paa Paradepladsen i Rendsborg den 24. Marts 1848 stemplede Prinsen af Nors Udtalelser som „Løgn“. Han faldt som Kaptajn ved Idsted den 25. Juli 1850.

et Helteydre og et Nielsen-Einar Tamberskælversk Blik. Det er Natur hos ham. Han ser paa Rømeling; denne farer i ham og dikterer ham tre Dages Arrest paa Hovedvagten. Mathiesen melder, at han vil klage til Kongen. Rømeling og Mathiesen hos Rex. Med Helteanstand plæderer Mathiesen sin Sag, og han fæster sit af vor Kæmpeold begejstrede stolte Øje paa vor Tids Monark. Kongen udbryder: »Ja, men De ser ogsaa impertinent ud!« Til Rømeling: »Se, hvor han ser paa mig!« Til Mathiesen: »De gaar øjeblikkeligt paa Hovedvagten. Der kan De sidde i 4 Dage, fordi De kommer her op og er impertinent.« Svarer Mathiesen rolig og kold: »Deres Majestæt! Jeg beder allerunderdanigst om Forhør og Krigsret.« Kongen: »Hvad? Hvad for noget! De vil ikke gaa paa Hovedvagten? Forhør og Krigsret! Ja, ja! det forstaar sig, naar De forlanger det.« — Forhør følger. Et kongeligt Reskript befaler, at Sagen skulde falde bort. — Det er en guddommelig Historie! Det huer mig, at Kongen strax finder sig i at skelne mellem Armeechefen og Monarken. Iøvrigt er den et Exempel paa, at Monarken ikke kan beklæde et Embede — Armeechef — uden at det maa føre til Inkonsekventser. Thi, havde Mathiesen ogsaa været impertinent, kan Armeechefen ikke mod hans Vilje straffe ham arbitrært uden at bryde Loven. Men det tillader Monarken ikke. Og Monarken kan ikke underkaste sig en Krigsrets Kendelse.«

Der gik kun 2 Dage, inden Læssøe svarede: »Støvlepuddertiderne er rigtignok aldeles forbi. Fire, fem Aar gør en uhyre Forandring i alle Anskuelser: Alle de Plager, der paalægges os i Forretningslivet, er jo dog ikke egentlig andet end Skat, der maa betales af os for at nyde godt af det civiliserede Samliv. Skatten skulde drives meget højt for at bringe mig til at opgive det sidste og blive Medlem af en raadden eller materiel Stat. — — Historien om Kammerherre Rømeling er virkelig mærkelig. Uagtet Rex jo egentlig fra først af tog lidt for stærkt Zulauf, kan jeg dog ikke andet end finde en ny Bekræftelse paa hans Retfærdighedsfølelse i den hele Geschichte! Mathiesen faar jeg stor Respekt for. Det er ikke blot Theaterkourage, han har vist. Jeg havde be-

stemt ikke vundet den Sejr, han vandt. Jeg havde siddet fire Dage paa Hovedvagten, men rigtignok næppe tre.« Fibiger, der var en sværmerisk Natur, havde i sit Brev udtalt, at hans Aand var mere poetisk end filosofisk«, og derfor havde han vendt sig fra Filosofien til Historien. Læssøe søgte at overbevise ham om, at det ikke var rigtigt, og i et nyt Brev af 16. Februar kom Læssøe atter ind paa disse Spørgsmaal. Han fortæller deri, at han lige har læst Grundtvigs Verdenshistorie, der har tiltalt ham i høj Grad, thi var end mange af Grundtvigs Anskuelser underlige og krasse, saa var de i Hovedsagen kristelige og faldt derfor sammen med den nyere Filosofis Betragtningssmaade. »Grundtvig« — skriver han — »har virkelig her forsøgt paa at skildre Menneskenes Udvikling som Realisationen af den theoretiske Undervisning, Filosofien, eller, efter ham, Kristendommen foreskriver«. Han anbefaler Fibiger at læse denne Bog og beder ham: »Lad Dig ikke afskrække, naar Du i Begyndelsen skulde træffe saadanne gale Hypoteser som at Jorden maaske kunde være kommen paa Grund ved Syndfloden, saa at Solen nu maatte være saa tjenstagtig at dreje sig omkring den, for at den stakkels Jord ikke skulde komme rent galt afsted. Det er jo rigtignok, som om det kom fra mit Nabolag, Bidstrup, men det er ogsaa Klinten, som ikke er vanskelig at skille fra Hveden.«

Da Tjenesten ved Eskadronen kun lagde 2—3 Timers dagligt Beslag paa Læssøe, havde han megen Fritid, som han næsten udelukkende benyttede til filosofiske Studier. Dette blev af afgørende Betydning for hele hans Liv, thi derved kom det til et Gennembrud, der gjorde ham til en troende Kristen. Han fortæller derom i et Brev til Andræ af 18. Marts 1838: »At den tyske Filosofi lærer os levende og klart at tro paa Kristendommen, der før var fortrængt af den ....*) Panteisme og Rationalisme, og at Filosofien nu med stærke Skridt fører til dette Resultat, derom tvivler jeg i Grunden ikke mere.« Det Gennembrud, der var foregaaet, føles bedst

---

*) Et ulæseligt Ord paa Grund af en Rift i Brevet.

igennem Læssøes Breve. Det Uforbeholdne deri, eller, om man vil, det Løsslupne bliver borte, og hans Kritik og Domme mere afdæmpede.

Da Læssøe, efter et halvt Aars Ophold i Roeskilde, skulde vende tilbage til Kjøbenhavn, skrev han til Andræ: »Iøvrigt lever jeg, som jeg før har fortalt, roligt og vel tilfreds, noget kedsommeligt, men jeg gruer dog egentlig for den Tid, da jeg skal rives ud af min Ro og have med Blancogade*) at gøre. Det er just ikke heltemodigt. Roeskilde er en Slags Capua for mig. Men jeg mander mig vel nok op igen, og saa maa jeg probere at sætte Haardt imod Haardt og Kamp imod Kamp, thi Hofmand bliver jeg aldrig i mine Dage.«

II. TJENESTE VED GENERALSTABEN.

I Begyndelsen af Juli kom Læssøe til Tjeneste ved Generalstaben, dog ikke i Blancogade, thi han blev strax sendt paa Opmaaling til Lolland.

Paa dette Tidspunkt indtraf en Begivenhed, der gik Læssøe nær.

Ved en 28. Majfest**), der blev holdt 1838 i »Læseforeningen« havde Adolf Fibiger holdt 2 politiske Taler, en for Tronfølgeren, Prins Christian, og en for »den demokratiske Aand i Folket«. Talerne blev gengivne i »Den Frisindede«. Noget oprørsk var der ikke i dem, men i den ene priste Fibiger Demokratiet, og i den anden antydede han de Forventninger, man nærrede til, at Prins Christian, naar han blev Konge, vilde gennemføre en fri Forfatning i Lighed med den, der var given Nordmændene paa Eidsvold 1814. Generalauditøren forlangte derfor, at Fibiger skulde sagsøges for Brud paa

---

*) Generalkvartermesterstaben havde den Gang Lokaler i Blancogade, den nuværende Fredericiagade.

**) Majfesten holdtes til Erindring om Indførelsen af Stænderinstitutionen den 28. Maj 1831.

Troskabseden. Men Kongen, der først var meget opbragt, udtalte senere, at, om Fibiger fandt sig beføjet til at træde offentlig op, gjorde han bedre i at vente, til han blev lidt ældre*). Der blev afholdt Krigsforhør, og Fibiger forsvarede sig saa godt, at der ikke blev nedsat Krigsret, men Sagen blev endt med, at Fibiger den 7. Juli blev forflyttet til Rendsborg. Det var ham en stor Sorg at blive reven bort fra sit Barndomshjem, som han omfattede med den varmeste Kærlighed, og fra sine Venner, og Læssøe, der havde glædet sig til, i alt Fald om Vinteren, at dele Samlivet med sin trofaste Ven, følte ogsaa Adskillelsen som en Sorg.

Under sit Ophold paa Lolland skrev Læssøe den 12. Juli 1838 til Andræ: »D y r e t jeg lever meget godt, men M e n n e s k e t jeg suger rigtignok frygteligt paa Labben. Mais n'en parlons pas. Jeg gaar i Søvn, det er ikke værd at blive vækket.« I et Brev af 17. s. M. kalder han Opmaalingsvæsnet »en halv Død, gruelig kedeligt. De faa Kombinationer kan udføres af ethvert Umælende, og langsomt gaar det, jeg er ude baade Formiddag og Eftermiddag«.

Opholdet paa Lolland varede længere, end Læssøe havde ventet, og den 6. September skrev han igen til Andræ: . . . . . »Du har nok prøvet, naar Du har spillet for længe Kort, at Kortene beskæftiger Dig i Drømme om Natten og selv spiller Dig for Øjnene og falder Dig i Tankerne den næste Dag, hvor meget Du saa søger at forjage dem. Saaledes gaar det mig med mine Vinkler og mine Linjer; de opfylder mod min Vilje mit Sind og gør sig til paatrængende Ledsagere og Plageaander baade Dag og Nat. Man kan umuligt vælge en bedre Vej til at gøre et fornuftigt Menneske gal, end at sende ham paa Opmaaling 10 Timer om Dagen i 3 Maaneder. Og uagtet al sin Ensformighed kræver den usalige Maalen dog saa megen Opmærksomhed, at man ikke stadigt kan have sine Tanker andensteds. Desuden skal der en stor Tænker til at tænke 10 Timer dagligt uden nogetsomhelst

---

*) Adolf Fibiger var født den 27. August 1813 og var altsaa, da Talerne blev holdte, endnu ikke fyldt 25 Aar.

ydre Hjælpemiddel. Jeg har fundet paa en Udvej, som nok er ganske snild og i den seneste Tid har hjulpet mig betydeligt. Jeg har lært en hel Del Digte af Schiller og Byron udenad; dem deklamerer jeg i højen Sky, medens jeg staar ved mit Bord og sigter eller travers langs Gærder og Hækker, og de fører mig da Tankerne frem for Sindet nok saa galant, uden at afdrage Opmærksomheden fra, hvad den desværre skal være henvendt paa. Det virker omtrent som Musik, der godt tillader en anden Beskæftigelse tillige. Sommetider s y n g e r jeg da ogsaa, men det er ikke saa tidt; det skulde da være, naar jeg er ude at kigge Stænger eller Kirketaarne paa den tiende Time, eller naar jeg trasker i Dynd til op over Anklerne, og Regnen styrter mig ned om Ørerne, saa synger jeg helst: »Ah quel plaisir d'être soldat!« og saa kommer jeg da altid til at le af mig selv. Det er denne Latter, der i Grunden trøster mig mest, thi skønt jeg sommetider siger: Du gode Jeremias, hvad havde Du at klage over imod mig, saa kan jeg dog egentlig ikke have det saa slet, da jeg, Gud ske Lov, endnu bestandig kan le og gøre dygtig Nar af mig selv.« — — —

Sidst i September Maaned kom Læssøe til Kjøbenhavn.

Det, der ligger bag Læssøes Klage, var han ikke ene om at føle. Opmaalingen foretoges den Gang udelukkende af Generalstabsofficerer eller af Officerer, der var tilkommanderede fra Linjeafdelingerne. Men derved lagdes der for Generalstabsofficerernes Vedkommende et altfor stort Beslag paa en Tid, der kunde anvendes paa en for dem langt mere frugtbringende Maade. Erkendelsen heraf førte da ogsaa til, at man, kort efter Læssøes Ansættelse ved Staben, begyndte at uddanne Generalstabens Underofficerer — Guiderne — til Maalere under Overledelse af Officerer.

Frederik VI. døde den 3. December 1839, og nu kunde man endeligt tænkte paa at faa gennemført den Forandring i Hærvæsenet, som alle sukkede efter. En af Christian VIII.s første Regeringshandling var da ogsaa Nedsættelsen af den saakaldte store Militærkommission, der under Forsæde af Kronprins Frederik skulde samles i

Odense for at udarbejde Forslag til en ny Hærordning. Militærspørgsmaalet eller — for at bruge en Nutidsbetegnelse — Forsvarssagen blev derved sat paa Dagsordenen. Læssøe, der med Iver kastede sig over Sagen, mente, at det vilde styrke Fædrelandsfølelsen, naar man fik Befolkningen til at interessere sig for Forsvarssagens Løsning, og derfor besluttede han at benytte Pressen. Han skrev anonymt, men vidste godt, at det, at en Officer skrev i Aviserne, var ilde set paa højere og allerhøjeste Steder, men han fulgte i denne Henseende kun Pligtens Stemme. Da Kongen ved Nedsættelsen af Militærkommissionen tillige havde opfordret alle Officerer, der maatte ønske det, til at indsende Forslag til Forandringer i Organisationen, vilde Læssøe ogsaa ad denne Vej gøre sit Bedste for at gavne Sagen. Skønt han kun havde været forholdsvis kort Tid til Tjeneste ved Fodfolket, havde han dog faaet en levende Interesse for dette Vaaben og havde Erkendelsen af, hvad der burde være Hovedpunktet i Forandringen. I Forening med 3 af sine tidligere Regimentskamerater*). Kaptajnerne Blom og Arenfeldt samt Premierløjtnant Bokkenheuser og Kaptajn la Cour af 2. jyske Regiment indsendte han derfor et Forslag, der gik ud paa at afskaffe Regimentsinddelingen og til Gengæld indføre Brigadeinddelingen og de selvstændige Infanteribatailloner. Dette Forslag blev godkendt af Militærkommissionen og i Principet gennemført ved Organisationsplanen af 1842. Forandringen stod sin Prøve i Treaarskrigen.

Det var ikke Læssøes Skyld, at et andet Forslag af ikke mindre Betydning ikke blev fremmet.

Uagtet Læssøe kun havde været til Tjeneste ved Staben i lidt over $1\frac{1}{2}$ Aar, var han dog allerede kommen til Erkendelse af, at den bestaaende Ordning ikke var istand til at skabe en Generalstab, der kunde opfylde de Fordringer, der maatte stilles til den i Fred saavel som og navnlig i Krig. Han udarbejdede derfor en Afhandling om Generalstaben, og den dannede Grundlaget for et

---

*) Læssøe stod endnu à la suite i Kongens Regiment, der ved Tronskiftet havde faaet Navn af Kronens Regiment.

Forslag, der af Generalstabskaptajnerne Flensborg, Andræ, Trepka og ham i Forening indsendtes til Chefen for Generalkvartermesterstaben, Oberst P. Steinmann. Ifølge et Forbehold, Læssøe havde taget, sendte han samtidigt sin Afhandling til Offentliggørelse i »Militært Repertorium«, Datidens militære Fagskrift. Om Følgerne heraf skriver Læssøe i et Brev af 30. Marts 1840: »Til Grund for det indsendte Forslag til Militærkommissionen var lagt en Afhandling af mig, hvilken jeg tidligere havde bestemt til Trykken i en Brochure. Da jeg tillod, at min Afhandling maatte benyttes ved vort fælles Arbejde, forbeholdt jeg mig strax senere at lade den trykke. Midt i Marts indleverede jeg den til Redaktionen af »Militært Repertorium«. Afhandlingen stemmede naturligvis i det Væsentlige med, hvad der var indleveret til Kommissionen. Slutningen af min Afhandling indleverede jeg til Redaktionen Sekretær, Kaptajn Baggesen af Generalstaben, den 20. Den 21. blev de Officerer, der havde indgivet Forslag til Militærkommissionen, kaldte op til Stabens Chef, der sagde, at han havde læst min for Repertoriet bestemte Afhandling; at han havde fundet den i det Væsentlige stemmende med det af os alle 4 indgivne Forslag, at han fraraadede at lade min Afhandling trykke, da det var upassende mod Kongen, at han overhovedet fandt det urigtigt, at Officerer skrev offentligt om militære Sager osv. Da det ikke vilde hjælpe, erklærede han, at han da øjeblikkeligt vilde skrive en Indstilling til Kongen, hvori han vilde sige, at han paa det Bestemtteste havde fraraadet en Offentliggørelse som upassende mod Kongen, og at vi desuagtet ikke vilde falde til Føje. Da jeg let forudsaa Resultatet af en saadan Indstilling, erklærede jeg ham, at jeg vilde tage min Afhandling tilbage fra Repertoriet. Efter denne Scene besluttede vi at ansøge Kongen om at lade trykke det til ham indgivne Arbejde, hvorved tillige blev undgaaet al Sværten for, at vi alle 4 havde angivet os som Udarbejdere af Forslaget til Kongen, og at jeg alene fremtraadte ved Offentliggørelsen. Da Chefen modtog vor Ansøgning erklærede han at ville ledsage den med den

aller ufordelagtigste Indstilling, og at han selv vilde overgive Ansøgningen, men at vi forresten kunde gaa til Kongen, naar vi vilde. Dette gjorde 2 af os den 24. (Marts), men Chefen kom først ind, og de 2 blev ikke admitterede. Igaar, den 29., fik vi et kongeligt Reskript (stilet til Chefen), hvori det blandt andet hedder: »Idet Vi herved tilkendegiver Dig, at Ansøgningen afslaaes, vil Vi tillige have Dig paalagt at tilkendegive disse Officerer, at det har vakt Vort Mishag, at de, uagtet Din velbegrundede Advarsel, har indgivet deres Ansøgning«. Dette Mishag bærer vi imidlertid ikke saa tungt, da det er ubegrundet og er faldet paa os, uden at vi er blevne hørte.«

Selvfølgelig var Læssøe meget opbragt over den Indiskretion, der var begaaet af Tidsskriftets Redaktion. Han skrev derfor til denne og forlangte undersøgt, hvem det var, der havde gjort sig skyldig i den utilbørlige Misbrug af det betroede Manuskript og krænket hans Ejendomsret. Redaktionen svarede, at det var et af dens Medlemmer, der uden de Øvriges Vidende havde udleveret Manuskriptet »paa tjenstlig Opfordring« af Chefen for Generalkvartemesterstaben. Dette ene Medlem, Kaptajn af Generalstaben Baggesen, skrev samtidigt til Læssøe, at han havde troet at handle i Læssøes Interesse og indsaa, at han havde fejlet, men det var sket i den bedste Hensigt. Hvis Læssøe derimod, hvad han havde antydnet i sin Skrivelse til Redaktionen, ansaa ham for en Angiver, maatte han forlange Æresoprejsning. Læssøe forelagde Sagen for 2 Kamerater, der efter adskillige Forhandlinger fik Sagen bilagt. Men hele Kronens Regiments Officerskorps afgav en samlet Erklæring, hvori de afsagde Abonnementet paa Tidsskriftet paa Grund af det Skete. Artilleriets Officerer fulgte Exemplet, og Kaptajn H. J. Blom traadte ud af Redaktionen. Følgen blev, at Kaptajn Baggesen maatte fratræde sin Stilling ved Redaktionen.

Det var første Gang, at Kaptajn Baggesen krydsede Læssøes Vej; det blev desværre ikke den sidste Gang.

Læssøes Forslag om Generalstabens Ordning blev alt-

saa syltet*). Men en medvirkende Grund dertil var sikkert, at Oberst Steinmann selv havde indgivet et Forslag derom, hvorved Generalstaben væsentligst blev, hvad den var, en topografisk Institution. Hertil kom, at det var Steinmanns Natur imod at gaa ind paa Andres Ideer eller Forslag, saa at Andræ ikke uden Grund kaldte ham: »Herr v. Steenmand!«

Man var i Begyndelsen af Fyrreerne beskæftiget med at opmaale Øerne. Naar Læssøe, ledsaget af en Guide, desuagtet i Sommeren 1840 blev sendt til Egnen mellem Skagen og Hjørring for at foretage en Opmaaling, var det, fordi Steinmann betragtede Læssøe som et uroligt Hoved og derfor paa Tid vilde fjerne ham saa langt fra Kjøbenhavn som muligt.

Det paafølgende Aar, 1841, foretog Læssøe i Sommerens Løb en Højdemaaling paa Falster. Under dette Ophold blev hans Brevvexling med Adolf Fibiger, der havde været standset i flere Aar, genoptaget.

Fibiger var, som tidligere omtalt, midt i Juli 1838 bleven forflyttet til Rendsborg. Livet dér tiltalte ham hverken i den ene eller anden Henseende, og et Kærlighedsforhold til en ung Pige, han vilde gøre til sin Hustru, men som bedrog ham, voldte ham en saadan Sorg, at han for at komme ud af Forholdene fik en god Ven, Christian Kücker, til at bytte med sig, saa at han den 1. Februar 1839 forlod Rendsborg for at tiltræde Vejttjenesten i Ribe. Men næppe ankommen til denne By, viste der sig Tegn hos ham til en Lungesvindstot. Sygdommen udviklede sig mere og mere, og i Eftersommeren 1840 sejlede han med Fregatten »Bellona« til Madeira for at blive helbredet. Men sidst i Maj 1841 vendte han døende tilbage til Kjøbenhavn, og kort efter blev han udnævnt til Kaptajn i Ingeniørkorpset. Læssøe havde faaet at vide, at han var vendt tilbage, og at han var bleven Kaptajn. Men han synes at have været uvidende om Fibigers Tilstand og havde paa en eller anden Maade faaet en Efterretning, der gik ud paa, at Fibiger opholdt

---

*) Offentligheden fik dog Lejlighed til at blive bekendt med det gennem „Ældre Aktstykker“, der blev tilstillede Militærkommissionen af 1866.

sig i hans Nærhed paa »Berritsgaard«, hvor Onklen var Forpagter. Derfor skrev Læssøe den 31. Juli 1841 fra Breininge ved Saxejøbing: »Kære Ven! Da jeg færdes i Nærheden af Dig, undertiden knap en Mil fra Dit Opholdssted, saa synes mig, at jeg føler Trang til at lade et Par Ord rejse over Guldborgsund og efter fire lange Aars Forløb bringe Dig en Hilsen fra en gammel Ven. Det kunde maaske more Dig at se igen et Glimt af en Tilværelse, der vel i mange Henseender kun altfor meget bliver sig selv lig, men som dog ogsaa har sin Udvikling om end lygtemandsagtig. Og da jeg ikke véd andet eller bedre at tale med Dig om, saa vil jeg fortælle om mig selv, saaledes som jeg gaar og staar i dette Øjeblik. Du maa da vide, at jeg er bleven gammel baade i Sind og i Skind. De tredive Aar er Ungdommens Stop; jeg har naaet dem, og Elasticiteten og den ubevidste Lystighed er ogsaa borte. Men, som jeg altid har været veltilfreds og vidst at gøre mig det nogenlunde hyggeligt i min Rede under alle Slags Forhold, saa er jeg da ogsaa glad af Hjertet og finder, at det er ret humoristisk at leve, naar man kun tager Tingene fra den gode Side. Jeg kan ret at Hjertet le af mit eget gamle Skrog, naar det har ærgret sig over en eller anden af Skæbnens Tilskikkelser; og med Latteren er Forsonelsen strax tilrede. Jeg har lært en Del baade ad den ene og den anden Vej og ser saa temmelig godt, hvad jeg kan opnaa; og, skønt Overraskelsen i Begyndelsen var lidt underlig, da Ungdomsillusionerne anbefalede sig, og jeg saae, hvad jeg var for en simpel, almindelig Karl, saa kom dog Roligheden og Ligevægten først med Sandhedens Erkendelse. Og som det er min stadige Overbevisning, at endogsaa den Ubetideligste har det i sig, som ingen Anden har, saa var jeg let at trøste og mener at faa noget helt, om end noget lidet ud af mig, naar Lykken vil være mig jævn. Mit rolige Haab begynder da ogsaa alt mere og mere at gaa i Opfyldelse. Saaledes har jeg nu i Aar faaet Løfte om at rejse og altsaa at opnaa, hvad jeg tror aller bedst vil drive Storheden og Ensidigheden ud af mig. Det er store Ting at have Udsigt til at tilbringe et Aar i den størst mulige Frihed og med Lejlighed til Uddannelse

med hvert Skridt. Jeg har begyndt at faa Øjet rigtigt op for Kunsten og agter at komme til at se taaleligt paa Rejsen, og det endog uden at gaa til Italien, thi saa langt kan hverken Penge, Tid eller Hensyn strække til. I min Landflygtighed i Sommer har jeg med Glæde og Nytte studeret Goethes italienske Rejse og set, hvad der kan gøres ud af en Rejse; men jeg har ogsaa set, at mindre end 7—8 Maaneder i Italien er ingen Ting. Jeg mener da, hvad der ikke kommer nu, kan komme ad Aare og lader da den Fugl flyve, skønt den har sat mig Griller i Hovedet fra min Barndom af.

Jeg er i denne Sommer ret alene, jeg er ked af de Mennesker, man falder over, og kan ikke gøre noget Udvalg. Det kan være ret vel at tale med Folk engang imellem, men, naar man selv skal lægge alting til, for at der skal være noget i Samtalen, saa maa man enten have et stort Pund i sig selv eller blive schakmat. Det Sidste har været min Lod, og jeg har da trukket mig tilbage til en gammel Bondemand, hos hvem jeg fører et naturligt, ret saadant et idyllisk Liv med Træskeer og uden Gafler, stegt Flæsk hver evige Dag og Brød dertil, som ligger i Maven saa tungt som Stene. Jeg er slet ikke blød mod »Danmark dejligst Vang og Vænge«, hvor jeg travler i Mosehuller og opæltede Landeveje og gennemblødes af Regnskyl hveranden Time midt i den danske Skærsommer. I Tankerne midt i Italien, brummer og skælder jeg over den raa Virkelighed og det somme Tider saa højt, at den stakkels Fynbo, der følger mig som min Skygge, sætter højst forundrede Miner op og ikke ret véd, hvad han skal gøre ud af mig. Men alle disse Genvordigheder har vel en meget ubehagelig, men ogsaa en meget pudserlig Side. Det er dog en aabenbar Fejltagelse af Skæbnen at lade alle de Ulykker, der kan træffe en Rejsende i det sletteste italienske Værtshus, for at hans Lykke dog skal have nogen Modvægt, vælte ind over mig Ulykkelige, der jo kun med Tankerne er S. for Alperne, men i al Virkelighed vandrer paa Falsters Land og kigger paa Kirketaarne. Det gør mig ganske kæphøjet, at jeg har noget at lade Skæbnen høre, den strænge og vældige Herre; men den er da lige stiv og

starrig, hvad jeg saa siger.« Læssøe slutter med at bede Fibiger skrive til sig, da han længtes meget efter at høre fra ham.

Den 21. August svarede Fibiger: »Tusind Tak for Dit Brev, der glædede mig mere, end Du kan tro. Jeg har ikke været paa Lolland, men siden min Hjemkomst fra Madeira holdt Stuen og siden fjorten Dage efter min Hjemkomst holdt, hvad det temmelig sikkert er, Sottesengen. Jeg tror ikke at opleve Nytaar. Farvel, min kære Ven, og Tak for de mange Dage, vi har levet sammen. Men jeg haaber at se Dig, før min Vinter kommer.« Bag paa dette Brev havde Adolfs yngre Broder, Axel, der var Løjtnant ved Kuirassererne, i et Par Ord meddelt Læssøe, at Tilstanden var haabløs. Læssøe svarede strax: »Med uendelig Vemod har jeg læst Dit og Adolfs Brev. Det er det sørgeligste, jeg nogensinde har modtaget. Jeg havde intet godt ventet, men var dog langt fra at tro Ulykken saa nær. Adolfs Venlighed ved at glæde sig over mit Brev og ved at anstrænge sig for at skrive til mig har bevæget mig dybt og har dobbelt lade mig føle, hvor stort et Tab, der forestaar ogsaa mig, thi det er jo en Del af min bedste Tilværelse, der gaar bort med en af mine kæreste Venner. Saa mange af mine kæreste Erindringer er bundne til ham, saa mange af mine Fremtids Forhaabninger var altid knyttede til ham, og de skal nu alle være afsluttede. Desværre mange af dem er ikke afsluttede, men afrevne nu, da de herligst kunde have udviklet sig.« Læssøe havde vedlagt et Par Ord til Adolf, men overlod Axel at bestemme, hvorvidt han vilde give ham dem og tilføjede: »Hvis Du ikke vil give ham Brevet, saa sig ham mundtlig, hvor bevæget jeg har været ved at modtage hans venlige Ord, hvor meget jeg takker ham derfor, bring ham mine hjerteligste Hilsner paa den sørgelige Fødselsdag, thi det er jo netop paa den, at Du modtager dette Brev. Glem det ikke, kære Axel, thi det er for mig ingen Ubetydelighed, at han faar min Hilsen og Tak, inden det er for sent.«

Den 27. August 1841 døde Adolf Fibiger paa sin 28-aarige Fødselsdag. Andræ var saaledes den eneste af Læssøes Ungdomsvenner, der var tilbage.

I Læssøes Brev til Fibiger fra Breininge fortæller han, at han havde faaet Tilsagn om en Udenlandsrejse. Tilsagnet blev opfyldt, thi den 27. Marts 1842 modtog Staben Meddelelse derom samt om, at der var tilstaaet Læssøe 1000 Rigsdaler extra, hvilket var mere, end han havde ventet. At der var særlige Grunde, der paa højere og højeste Steder havde været medvirkende ved denne Udkommando, fremgaar af den Maade, hvorpaa Skrivelsens Indhold blev meddelt Læssøe. Han skriver derom: »Min Chef (Steinmann) benyttede tillige Lejligheden til at fraraade mig at skrive i Bladene, da jeg dog ikke kunde reformere Staten, og det var ubehageligt for Kongen, som specielt i Anledning af min Rejse havde ytret sig imod mit Bladskriveri. Hver Gang, der findes en Artikel om militære Sager, faar jeg den samme Historie med Forsikring om, at min Stil er let at genkende; hver Gang fortæller jeg Manden (Steinmann), at jeg intet har at sige til hans Formaning, da jeg ikke kan indlade mig paa nogen Vedkendelse eller Fralæggelse af Artikler, der ikke har mit Navn til Underskrift, men vi bliver altid paa samme Standpunkt, og, naar man vil straffe mit formentlige Bladskriveri med store Rejsepenge, saa kan man endda finde sig deri.«

Den militære Opgave, der blev stillet Læssøe, gik ud paa, at han paa Rejsen skulde gøre sig bekendt med fremmede Hæres Forplejningsvæsen, med topografiske og andre militære Indretninger, der kunde have Interesse for Staben, samt benytte enhver Lejlighed til at overvære fremmede Troppeøvelser.

Den 25. April 1842 forlod Læssøe Kjøbenhavn, og efter et Ophold i Tyskland naaede han den 27. August Schweiz, hvor han blev til den 22. September. Den 24. s. M. ankom han til Paris. Paa Rejsen i Tyskland og Schweiz havde han truffet og nogen Tid rejst sammen med A. F. Krieger. Her i Paris traf han sin Moders gode Ven, Digteren H. C. Andersen, Orla Lehmann, Historikeren Fr. Schiern og flere Danske og Nordmænd, der havde sluttet sig sammen under Opholdet. Orla Lehmann fortæller derom i sine Erindringer: »Til denne faste Stab hørte ogsaa den siden saa berømte og snart saa haardt

savnede Generalstabsofficer Frederik Læssøe. Han var Kolonnens Fører, den egentlige dux gregis. At han var født til at kommandere, viste sig ogsaa her, thi alle bøjede vi os, naar vi fra ham fik Parolen om fælles Udflugter, og alle stod vi os vel derved. Det smukke Billede, jeg navnlig fra den Tid bevarer om hans ædle, klare Aand og om hans stolte danske Hjerter, hører til mine kæreste Erindringer.«

Under Opholdet skrev Læssøe i November 1842: »Det er dels gennem nogle danske Blade, som er komne til Paris, og dels igennem Lehmann, som nu opholder sig her, at jeg har faaet nogle Underretninger om, hvad der er sket i Roeskilde i Stænderforsamlingen. Det vilde have været yderst nedslaaende for mig som god Demokrat at finde, hvad der nærmer sig til ædel dansk Stolt-hed paa Læberne af disse egoistiske Fideikommisbesid-dere, medens Middelstandens mest ansete og fortrinsvis med Benævnelsen af »Dannede« beærede Repræsentan-ter staar og prutter om Danmarks Ære og Uafhængig-hed og fortæller i det ene Øjeblik, at Armeen ikke har svaret til Folkets Forventning og altsaa ikke kan være hædret af Folket, i det andet Øjeblik, at den skal leve af kvalificeret Ære — det vilde have været nedslaaende for mig at erfare dette, hvis jeg ikke i det samme havde set, at det blev sagt tydeligt og kraftigt til disse Kræm-mere og egoistiske Realister, at her var Talen om noget højere end Penge, og hvis jeg ikke havde set, at der ogsaa i Roeskilde fandtes en Minoritet af Bønder og Købstadsdemokrater, som har alle Forjættelser om, i alt Fald med de ærlige Jyders Hjælp, at blive en fædre-landsksindet Majoritet. — Jeg har nu rejst gennem Tysk-land, Schweiz og Frankrig, jeg har haft Lejlighed til at holde en lille privat Revue over nogle af Europas største og mest offensive, og over nogle af dets mindste og mest folkelige Armeer, og jeg har overalt fundet store Frem-skridt siden sidste Krig; set Folkenes som Regeringernes Opmærksomhed stadig henvendt paa den væbnede Magt. Naar jeg allevegne har maattet indrømme, at man med Rette har kunnet være stolt af, ved Opoffrelse for den væbnede Magt at have vundet Sikkerhed for den poli-

tiske og folkelige Selvstændighed, saa har jeg kun med Sorg kunnet tænke tilbage paa alt, hvad der mangler os hjemme, og naar jeg nu dertil overalt har fundet det totaleste Ubekendtskab til Danmark, Ignoreren af vort Sprog og vor Stillings Betydning, ja indtil Uvidenhed om Navnet Danmark, saa har jeg med Skræk maattet give den Tanke Rum, at det var muligt, at Danmark kunde forsvinde af Staternes Tal, næsten uden at man mærkede det i Europa. — Jeg har set, at Majoriteten i Roeskilde har ladet Armene synke af Egoisme og Modløshed; jeg har hørt, at den slesvigske Forsamling er i Begreb med at forlange Løsrivelse fra Danmark og Forening med Tyskland; jeg véd, at Europas Folk ikke kender Danmark, ikke erkender dets Nødvendighed, hvor kan jeg da tvivle længer om, at det er yderste Tid for hver ærlig Dansk at arbejde af alle Livskræfter paa at redde det synkende Statsskib, og hvor skal jeg finde Haabet om Hjælp og en lykkelig Udgang under al den indre Sønderplittelse og Slaphed, naar det ikke er paa den anden Side Sundet. Sandeligen, det er ikke længere Smaaforbedringer, hvor respektable de end kan være, eller ydmyge Underhandlinger med mægtige Herrer, der nu kan bringe virkelig Frelse. Det er min mere og mere urokkelige Overbevisning, at de 3 Broderriger maa og skal staa sammen for at gøre sig gældende ligeoverfor det øvrige Europa og for at redde sig fra den Alle truende Undergang eller slaviske Afhængighed, og det er min alvorligste Vilje at sætte det til min Livsopgave at udrette noget, om end nok saa lidt, for dette Øjemed.«

Den 9. April 1843 forlod Læssøe Paris og rejste over Marseille til Neapel. Efter derpaa at have besøgt Rom, Florents, Norditalien og Wien naaede han Berlin, hvor han overværede de store Troppeøvelser. Derfra rejste han til Lüneburg, hvor der afholdtes en Troppesamling, i hvilken vort holstenske Kontingent deltog, og herfra begav han sig til Kjøbenhavn, hvor han ankom den 31. Oktober 1843.

Under Rejsen havde Læssøe ikke alene tilvejebragt alle de Oplysninger, Generalstaben kunde ønske, men han havde tillige benyttet enhver Lejlighed til at besøge

Musæer, Kunstsamlinger og Bibliotheker m. m., saa at han vendte hjem med et rigt Udbytte.

Under Læssøes Fraværelse gennemførtes Hærorganisationen af 1842. Læssøe blev under Rejsen bekendt med den gennem tyske Aviser. Som bekendt ordnede den i Virkeligheden kun Linjeafdelingerne ved de forskellige Vaabenarter, men den skabte ingen Hær, fordi alle Bestemmelser vedrørende Reserven kun stod paa Papiret, og fordi den slet ingen Bestemmelser gav om Forstærkningen. Læssøe skrev derfor den 17. Maj 1842 til Andræ fra Berlin: »Det er til at blive gal over at se de mange Batailloner og Eskadroner af Papir, der skal give det et stort Udseende. En Polititrop har vi og dermed Basta. Her har man alt indtil Synaal og Traad liggende paa rede Haand baade for Linje og Landeværn, og hjemme, 30 Mil herfra, bilder man sig endnu ind, at det betyder noget at lave Batailloner, der hverken har Officerer eller Vaaben. Buf!« Andræ svarede, at han kun var lidet kendt med Organisationens Enkeltheder, »da Afstanden fra Kjøbenhavn til Holbæk« — hvor han den Gang laa paa Opmaaling — »just ikke er meget kortere end mellem Kjøbenhavn og Wien«. Han tilføjede: »Hvad mig angaar, bryder jeg mig ikke det bitterste om hele Lapperiet.« Denne Udtalelse bunder i, at Andræ i Virkeligheden slet ingen Interesse havde for Hæren, men udelukkende interesserede sig for Generalstaben og Højskolen. At Andræ var misfornøjet med alt, hvad der skete med disse Institutioner, lagde han ikke Skjul paa, og ogsaa han tyede til Pressen for anonymt at udtale sig derom.

Generalstaben var ved den nye Ordning bleven delt i en taktisk og en topografisk Afdeling. Nu havde man altsaa Ret til at vente, at der ved Generalstabsaspiranternes Uddannelse paa Højskolen blev taget Hensyn til begge disse Retninger. Men det skete ikke. Man uddannede kun Aspiranterne til Geodæter og Topografer, saa at indtil Afgangen i 1857 Generalstabslære, Vaabenarternes Taktik, Strategi og Krigshistorie hverken var Undervisningsfag paa Højskolen eller ved Generalstabens taktiske Afdeling. Men det overlodes til den enkelte Generalstabsofficers ukontrollerede Selvstudium, om og

hvorledes han vilde skaffe sig Kundskaber til disse for en Generalstabsofficer aldeles uundværlige Fag.

Læssøe var den 1. Juli 1842 bleven udnævnt til Kaptein i Generalstaben. Efter sin Hjemkomst ansattes han ved den topografiske Afdeling. Der blev saa paa Grundlag af Forarbejder, hvori Andræ, Læssøe og Caroc havde taget Del, begyndt paa Udgivelsen af det udmærkede topografiske Atlas over Danmark.

I et Rejsebrev af 5. August 1843 til Andræ gjorde Læssøe et Udkast til Arbejder, han vilde tage fat paa, naar han kom hjem. De omfattede en Forsvarsplan for de 3 nordiske Riger, en Befæstningsplan for Kjøbenhavn, en Indsamling af krigshistoriske Dokumenter, Forslag til en Forbedring af Forplejningsvæsnet og en Militærgeografi. Andræ svarede den 23. August, at han af disse Arbejder fremfor alt holdt paa Militærgeografien, og det derpaa støttede Udkast til Forsvarsplanen. Han tilføjede: »Allerede næste Aar maa Du op paa Højskolen, hvad enten Du synger eller piber. Tænk Dig, vi har endnu Hr. Baggesen.«

Da Læssøe bestandigt omfattede Højskolen med levende Interesse, vilde han ogsaa give sit Bidrag til dens Fremgang, og derfor indgav han Ansøgning om at blive Lærer i Militærgeografi. Han søgte dog ikke om fast Ansættelse, fordi han mente, at Højskolen burde prøve hans Kvalifikationer, forinden den traf den endelige Afgørelse. Højskolen mente imidlertid ikke at behøve en saadan Dygtighedsprøve. Læssøe fik derfor Meddelelse om, at Højskolen var villig til at ansætte ham fast, forsaavidt Docentvirksomheden angik, men den vilde ikke tillade ham at deltage i Skolens Bestyrelse sammen med de øvrige faste Lærere. Som Grund dertil angav Højskolens Kommandør, Oberstløjtnant Lønborg, forskellige tjenstlige Grunde, men meddelte tillige Læssøe, at han efter sin personlige Overbevisning ikke mente at kunne virke for Læssøes Ansættelse som fast Lærer. Læssøe svarede i en meget udførlig Skrivelse, hvori han paaviste, at de tjenstlige Grunde var uden Betydning, og Kommandørens Modstand imod hans Ansættelse formentlig maatte søges i Frygt for den Maade, hvorpaa han vilde virke i Under-

visningsraadet, navnlig henset til den Maade, hvorpaa han var optraadt i Striden om Abrahamson. Læssøe henviste derfor til, at de Lærere, han havde bekæmpet, ikke længere var ved Skolen, og at der ikke var nogen Lærer ved denne, imod hvem han nærede personlig Uvilje. Han tilføjede, at hvis Kommandøren frygtede for, at han nærede Planer, der stod i Strid med Tingenes bestaaende Ordning, saa var denne Frygt ubegrundet. »Thi — skrev han — »Højskolen talte alt blandt sine vigtigste Lærere en Mand*), hvis Anskuelser, paa Grund af et fra Drengenaarene fortsat og altid nøje Venskab, er saa overensstemmende med mine egne, som det med en iøvrigt forskellig Individualitet vel er muligt, og jeg tror ikke, at De har fundet disse Anskuelser farlige for Skolen.« Efter derpaa at have udtalt sig imod at ville gaa ind paa de stillede Betingelser sluttede Læssøe med: »Jeg tror saaledes for Tiden at burde give Afkald paa, hvad der vistnok længe har været mig et kært Ønske og hørt til min Livsplan at virke for den Institution, som jeg skylder min Danelse, og som jeg altid har fulgt med den største Interesse. Jeg faar vente, indtil Forhold og Meninger bliver mig gunstigere, og jeg maa, for at være ganske oprigtig, tilstaa, at jeg finder en ikke ringe Trøst, naar jeg betænker, hvor stor Sandsynlighed der var for, at jeg som Lærer hverken vilde have fyldestgjort mig selv eller andre, og at en Byrde, som nu er bleven lettet fra mine Skuldre, var bleven mig for tung.«

Denne Skrivelse førte til, at Læssøe den 23. Oktober 1844 fik kongelig Udnævnelse som Lærer ved Højskolen i Militærgeografi. Men allerede den 10. Maj 1845 blev han afskediget fra Posten. Han skriver derom i Juli s. A.: »I April forrige Aar indgav jeg Ansøgning om den militærgeografiske Lærerpost; min Ansøgning anbefaledes af Undervisningsraadet, og man (5: Kommandøren) vilde ogsaa anbefale mig, men ikke som fast Lærer, fordi man ikke vilde have mig ind i Undervisningsraadet. Tilsidst

---

*) Læssøe sigter her til Andræ, der fra 1. November 1842 var bleven ansat ved Højskolen som Lærer i Topografi og Geodæsi, og midt i November 1843 tillige blev Lærer i matematisk Analyse og rationel Mekanik.

gav man efter, men frygtede imidlertid bestandigt, at der skulde danne sig et yngre Parti i Undervisningsraadet og saae netop i mit Afslag at modtage Læreren uden Plads i Raadet, et Bevis paa, at jeg havde ondt i Sinde. Med denne Mistanke modtoges jeg. Der opstod først en Uenighed, da en yngre Lærer paastod, at enhver Lærer havde Ret til at høre de Andres Forelæsninger og erklærede at ville gøre Brug af denne Ret for at blive bekendt med Undervisningen i hele dens Omfang. En ældre Lærer fremsatte endog i den Anledning sit Forlangende om Afsked. Herpaa kom en kongelig Resolution med en Uartighed mod samtlige yngre Lærere og en Fornærmelse mod den, der havde villet høre Forelæsningerne, det Hele støttet til et Referat, der var givet Kongen, om hvad der tildels var foregaaet under 4 Øjne. Ikke ret længe efter fik en Del afgaaede Elever den ulykkelige Idee at komme med en Slags Klage over Steenstrup, og nu kom hans Tur til at forlange Afsked. Det hjalp kun lidt, at alle vi yngre Lærere var totalt udenfor de afgaaede Elevers Beslutning, og at vi tvertimod stod i det bedste Forhold til Steenstrup, som ærligt havde understøttet os i Undervisningsraadet ved forskellige Lejligheder; det skulde naturligvis være os, der spillede under Dække og nu vilde bortjage en anden gammel, velfortjent Lærer. Der skete slet ingen Meddelelse til Undervisningsraadet om hele Sagen, før end den var afgjort, og man vægrede sig ved at give nogensomhelst Underretning om Elevernes Skrivelse eller den Maade, hvorpaa den var bleven behandlet. Man truede med at hæve ethvert Møde, hvori denne Sag behandlede. Hvorledes Underhandlingerne med Ingeniørkorpset om en ny Lærer førtes fra Højskolens Side, véd jeg ikke, men meget opmuntrende har Indbydelsen næppe været. Efter mange Forhandlinger nødtes Undervisningsraadets Majoritet, bestaaende af de yngre Lærere, til at indrømme Umuligheden af at skaffe en Lærer til Ingeniørelverne, hvorimod vi aldeles protesterede mod Artilleristens Afgang. Jeg tror ingenlunde, at der var noget Ønske om Højskolens Opløsning, men kun om at sprænge Undervisningsraadets Majoritet og skaffe sig

Fred. Kongen har siden sin Tronbestigelse ikke ophørt at formane enhver Højskoleelev, der kom ham under Øjne, til ikke at tro sig klogere end ældre Folk, og intet var derfor lettere end at overbevise høje Vedkommende om Nødvendigheden af at bibringe de unge Oprørere et føleligt Slag. Derfor udvirkede man den aldeles lovstridige Afskedigelse for Jonquières og mig. For mig var man definitivt befriet, og man har sandelig ikke gjort noget Skridt for at faa mig igen; Jonquières maatte man samme Dag, som man meddelte ham hans Afsked, tilbyde Posten paany; han afslog den naturligvis, og det er først efter Artilleriets Anmodning, at han har lovet at fungere som Lærer i næste Kursus.

For Tiden er jeg sysselsat med en Revision af de tidligere Opmaalinger. Hvormegen Slid der end er forbundet med det Haandværk, jeg driver, saa er det mig en stor Trøst, at det har sit Værd, uafhængig af al øvrig Elendighed; jeg ser virkelig ikke, hvorledes man skulde kunne filosofere sig nogen Rolighed til, dersom man nultidags var ansat hos Generaladjutanten eller ved Generalkommandoen, eller i andre deslige Poster, hvor man maatte være Medvider og jo vel ogsaa tildels Medskyl-dig i alle Synder.«

Havde Læssøe end kun faaet Lov til i kort Tid at virke som Lærer, havde han dog vundet sine Elevers udelte Beundring for den Maade, hvorpaa han røgtede sit Hverv. Det var dem derfor en stor Sorg at skulle miste ham, og de bevidnede ham dette i en Takskrivelse. Det hed deri, at Budskabet om hans Bortgang havde virket dobbelt nedslaaende, idet de ikke blot havde mistet en Lærer, hvis Indsigt og Karakter i sjælden Grad havde erhvervet ham Elevernes Agtelse, men fordi de tillige erkendte, at den Mand, der værdigt skulde beklæde en Lærerpost ved Højskolen, foruden sine Egen-skaber som Lærer, tillige maatte have Vilje og Kraft til i Forening med Højskolens andre Lærere og dens Elever at arbejde for den hele Institutions Tarv.

Paa Elevernes Anmodning afsluttede Læssøe de afbrudte Forelæsninger ved et privat Kursus i Vinteren 1845—46.

Andræ var oprørt over den Behandlingsmaade, Læssøe havde været Genstand for og udtalte i et Brev til Læssøe af 14. Maj 1845: »Det Hele er altsaa møntet paa Dig, eller maaske snarere, om endogsaa ad en Omvej, paa Skolens fuldstændige Ruin.« Læssøe svarede den 30. Maj i et Brev, hvori det blandt andet hed: »Det ærgrer Dig sagtens, at jeg ikke er lidt rasende m. m., men jeg kan sandt for Herren ikke . . . . . det forekommer mig saa indlysende, at der ikke er nogen sund Virken tænkelig for mig under saadanne Indflydelser som dem, der nu har Magten paa Højskolen, at jeg ikke kan beklage, at jeg nu er fjernet derfra. Resignere mig til de blotte Foredrag har jeg aldrig villet og vil fremdeles ikke. Derimod ser jeg endnu bestandigt ikke, at jeg har nogen Skyld i den hele Kamp; havde jeg fremkaldt den, saa kunde det maaske bebrejdes mig, at jeg ikke havde set de andres endelige Overmagt ved en souveræn Viljesytring; men Kampen kom og væltede sig ind paa mig Slag efter Slag; og Enden, Resultatet, er saa aldeles fornuftløst, saa rent ude af Forbindelse med alle Forudsætninger, at man maa tage det som en Storm, der nu raser udenfor mine Vinduer i 3 Dage, men ogsaa en Gang hører op.«

Læssøe var i den Sommer, 1845, paa Møen, og i de to paafølgende Aar 1846 og 1847 deltog han i topografiske Arbejder dels i Jylland, dels paa Amager og dels i Eggen ved Kjøbenhavn. Men, hvor Lejlighed tilbød sig, udfoldede han tillige anden Virksomhed, der kunde komme Fædrelandet til Nytte. Som Tak modtog han saaledes en Skrivelse fra Kommissionen for Oldsagers Bevaring for en Indberetning, han havde indsendt angaaende Aabningen af nogle Gravhøje paa Falster i 1844 og den Kyndighed, hvormed dette Arbejde var bleven ledet af ham.

Opmaalingerne skulde aarligt være endte inden den 20. September, til hvilket Tidspunkt Efteraarsmanøvrerne begyndte. Som Regel benyttedes dog kun de ved Generalkommandostaben ansatte Generalstabsofficerer ved Manøvrerne, hvorimod de øvriges Virksomhed bestod i at ride i Kongens Følge. I nogle Aar fungerede

Læssøe dog som Overkrokør. Iøvrigt lagde den saakaldte »Herrndienst« ikke saa lidt Beslag paa Generalstabsofficererne. De maatte bestandigt være til Stede, naar Kongen viste sig med Stab, ved Kongeparolerne om Mandagen, Processionen ved Højesterets Aabning, Faneindvielser og ilgnende, ligesom de bestandigt maatte møde ved alle Fester og Højtideligheder, der fandt Sted ved Hoffet.

Om end Tjenesten og Studiet lagde Beslag paa Læssøes Tid, saa plejede han dog tillige alt, for hvilket han havde Interesse.

Det var det kongelige Theaters Guldalder, og Læssøe var ikke alene en hyppig Gæst i Theatret, men tillige en begejstret Beundrer af Fru Heibergs Kunst.

Han var Medlem af Læseselskabet »Athenæum« og hørte med til den Kreds, der om Aftenen samledes i »det yderste Konversationsværelse«. Her traf han Andræ, Orla Lehmann, A. F. Krieger, Schiern, Wilhelm Bjerring, Gjødvad osv., kort sagt alle de yngre Mænd, der kæmpede fremmest i de Nationalliberales Rækker.

Læssøe omgikkes ogsaa A. F. Tscherning og deltog »nu og da« i hans »politiske 14 Dages Middage«.

Endelig var Læssøe Medlem af det skandinaviske Selskab, fordi han var en begejstret Tilhænger af Skandinavismen. Som Vidnesbyrd tjener, at han skrev om det skandinaviske Studentermøde i København 1845, at »Mødet var for ham som alle andre Troende en stor Glæde, fordi det havde vakt og bestyrket mange. Københavnernes Modtagelse havde gjort vore svenske og norske Gæster til lige saa mange Apostle for Skandinavismen i de 2 Riger.«

I Vinteren 1846—47 havde Læssøe været angreben af en saa stærk Tyfus, at han, da han var færdig med Opmaalingsarbejderne i 1847, søgte 2 Maaneders Rejsetilladelse til Italien for at komme til Kræfter. Han forlod København den 21. September og rejste over Wien og Triest til Venedig. Da han herfra fortsatte Rejsen for over Ferrara og Bologna at naa Rom, blev Deligencen, hvori han befandt sig, overfalden af Røvere. Han fortæller derom: »I den maaneklare Nat vaagnede jeg ved,

at Vognen pludseligt standsede. Paa Vejen stod et Par Karle helt romantisk opstillede med deres korte Bøsser rettede mod Vognen. Døren blev lukket op, og man befalede os at stige ud; jeg sad i Hjørnet og var den første, der gik ned; en af Karlene tog mig i Brystet; jeg sagde ham, at jeg vilde gøre, som han vilde, og saa tog han mig og en Italiener meget høfligt om Haandledene og ledte os til Siden, idet han ligesaa høfligt bad os ikke at være bange. Nu hviskedes der i en truende Stemme og altid med Fægten med Karabinen: *abbasso*. Vi maatte lægge os paa Knæ med Hænderne støttede paa Jorden og Øjnene mod denne. Noget efter førtes vi til en anden Side. Vi blev opstillede ved hinandens Side, en ilfærdig grov Karl forlangte i ængstelig Hast »i denari«, befølte mig paa Kroppen, modtog min Portemonnaie, som jeg rakte ham, og sagde truende »é tutto?« »L'horloggio«, hviskede han, greb paa mit Bryst, fandt Uret og rev det med et heftigt Ryk løs fra Baandet. Flere Italienerne slog Hænderne mod Himlen og jamrede; »*silenzio*«, lød det truende fra Røverne. Vi førtes nu lidt tilbage mod Deligencen, der blev udplyndret. Et Øjeblik tænkte jeg paa, hvorledes jeg nu kunde springe ind paa den Røver, der stod foran mig, rive Karabinen fra ham og skyde ham. Jeg tvivlede ikke om at kunne faa Karabinen, men Umuligheden af, at alle paa én Gang kunde gøre det samme, var mig indlysende. En af Røverne, der ikke havde andet at bestille, faldt paa at visitere mig anden Gang; jeg var bange, han skulde finde mit Pengebælte. Han slog paa min Lomme, hvor jeg havde en Del Kobbermønter; »*che é*«, sagde han ivrigt, og saa rodede han ned i min Lomme; men da han saae, at det kun var Kobbermønter, puttede han dem i Lommen paa mig igen. De var overhovedet meget kræsne; min Nabo havde et Sølvur; da Røverne saae, at det var af Sølv, gav han det tilbage. Alt gik hviskende i største Stilhed og Hurtighed. Endelig blev vi drejede og befalede at stige ind i Vognen. Den sidste af os, en svær italiensk Borgermand, smed sig lige ovenpaa mig; Røverne kastede Papirstumper og andet, der laa paa Vejen, ind i Vognen, lukkede Døren og befalede Postillonen at køre.

Da vi var i *Fart* igen, var jeg meget fornøjet, jeg havde dog narret de *Herrer Røvere* dygtigt; i min *Portemonnaie* var næppe 40 *Rigsdaler*, alle de andre *Rejsepenge* havde jeg i et *Bælte* om *Livet*. Den *Røver*, der sidst undersøgte mig, følte mig netop paa *Bæltet*; jeg tænkte, nu tager han alle *Dine Penge*, saa kan Du gaa hjem for den *Gang*, men den *Gavtyv* maa have taget *Louisd'orerne* for *Knapper*. *Vore Kufferter* var alle urørte paa *Vognen*, men min *Natsæk* var borte; *Posten* havde omtrent 2000 *Scudi* med; de var naturligvis borte. Mit hele *Tab* var næppe 100 *Rigsdaler*; det er jo rigtignok en dyr *Entré-billet*, men *Æventyret* er dog noget værd, og det kunde have været meget dyrere.« *Læssøe* kom saa til *Rom*, hvor han traf sammen med *Marstrand*, *Fröhlich*, *Jerichau* og sin *Broder*, *Thorald*, der var *Landskabsmaler*. *Opholdet* skaffede ham megen *Glæde* og fornyede *Kræfter*, hvorpaa han tiltraadte *Tilbagerejsen* til *Kjøbenhavn*, som han naaede den 22. *November* 1847.

Læssøes Moder, der allerede i 1831 var bleven *Enke*, boede paa dette *Tidspunkt* paa *Gamle Kongevej* i et *Hus*, der laa midt i en *Have* i *Nærheden* af *St. Jørgens Sø*, og *Læssøe* tog efter *Hjemkomsten* *Ophold* hos hende.

Der foreligger et ikke ringe *Antal Breve*, vexlede dels mellem *Moderen* og ham og dels mellem ham og *Brødrene*, naar han var fraværende paa *Opmaaling* eller i *Udlandet*. De er spredte paa forskellige *Hænder* indenfor *Familien* og opbevares som en *Slags Reliquier*. Hvert af disse *Breve* vidner om det kærligste og mest forstaaende *Samliv* indenfor *Familien*. *Læssøes Breve* bærer tillige *Vidnesbyrdet* om, at han, efter *Faderens Død*, betragtede sig som *Familiens Hoved*, saa at det var ham, der støttede sine *Sødskende* med *Raad* og *Daad*.

Under dette lykkelige *Samliv* med *Moderen* kom den bevægede *Tid* 1848.

III. TJENESTE UNDER KRIGEN.

1848.

Den 20. Januar 1848 døde Kong Christian VIII. Døden fremkaldte dyb Bekymring med Hensyn til Fremtiden, thi det var en stor og vanskelig Opgave, han havde efterladt til sin Søn og Efterfølger, Frederik VII. Om denne vidste man kun, at han som Prins havde udført mange gale Streger, men hvorledes han vilde røgte sin Kongegerning, det var den store Gaade. Et Tilsagn om en fri Forfatning, til hvilken der blev given et Udkast ved et Reskript af 28. Januar tilfredsstillede hverken Befolkningen i Kongeriget eller i Hertugdømmerne og mindst Slesvigholstenerne. Da saa Februarrevolutionen i Paris traadte til, fremkaldte den en Frihedsbølge, der bredte sig over Europa og navnlig fandt Genklang i Tyskland, hvor det paa flere Steder kom til Oprør. Denne Bevægelse greb ogsaa Slesvigholstenerne, der mente, at Øjeblikket var kommet til at sætte deres Fordringer igennem med Magt. I København tænkte man sig to Muligheder: En europæisk Krig eller Oprør i Hertugdømmerne. For at møde den første begyndte man at bestykke Langelinje, men man gjorde slet intet for at afværge et Oprør, fordi man troede, at det vilde være en let Sag at dæmpe det, idet man gik ud fra som det Givne, at Oprøret ikke vilde blive understøttet af Tyskland, fordi denne Magt intet havde at gøre med Slesvig.

Generalkommandoen i Hertugdømmerne havde allerede i Begyndelsen af 1847 forestillet Regeringen, at den maatte være forberedt paa et Oprør og som Middel til at forebygge det forlangt, at der skulde gives Rendsborg en paalidelig dansk Garnison. Men Regeringen vilde ikke høre. Var det sket, havde vi undgaaet Oprøret, Treaarskrigen og den store Ulykke i 1864. Men selv nu, da Faren rykkede os paa Livet, lagde Regeringen Hænderne i Skødet, og det, uagtet den maatte vide, at vi i Virkeligheden havde lagt alt til Rette for et Oprør.

Af de mange Fæstninger, vi den Gang raadede over, var der kun en eneste, der var i brugelig Stand. Det var Rendsborg, og i denne Fæstning havde Slesvigholstenerne den uundværlige Basis for et Oprør.

De Troppeafdelinger, der laa i Holsten, var som hørende til det X. Forbundsarmee-korps, forsynede med alt, saa at de med det korteste Varsel kunde staa kampberedte. Jærnbanelinjerne fra Altona til Rendsborg med Sidelinjerne til Kiel og Glückstadt samt Telegraflinjerne, der fulgte Jærnbanelinjerne, gav Midlerne til den hurtigst mulige Mobilisering og Koncentration.

Men i Kongeriget var Forholdene af den stik modsatte Natur. Vi havde i Virkeligheden slet ikke andet end Linjeafdelingerne. De var fortræffeligt uddannede, godt kommanderede og rigeligt forsynede med Befalingsmænd. Men udover dem havde vi intet, og det uagtet vi raadede over en betydelig Styrke af ligesaa godt uddannet Mandskab, der var gaaet over i Reserven og Forstærkningen. For Reservemandskabets Vedkommende var der vel den 31. December 1847 givet Bestemmelser for Oprettelsen af Reservebatailloner, men de blev staaende paa Papiret, fordi vi manglede alt, hvad der behøvedes for at kunne mobilisere dem: Befalingsmænd, Beklædning og Vaaben. Paa Organisationen af Forstærkningen havde man end ikke tænkt. Først den 14. Marts 1848 blev der, for at tage dette Spørgsmaal under Overvejelse, nedsat en Kommission, i hvilken Læssøe blev Sekretær. Føjes hertil, at Fodfolket og Feltartilleriet ikke havde Kapper, og at vi var blottede for alt, hvad der hører ind under impedimenta — Træn, Lazareth- og Forplejningsvæsen, — faar man et tro Billede af den virkelige Tilstand. Hertil kom endnu Vanskelighederne ved Mobiliseringen og Koncentrationen. Alt, hvad vi havde af Jærnbaner, indskrænkede sig til den 4 Mils Bane fra Kjøbenhavn til Roeskilde. Dampskibene var saa faatallige, at Forbindelsen over Sunde og Bælter udførtes af Færger og Smakker. Vi havde ingen Telegraflinjer, men kun en optisk Telegraf mellem Korsør og Nyborg. Disse Vanskeligheder forøgedes yderligere ved Maaden, hvorpaa Afdelingerne garnisonerede. Paa

Sjælland laa 10 Batailloner og 2 Jægerkorps foruden Garden. Af disse fik Garden Tilgang fra hele Landet, og 7 af de øvrige 12 Afdelinger rekruteredes fra Fyn, Jylland og Slesvig. Disse 8 Afdelinger skulde altsaa først indkalde det hjemkaldte Mandskab til Sjælland, for, naar de blev færdige med Mobiliseringen, at overføres tilligemed de sjællandske Afdelinger til Halvøen. Af Afdelingerne, der laa i Jylland og paa Fyn kunde man i første Øjeblik kun gøre Regning paa Jægerkorpset, der laa i Nyborg. Thi Bataillon, der laa i Aalborg, var for langt fra Haanden, og 2 Batailloner, der laa i Fredericia og derfor nærmest, fik deres Mandskab fra Slesvig, og det var tvivlsomt, om alt vilde møde, hvis det kom til Oprør. Med Hensyn til Rytteriet var vi noget heldigere stillede. Men hele Feltartilleriet skulde mobiliseres i Kjøbenhavn, fordi alt, hvad man af denne Vaabenart havde i Kongeriget udenfor Hovedstaden, bestod af 8 Feltkanoner, der fandtes i Fredericia, men de havde hverken Betjening eller Bepænding.

Da Tilstanden var af en saadan Natur, vil det fortaas, at de Officerer, der kendte og tænkte over Forholdene — og til dem hørte Læssøe i første Række — med dyb Bekymring saae Fremtiden imøde, og det saa meget mere, som Regeringen slet ikke gav Livstegn fra sig. Læssøe sammenkaldte derfor nogle Kamerater, for at de i Fællig kunde drøfte, hvad der burde gøres. Det første Møde afholdtes den 9. Marts, og i det deltog Andræ og Diedrichsen af Generalstab, Jonquières af Artilleriet samt Schovelin og Lehmann af Ingeniørerne. I de senere Møder deltog ogsaa Reich af Artilleriet og flere andre Officerer, hvis Navne ikke kendes. Om Resultatet af disse Sammenkomster foreligger der intet. Men der er Grund til at tro, at Major Flensborg, der var »Medhjælper hos Generaladjutanten«, og som stod Andræ og Læssøe nær, er bleven gjort bekendt med Forhandlingerne, og meget taler for, at de Befalinger og Bestemmelser, der udgik fra Generaladjutanten i Løbet af den 20. og 21. Marts, og som senere vil blive omtalte, skyldtes Møderne hos Læssøe.

Saa kom Stødet, og det kom fra Hertugdømmerne.

Skønt Regeringen havde forbudt at holde politiske Møder i Hertugdømmerne, afholdtes de dog i Holsten, thi Politiet vilde ikke skride ind, og Soldaterne turde man ikke bruge. Disse Møder kulminerede i 2, der afholdtes i Rendsborg den 18. Marts. I det ene vedtog man at sende en Deputation til Kongen, der skulde fordrø Oprettelsen af et Slesvigholsten og Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund. I det andet Møde, hvor den oprørske Tendens traadte lige saa aabenbart frem, deltog henved 100 Mand af Rendsborgs Garnison.

Efterretningen om disse Møder naaede Kjøbenhavn den 20. Marts om Formiddagen og foranledigede, at Kjøbenhavns Borgere om Aftenen samledes til Møde i Kasino. Men Efterretningen førte tillige til, at Regeringen begyndte at røre sig.

Den 20. Marts beordredes Generalkommandoen for Hertugdømmerne til øjeblikkeligt at forlægge Hovedkvarteret fra Slesvig til Rendsborg, og Troppeafdelingerne, der garnisonerede i Kongeriget, fik Befaling til at indkalde de Hjemsendte til »uopholdeligt at give Møde«.

Den 21. Marts gaves Bestemmelser for Tilvejbringelsen af Beklædning og Udrustning til Reservebataillonerne, og Artillerikaptajn Raasløf sendtes til Frankrig for at indkøbe 20,000 Geværer. Det bestemtes endvidere, at der af Kjøbenhavns Garnison skulde dannes en Styrke paa 2 Batailloner og ét Batteri, ialt 1600 Mand, der paa Dampskibene Skirner og Geiser skulde overføres til Ekernførde for derfra at marchere til Rendsborg. Læs-søe skulde lede Expeditionen, Kaptajn Neergaard, der var barnefødt i Ekernførde, skulde følge med som særlig bekendt med Terrænet, og Kaptajn Dinesen af Artilleriet skulde kommandere Batteriet.

Kasinomødet den 20. om Aftenen foranledigede, at Kjøbenhavns Borgere den 21. i et stort Tog paa over 15,000 Menesker drog i ordnede Rækker til Christiansborg og bad Kongen tage et nyt Ministerium. Kongen svarede, at det gamle Ministerium allerede var afskediget, og dermed var Pagten sluttet mellem Konge og Folk.

Den 22. danedes det saakaldte Martsministerium, i

hvilket afskediget Artillerikaptajn A. F. Tscherning blev Krigsminister. Det var kun modstræbende, han havde taget imod Udnævnelsen, fordi han vidste, at han havde Stemningen i Hæren imod sig, og han fortæller selv, at han kun overtog Posten paa følgende Betingelser: »Kongen maatte i Krigssager ophøre at betragte sig som Overhærfører, men være Konge overfor den ansvarlige Krigsminister, saaledes at denne maatte være berettiget til at træde tilbage, saafremt Kongen nægtede sin Indvilgelse til hans Forslag.« Heri laa dog i Virkeligheden ikke andet, end hvad en ikke konstitutionelt ansvarlig Krigsminister ogsaa havde været berettiget til at betinge sig. Men Tscherning var Frihedsmand, og, da han kom til Magten, vilde han være eneraadende : handle despotisk. Ikke desto mindre maa det siges, at Tscherning i det Øjeblik var den rette Mand til den rette Plads, og han mødte heller ingen Modstand fra Hærens Side.

Det var noget før Middag, at han den 22. Marts var bleven kaldet op paa Christiansborg i Anledning af Ministeriets Dannelse. I Forgemakket traf han Generaladjutanten, Oberst Schøller, der meddelte ham de alt trufne Bestemmelser, samt at »Skirner« og »Gejser« laa med Dampen oppe for at overføre Expeditionskorpset til Ekernførde. Sammesteds traf Tscherning den afskedigede Infanterikaptajn Johannes Harbou, der kom fra Altona og havde begivet sig op paa Slottet for at bringe Kongen Efterretninger fra Hertugdømmerne. »Kendende hans Brugbarhed og regnende paa« — skriver Tscherning — »at han ved at have tjent ved den franske Armee i Afrika havde faaet ordnet sine Begreber om Troppers Behandling paa Krigsfod, tog jeg foreløbig Aftale om at ansætte ham som Adjutant.« Harbou fik dog strax Befaling til at sætte sig i Forbindelse med Læssøe og træffe Aftale med ham om Expeditionskorpsets Indskibning, og allerede den følgende Dag blev Harbou, paa Tschernings Indstilling, genindsat i Hæren med sin tidligere Anciennet, skønt det var stridende mod Organisationsplanen af 1842.

Kongen var Hærens Højstkommanderende og hans

Befalinger til Hæren gik gennem Generaladjutanten, der havde sine Kontorer paa Amalienborg. Tscherning indrettede sig strax som Krigsminister i disse og fik indrettet et Soveværelse ved Siden af sit Kontor. Derpaa begav han sig atter til Christiansborg, hvor der blev holdt Statsraad. Under dette indtraf Kaptajn Harbou, der havde truffet Aftale med Læssøe, for at melde Ministeren, at alt var i Orden til Expeditionskorpsets Afgang. Da den jourhavende Adjutant sagde ham, at Kongen ikke taalte nogen Forstyrrelse, naar han holdt Statsraad, gik Harbou selv til Statsraadsværelsets Dør, bankede paa, aabnede Døren halvt og sagde: »Kaptajn Tscherning!« Ministeren kom ud, men, da Harbou vilde afgive Beretningen, afbrød Tscherning ham med: »Ekernførdeexpeditionen er opgivet.« Som Undskyldning har Tscherning anført, at Expeditionen vilde vanskeliggøre Mobiliseringen af de kjøbenhavnske Afdelinger, og at Resultatet af Expeditionen i alle Tilfælde var usikkert. Samtidigt bebrejder Tscherning den tidligere Regering og Generaladjutanten, at Expeditionen ikke var bleven afsendt den 20. eller 21., og at der overhovedet ikke var bleven handlet, medens det endnu var Tid. Efter dette maatte man altsaa have Ret til at vente, at Tscherning vilde handle og handle øjeblikkeligt. Men det skete ikke, og han fortæller selv derom: »Idet jeg overtog Generaladjutanten, havde jeg endnu ikke hverken formelt eller i Virkeligheden overtaget Krigsministeriet, der endnu kun var til ved Kongens mundtlige Udnævnelse.« Men denne Undskyldning kan ikke tages for gyldig. Tscherning vidste, at ifald Oprøret udbrød, maatte den Hær, der skulde dæmpe det, blandt andet komme til at bestaa af de Afdelinger, der var underlagte Generalkommandoen over Nørrejylland og Fyn, og, da de laa meget spredte, behøvedes der Tid til Koncentrationen. Tscherning burde derfor have foreslaaet Regeringen at flytte Generalkommandokvarteret fra Odense til Kolding og befale Generalkommandoen at samle alle de den underlagte Afdelinger ved Grænsen, thi derved foregrebes intetsomhelst. Men Statsraadet traf ingen Beslutning, og det var først, da Tscherning Klokker mellem 7 og 8 atter kom ud paa

Amalienborg, at han tog under Overvejelse, hvad der skulde gøres.

»Jeg besluttede« — fortæller han — »at kalde Kaptajn Læssøe af Staben for at gøre ham til Stabschef og, ved at betro Overbefalingen til en højere Officer, som vilde gaa inde derpaa, at gøre Læssøe til den egentlige Leder.«

At Stabschefer ved Overkommandoer har været de egentlige Ledere, og at det har været tilsigtet ved Ansættelsen, er ikke noget nyt, thi Krigshistorien har mange Exempler derpaa. Men man har ved saadanne Lejligheder aldrig proklameret det for Offentligheden, dels for ikke derigennem at nedbryde den kommanderende Generals Autoritet ved officielt at betegne ham som en Skygge, men tillige fordi det ikke er nødvendigt. Thi vælges der til Stabschef en overlegen og kundskabsrig Personlighed, der tillige besidder Taktfølelse, saa vil han ogsaa forstaa at faa Generalen til villigt at gaa ind paa sine Forslag. Derved opnaas tillige, at Ansvarer kommer til at ligge paa det rette Sted. Stiller man derimod den Fordring til Overgeneralen, at han skal finde sig i, at Stabschefen er den egentlige Leder, saa har man dermed fritaget ham for Ansvarer, uden derfor at være berettiget til at gøre det gældende overfor Stabschefen. Den Ordning, Tscherning saaledes traf, maatte uundgaaeligt medføre Konflikter, navnlig naar han ikke selv vilde tage Konsekventserne af sin Beslutning.

Tscherning nævner Generalløjtnant Høegh-Guldberg og Generalmajor Krogh som brugelige Æmner. Hvorfor kaldte han da ikke en af dem til sig, tilbød ham Posten og meddelte ham samtidigt, at det var Hensigten at gøre Læssøe til Stabschef uden at omtale, at Læssøe skulde være Lederen? Det havde været den naturlige og tillige den bedste Løsning.

Efterat Tscherning havde fattet Beslutningen om Besættelsen af Stabschefsposten og Ledelsen, udkastede han Planen »til en dobbelt Troppe-samling paa den jydsk Grænse og paa Als«. Dette var givet ved Forholdene, thi Als maatte være Samlingsstedet for den Troppestyrke, der ved at rykke frem gennem Sundeved skulde

sætte sig i Forbindelse med den Styrke, der rykkede frem i Slesvig fra den jyske Grænse.

Skønt der den 23. Marts udgik Meddelelse om, at der skulde oprettes et Krigsministerium, vilde Tscherning endnu ikke give Befalinger, men indskrænkede sig til Samraad angaaende Dannelsen af dette Ministerium. Derefter tilkaldte han Læssøe og tilbød ham at overtage Stabschefsposten. Beklageligt nok indskrænker Tscherning sig til herom kun at udtale, at det kostede »nogen Vanskelighed at overvinde Læssøes Beskedenhed.«

Begge Stabsofficererne ved 1. Jægerkorps, Oberst Hedemann og Major Schepelern, blev tilkaldte og tilbødte Posten som Hærens Øverstkommanderende med Læssøe som den egentlige Leder. Tscherning fortæller, at ved den første Sammenkomst, han havde med Hedemann, »holdt denne sig noget tilbage, men sagde ikke afgjort Nej«. Schepelern undslog sig derimod. Men, da han erfarede, at Kaptajn Holm af 1. Jægerkorps ogsaa var beordret til at møde hos Tscherning, og antog, at denne vilde gøre Kaptajnen samme Tilbud, meddelte han Ministeren, at »naar hans Eftermand troede sig istand til at overtage den omtalte Post, følte han sig ogsaa istand dertil og tilbød sin Tjeneste.« Men Kaptajn Holm var tilkaldt af andre Grunde. Afgørelsen af Spørgsmaalet blev dog foreløbigt stillet i Bero, og Tscherning nøjedes med at anmode Læssøe om at forberede alt med Hensyn til Sættelsen af Overkommandoens Stab.

Forhandlingerne om Posten som Hærens Overgeneral var blevne førte med en saadan Mangel paa Diskretion, at Oberst Bülow, der kommanderede 2. Bataillon, meldte sig hos Tscherning og erklærede sig villig til at overtage Posten med Læssøe som Leder, og at Generalmajor Wedell-Wedellsborg, der kommanderede 1ste Kavaleribrigade, indberettede, at han der var General, var villig til at modtage en Kommandopost under Oberst Hedemann.

Den 24. Marts modtog Tscherning sin officielle Udnævnelse, og nu begyndte han at handle.

Den 25. oprettedes Krigsministeriet, og som Chefer for dets Afdelinger ansattes Major Flensborg for det

Personelle, Major Keyper for det Materielle og Oberst C. F. Hansen for Armeens Intendantur.

Et samme Dag aiholdt Statsraad vedtog en Beslutning, der foranledigede Krigsministeren til strax at gøre følgende Indstilling til Kongen: »Da Statsraadet har anset det nødvendigt, at der sammendrages et Korps paa Sydgrænsen af Nørrejylland og et andet paa Øen (Sjælland) for i Tilfælde af Krigs Udbrud at overføres til Slesvig, indstiller Krigsministeriet:

disse Foranstaltninger til Deres Majestæts allerhøjeste Approbation.«

Skønt Approbationen først blev given den 27. Marts, skrev Krigsministeren samme Dag, den 25., til Generalkommandoen paa Sjælland, at der uopholdeligt skulde koncentreret et Armeekorps paa Grænsen af Nørrejylland og Slesvig, og, da Oberst Hedemann skulde have Overbefalingen, skulde Major Schepelern tage Kommandoen over 1. Jægerkorps.

Ved i sine efterladte Skrifter at omtale denne Bestemmelse med Hensyn til Overkommandoen over det nørrejydske Korps tilføjer Tscherning: »Den brave gamle General Guldberg havde saaledes overanstrengt sig, at hans Chef for Staben, Baggesen, i et privat Brev underrettede Krigsministeren om, at der var indtraadt en saadan Sindsforvirring og Stundesløshed, at Generalen næppe var skikket til nogen Befalingsmandspost. Dette afgjorde Valget af Hedemann til Øverstkommanderende.« Men denne Fremstilling er ikke rigtig, og maa bero paa en Feilhuskning. Den virkelige Sammenhæng vil senere blive belyst.

Læssø fik samme Dag, den 25., Befaling til at gøre sig færdig til Afrejse, og der blev tilstillet ham følgende Fuldmagt:

»Kaptajn i Generalstaben v. Læssøe, der er ansat som Chef for Staben ved det Tropicorps, der vil blive sammenkaldt i Egnen mellem Kolding og Skodborghus, bemyndiges herved til paa hans Rejse til Korpsets Hovedkvarter at sætte de Tropicorpsafdelinger i Marche, som han, ifølge min ham meddelte Instrux, nærmere maatte opgive.«

I Løbet af den 26. Marts fik Krigsministeriet paalidelige Efterretninger om, at Tropperne i Hertugdømmerne var faldne fra med Undtagelse af 2. Dragonregiment (Itzehoe) og 4. Jægerkorps (Slesvig), som vilde søge at naa den jydsk Grænse. Generalkommandoen over Nørrejylland og Fyn fik derfor Befaling til »strax« at støtte disse Troppers Tilbagetog ved at benytte Garnisonen i Fredericia. En senere Efterretning gav paalidelige Efterretninger om Prinsen af Nørs Overrumpling af Rendsborg den 24. Marts.

Læssøe blev tilkaldt paany, fik Befaling til at afrejse strax og en skriftlig Bemyndigelse, i Kraft af hvilken han var berettiget til at udøve »de Generalkvartermesteren over det Hele tillagte Pligter og Rettigheder«. Desuden modtog Læssøe en Skrivelse, han skulde aflevere til Generalløjtnant Høegh-Guldberg i Odense, hvori denne fik Meddelelse om, »at Læssøe var forsynet med de fornødne Ordre angaaende Troppernes Marche og Forplejning« samt Opfordring til Generalen om »at give enhver af Læssøes Anmodninger Følge«.

Læssøe skulde altsaa nu tiltræde det store ansvarsfulde Hverv, til hvilket han ikke selv havde trængt sig frem, men som Forholdene havde lagt paa hans Skuldre. At det ikke var Ærgerrighed, der havde bevæget ham til at modtage Hvervet, fik han tidt nok Lejlighed til at gogdtgøre, og at han var fuldstændig klar over de store Fordringer, der vilde blive stillede til ham, fremgaar af det Forslag, han i 1840 havde fremsat om Generalstabens Ordning. Det hed deri:

»Det hele Opmaalingsvæsen bør indtage en forholdsvis ringe, skønt derfor ikke ubetydelig Del af Stabens Beskæftigelse; hvor det er blevet til en Hovedsag, for ikke at sige en eneste Sag, dér er der ikke længere nogen Generalstab, men kun et topografisk Korps«. Men det var jo netop Tilfældet hos os. Derfor hævdede Læssøe i sit Forslag den absolute Nødvendighed af, »at Generalstabsofficeren gennem strategiske og taktiske Studier og fremfor alt gennem Studiet af Krigshistorien — ikke mindst Hjemlandets — samt gennem en hensigtsmæssig Anvendelse i Fredsadministrationen og ved

Troppe-samlingerne blev uddannet til at kunne gøre Fyldest under Krig«. Det er — siger han — »Generalstabs-officeren, der skal kunne opfatte Geniets Planer, udarbejde dem i deres Enkeltheder, virke ved deres Udførelse; ham, der skal besidde den Aandsbøjelighed, der er nødvendig for at gaa ind i en Andens Plan, og den selvstændige Tænkning, der ene kan forfølge Ideen ud i sine Konsekventser, ham, der skal være Organet for Feltherren, i hvis Haand Statens Skæbne ofte hviler. I Krigen er derfor ved Hæren ingen Institutions Virken mere omfangsrig og betydningsfuld end Generalstabens, og i Freden kan den blive det rette og gennemgribende Livsorgan, naar den anvendes paa hensigtsmæssig Maade.« Dermed havde Læssøe anvist den Vej, der burde følges for at naa Maalet, og ingen har sikkert mere end han beklaget, at den ikke blev fulgt. Men for sit eget Vedkommende gjorde han sig Umage for at erhverve sig de Kundskaber, han selv ansaa fornødne for at udfylde Generalstabs-officerens ansvarsfulde Plads. Tiden skulde nu vise, om han ogsaa forstod at gøre disse Kundskaber frugtbringende.

Det fremgaar af Læssøes Breve, at han var en helstøbt Personlighed, og at han aldrig havde trængt sig selv frem. Han havde kæmpet for, hvad han ansaa for Ret, men kun for Sagens Skyld og ikke for selv at opnaa noget. Hans religiøse Standpunkt havde bragt ham til at sætte som sit Livsmaal: »Jeg vil gøre min Pligt«. Dette Standpunkt gav ham tillige en Sindets Ligevægt, der under Kampen viste sig ved, at han ikke ænsede Faren, og førte ham til i den Modgang, der mødte ham paa hans Vej, kun at se en Spore til yderligere Anstrængelse. Han havde en varm Kærlighed til Fædrelandet og en inderlig Kærlighed til sin Moder, i hvem han saa Idealet af en Kvinde. Han var arbejdsdygtig og arbejdsivrig, og stillede han end store Fordringer til sine Undergivne, stillede han dog de største Fordringer til sig selv. Han havde en Overlegenhed, som man saa meget villigere bøjede sig for, som han »paa en ingenlunde ubehagelig Maade kunde være fuldkommen indtrængende med sine Forestillinger, naar han ansaa disses Antagelse

for vigtig.« Kort sagt, han var en Mand, til hvem alle saae op med Højagtelse og Beundring.

Om hans Ydre skriver H. P. Holst: »Hans Gang var fast og sikker, og det syntes umuligt at forandre dens Rhythmus. Der var noget sluttet og bestemt ved ham, som gjorde, at man, til Trods for hans Ungdom, nærmede sig til ham med Ærbødighed. Hans Paaklædning var saa ugenert som muligt, en hvid Vest, et sort Tørklæde slynget løst om Halsen og en aabentstaaende Frakke; kun den sølvbroderede Krave tydede paa, at det var en Stabsofficer. Panden var høj og hvælvet, og det krøllede Haar omgav den som en Ramme, Blikket var ildfuldt og genialt, Munden fint formet og kæk, men der var en stille Alvor udbredt over det ungdommeligt smukke Ansigt, som naar en mørk Himmel hvælver sig over en nys udsprungne Skov.«

Søndagen den 26. Marts forlod Læssøe Kjøbenhavn, ledsaget af 2 Kadetkamerater, Kaptajn Lasson og Premierløjtnant Otto Bülow, som han havde valgt til Adjutanter ved Hovedkvarteret, og 2 Guider, der skulde være Skrivere. Efter den 27. at have sat 3. Jægerkorps i Marche fra Nyborg og konfereret med General Høegh-Guldberg i Odense naaede han Kolding den 28. Marts. General Wedell-Wedellsborg, der skulde overtage Kommandoen over Hærens Rytteri, indtraf samme Dag. 12. Bataillon og 6. Dragonregiment laa i og ved Byen og 3. Jægerkorps ankom om Eftermiddagen. 12. Bataillon manglede dog en betydelig Del af sit hjemsendte Mandskab, fordi Borgmester Schou i Aabenraa, der havde sluttet sig til Oprøret, havde forhindret de indkaldte Slesvigere i at rejse nordpaa. Det samme var Tilfældet for 13. Bataillons Vedkommende, men den manglede saa mange, at man endnu havde ladet den blive i Fredericia.

Den 28. Marts om Eftermiddagen forlagde General Høegh-Guldberg Generalkommandokvarteret til Kolding. For at undgaa Sammenstød med de højere Kommanderende var der den 27. tilsendt Læssøe følgende Certifikat fra Krigsministeren: »Med Hensyn til, hvad der kan være at foretage i Anledning af den slesvigholstenske

Insurrektion, da er Kaptajn Læssøe af Generalstaben bekendt med mine Anskuelse og staar i saa Henseende til Troende. D'Herrer Generaler og højere Chefer bedes derfor tage tilbørligt Hensyn til hans Ytringer og muligst konferere med ham ved alle Foretagender, der taaler slig Opsættelse.«

Samme Dag, den 27., skrev Krigsministeren til Læssøe: »I Henhold til den Dem givne Bemyndigelse skulde jeg paalægge Dem at gaa frem med noget større Betænkelighed, end vi i Førstningen var blevne enige om. Kongen af Preussens Erklæring, indeholdt i hans til Hertugen af Augustenborg og af denne publicerede Brev*), maa tilraade os en Reservation, som vi ellers ikke behøvede at paalægge os. Bemeldte Brev vil jo være Dem bekendt, og maa vi altsaa søge at skaffe os nogle Allierede, og, hvis Slesvigholstenerne da endeligt vil ødelægges baade af Venner og Fjender, af Danske og Tyske, saa kan de vist opnaa dette. Desuden har Oberst Renouards Jægere (4. Jægerkorps) opløst sig, saa at en Demonstration i disses Favør altsaa ikke vil kunne udføres. Paa 2. Dragonregiment vil man vel heller ikke kunne gøre Regning; skulde dette Regiment imidlertid blive under Disciplinens Herredømme, og sikre Efterretninger herom erholdes, da skal dets Retræte dækkes og støttes.«

En Efterretning om, at Oprørerne rykkede frem, gav Anledning til, at Læssøe Natten til den 29. Marts lod General Wedell-Wedellsborg rykke frem til Haderslev med den Styrke, der fandtes i Kolding, og som nu fik Navn af »Avantgarden«. Den blev den 29. om Aftenen forstærket med 4 af de i Fredericia staaende Feltkanoner, som man gav »en improviseret BESPÆNDING« og »en svag, men taalelig BESÆTNING«.

General Wedell sendte Indberetning om Besættelsen

---

*) Hertugen af Augustenborg var den 20. Marts rejst til Berlin for hos Kongen af Preussen at virke for den slesvigholstenske Sag. Kongen gav ham den 24. s. M. et skriftlig Svar, hvori han godkendte Slesvigholstenernes Forlangender og lovede at beskytte Hertugdømmerne mod mulige Overgreb og Angreb fra dansk Side. Dette Svar blev offentliggjort af Hertugen af Augustenborg i Hamborg.

af Haderslev, og samtidigt svarede Læssøe paa Krigsministerens Skrivelse af 27., at han vilde bestræbe sig for at udøve den ham givne Bemyndigelse med al den Forsigtighed, som Øjeblikkets Alvor bød. Dog troede han paa Muligheden af at kunne straffe »Apenrade« og maa-
ske genvinde Flensborg. Han tilføjede, at den proviso-
riske Tilstand ved Hovedkvarteret, hvor han foreløbigt
var den eneste Generalstabsofficer, gjorde det umuligt
for ham at sende fuldstændigere Beretninger end dem,
der indeholdtes i General Wedells Rapport.

Læser man mellem Linjerne paa Læssøes Brev, faar
man det Indtryk, at han, der var i Besiddelse af megen
Takt, vilde undgaa det Odiøse i, at der førtes en privat
Brevvexling mellem Krigsministeren og ham bag Over-
kommandoens Ryg. At dette ikke blev opnaaet, var
i alle Tilfælde ikke Læssøes Skyld.

Paa dette Tidspunkt indtraf en Begivenhed, som
Tscherning i sine efterladte Papirer med Urette har for-
lagt til den 25. Marts (jfr. Side 52). Denne Begivenhed
har ikke alene Betydning af denne Grund, men tillige
fordi den var et Forsøg paa at rokke ved Læssøes Stil-
ling som Stabschef. Forsøget udgik fra Major Bag-
gesen.

Den 30. Marts Kl. 5 Morgen indberettede General-
kommandoens Stabschef, Major Baggesen, til Krigsmini-
steren:

»Jeg anser det som en hellig Pligt at indberette, at
den kommanderende General v. Høegh-Guldberg befin-
der sig i en saa nervøs og exalteret Sindsstemning, til-
dels paa Grund af total Sønvløshed, at han hidtil er den
Eneste og det Eneste, der har indgrebet og indgriber paa
min Virksomhed og mine Pligters Opfyldelse og derved
stundom tvinger mig til at gøre et mig smerteligt og
mig selv afficerende Brud paa den Ærbødighed, jeg skyl-
der min Foresatte; thi Mangel paa Lydighed har jeg
endnu ikke maattet vise, da han gør alt og vil gøre alt,
hvad jeg vil, men ved sin egen indre Uro ikke lader mig
Ro og Fred til at gøre dette navnlig til at expedere højst
vigtige Sager.« Skrivelsen var underskrevet »Bagge-
sen«, men under Navnet — og man maa huske, at der

her ikke er Tale om en »privat«, men om en tjenstlig Skrivelse — stod med Citationstegn »en dansk Soldat«. Sammenhængen hermed er følgende: Baggesen, der var nøje kendt med Stemningen i Hæren mod Tscherning, laa i Odense, da Martsministeriet blev dannet. Han skrev strax en Artikel i »Hempels Avis«, der udkom i Odense under Mærket »en dansk Soldat«. Det hedder deri om Tscherning: »Derom kan der kun være én Mening, at hver brav dansk Soldat har at lyde og villigen udføre de Befalinger, der udgaar fra den Mand, som Kongen har udnævnt til Krigsminister.« Da Artiklen saaledes ikke havde det allermindste at bestille med General Høegh-Guldbergs Sundhedstilstand, kan Baggesens Hensigt kun have været, at han ved den mente at have indlagt sig Fortjenester, paa hvilke han kunde trække Vexler: Han vilde trænge sig selv frem. Dette fremgaar yderligere af en ny Skrivelse, han afsendte den 1. April Kl. 5 Morgen: »Ligesom jeg ved Ytringerne i min sidste Skrivelse an-
saa det for en hellig Pligt imod den Kongelige Tjeneste og imod mig selv at indberette min Chefs nervøse og min Arbejdsvirksomhed belemrende Tilstand for at undskylde, hvis jeg i min Iver for at opfylde mine tjenstlige Pligter skulde komme til at gøre Brud paa det retsligt gældende Respektforhold, jeg fuldkomment respekterer, saaledes er det min Pligt at bemærke, at høje Vedkommendes nervøse Tilstand ikke har forværret sig, men før bør antages at være bleven bedre, især ved Overlæge Djørups sagkyndige Bistand igaar«. Dermed var altsaa Sagen afgjort. Men Skrivelsens virkelige Hensigt kommer først nu frem. Den har nemlig følgende Tilføjeelse: »Men, medens jeg ser alle mine Kamerater at skride ud over Generalkommandoens Grænser, føler jeg mere og mere, at den Post, hvorpaa jeg under de nuværende Forhold formener at virke bedst, er i Hovedkvarteret af det fremrykkende Korps, hvilket mine Kamerater alle synes ogsaa at mene*), da der i samme, naar v. Læssøe er fraværende, mangler en med Forretninger-

---

*) Hvorledes „alle“ Baggesens Kamerater skulde have faaet Lejlighed til en saadan Meningstilkendegivelse, er meget vanskeligt at forstaa.

nes osv. Ledelse tilstrækkeligt bekendt Officer. Min Bøn er derfor at blive beordret til at følge Hovedkvarteret af det fremrykkende nørrejydske Korps enten som Generalkvartermester, militær Konsulent, eller under hvilken-somhelst Form, Krigsministeriet maatte finde det passende. Ligeledes anser jeg det meget hensigtsmæssigt, at Brigadeavditør Lund, der i disse sidste 2 Dage har fortræffeligt assisteret mig efter frivilligt Tilbud, og hvis Dygtighed jeg derved har lært at kende, ogsaa kunne ønskes til at følge det foranførte Hovedkvarter, hvor han vil gøre stor Nytte.«

Paa Baggesens første Skrivelse af 30. Marts svarede Tscherning den 31. i et Brev, der ikke kendes, men det fremkaldte et Svar af Baggesen af 2. April, hvoraf det fremgaar, at han havde henvendt sig til General Hedemann for at blive ansat ved Hovedkvarteret. Thi den 2. April skrev han til Krigsministeren, at det ogsaa var General Hedemanns Ønske, at han blev ansat ved Hovedkvarteret, og som Grund til, at Generalen sluttede sig til hans Ønske, anførte han: »at v. Hedemann — maaske fordi jeg er den ældre Kamerat — hellere vil følge mit end v. Læssøes Raad.«

En saadan Optræder dømmer sig selv, men den var ikke mindst uforsvarlig overfor Generalløjtnant Høegh-Guldberg, fordi den Tilstand, over hvilken Baggesen klagede, var rent forbigaaende og havde sin meget naturlige Grund.

Generalløjtnanten var en meget anset Rytterofficer og Legemliggørelsen af Pligtopfyldelse og Tjenstiver. Han var af Blüchertypen, og ligesom Blücher som Supplement ikke kunde undvære Gneisenau som Stabschef, saaledes er der næppe Tvivl om, at man i det Øjeblik ikke kunde have faaet en bedre Overkommando, end om man havde gjort Høegh-Guldberg til kommanderende General med Læssøe som Stabschef. Generalen var desuden en varm Fædrelandsven. Derfor blev han greben af den Begejstring, der flammede op i hele Befolkningen paa Efterretningen om Oprøret, saa at han allerede den 22. Marts indsendte Forslag om Oprettelsen af en Landstorm. Fra Begyndelsen sluttede Tscherning sig med

megen Varme til denne Tanke, og han svarede Generalen i en meget anerkendende og indgaaende Skrivelse den 28. Marts. I Mellemtiden havde Guldberg uafbrudt overvejet, hvorledes Sagen kunde løses paa bedste Maade, og at disse Overvejelser kan have fremkaldt søvnløse Nætter er rimeligt nok. Men Generalen kom hurtigt til Kræfter, thi den 2. April besvarede han egenhændigt Krigsministerens Skrivelse af 28. Marts og formulerede Enkelthederne i sine Forslag saa klart og grundigt, at Ministeren i alt væsentlig gav dem sin Tilslutning gennem Blyantsnotitser, han gjorde i Marginen paa Generalens Skrivelse.

Det fremgaar af alt dette, at naar Tscherning fortæller, at det var Baggesens Brev om General Guldbergs Sundhedstilstand, der afgjorde, at Hedemann blev udnævnt til kommanderende General, saa maa dette bero paa en Fejlhsukning. Thi Baggesens første Brev om General Guldberg naaede tidligst Krigsministeriet den 30. Marts om Aftenen; men allerede den 25. Marts meddelte Krigsministeriet 1. Generalkommando, at Oberst Hedemann skulde have Kommandoen over »Det nørrejdyske Armeekorps«.

De Betingelser, Tscherning havde stillet ved Overtagelsen af Krigsministeriet, udelukkede selvfølgelig ikke, at han maatte fremsætte Forslag for Kongen i alle Tilfælde, hvor der behøvedes en allerhøjeste Billigelse. Dette var nødvendigt ved Besættelsen af Posten som kommanderende General, men Tscherning mente at kunne nøjes med, at hans Indstilling af 25. Marts var bifaldet.

Som tidligere berørt omtaler Tscherning kun, hvad der er passeret ved den første Samtale, han havde med Oberst Hedemann, men der kan ingen Tvivl være om, at Obersten gik ind paa den af Tscherning opstillede Betingelse, at Læssøe skulde være den egentlige Leder. Beviset ligger ikke alene i, at Hedemann stillede den Betingelse, at han forbeholdt sig Ret til eventuelt at maatte træde tilbage som Kommandør for 1. Jægerkorps, hvilket efter Organisationsplanen havde været en Umulighed, hvis han var bleven udnævnt til General. Men dette skete heller ikke. Avancementsbladet meddelte, at

der den 27. Marts var bleven tillagt Kommandøren for 1. Jægerkorps, Oberst H. C. G. F. v. Hedemann »Generalmajors Karakter, men indtil videre uden Anciennetet«. Derefter blev Generalen af Krigsministeren beordret til at afgaa til »Det nørrejydske Armeekorps« og tage Kommandoen over dette.

General Hedemann forlod Kjøbenhavn den 29. Marts, ledsaget af Premierløjtnant W. Dreyer af 1. Jægerkorps, der blev ansat hos ham som personel Adjutant, og naaede Kolding den 30. Marts. Den følgende Dag meddelte Generalen i en Korpsbefaling, at han havde overtaget Kommandoen over det nørrejydske Armeekorps. Men det eksisterede endnu ikke, thi Styrken udgjorde kun 1 Bataillon, 1 Jægerkorps, 8 Eskadroner og 8 Kanoner. Thi vel var 13. Bataillon stødt til, men, da den kun talte 200 Mand, blev den holdt tilbage i Kolding.

Oprørerne var i den mellemliggende Tid blevne samlede ved Flensborg med en Styrke af 5 Batailloner, 2 Jægerkorps, 6 Eskadroner og 8 Kanoner foruden en Del Frikorps. De havde fremsendt et Rekognosceringskommando, der den 30. Marts besatte Aabenraa. Men nogle af vore Krigsskibe, der laa paa Fjorden og truede med et Bombardement samt Efterretningen om, at vore Tropper rykkede frem mod Aabenraa, bragte Oprørerne til den 31. Marts at rømme Aabenraa og gaa tilbage til Flensborg.

Da Krigsministeren havde faaet Indberetning om, at General Hedemann var indtruffen og havde taget Kommandoen over Armeekorpsen, burde Ministerens private Brevvexling med Læssøe i alle Tilfælde være ophørt. Men den 1. April modtog Læssøe atter et saadant Brev fra Tscherning, hvori den kommanderende General blev fuldstændigt overset. Det hed deri: »Il endelig ikke fremad. Stands ved Bov i det nogenlunde aabne Terræn, hvor Kavaleriet har Overhaand, for at faa dette frem. Lad Vestkysten berides af nogle Eskadroner og gør Rekognosceringer og Fourageringer frem i det aabne Terræn, men stands med Deres Armeekorps i en god Stilling, saasomt De er traadt i Forbindelse med Flankekorpset. De maa trænge til at drage lidt Aande. Hvad

De fanger af Fremmede (Turnere etc.) sendes til Slaveriet i Nyborg som Fribyttere.«

Krigsministerens Frygt for, at det nørrejydske Armeekorps skulde »ile« fremad, var fuldstændigt ubegrundet. Det forbød sig af sig selv dels paa Grund af Korpsets ringe Styrke, men tillige fordi Læssøe var fuldstændigt uvidende om Forholdene ved det Flankekorps, til hvilket Krigsministeren henviste.

Der var under 26. Marts af Krigsministeriet givet en »Instruktion for den Øverstkommanderende ved det Korps, der skal sammendrages i Egnen om Kolding«. Ifølge denne maatte Korpset ikke overskride den jyske Grænse, med mindre Fjenden rykkede frem N. for Slien. Skete dette, skulde Rytteriet fra Jylland og Fyn operere paa Halvøen for at forhale Fjendens Fremmarche saa meget som muligt. De øvrige Tropper skulde sammendrages i Fredericia og Omegn og maatte først rykke frem, naar Korpset var samlet, og det havde Kundskab om, at Expeditionskorpsset ved Korsør var færdig til Indskibning. Om dette Korps hed det, at det skulde bestaa af 4000 Mand og 4 Kanoner, at det skulde kunne indskibes med 6—8 Timers Varsel, og at Indskibningen skulde ske, naar det forlangtes af Oberst Hedemann. Korpset skulde gøre Landgang og operere i Overensstemmelse med de af Obersten givne Bestemmelser.

Korpset ved Korsør skulde altsaa efter dette være en Del af den Hær, der skulde staa under Overkommandoen, og det var blandt andet ogsaa derfor, at Læssøe var bleven sendt til Kolding for, samtidigt med at lede Operationerne ved det nørrejydske Armeekorps, at bestemme Tidspunktet, da det omtalte Korps skulde afgaa fra Korsør og give det Befaling med Hensyn til dets Fremrykning. Men Forudsætningen for Overførslen var, at man raadete over det fornødne Transportmateriel, og herom vidste Krigsministeriet slet intet. Thi alt, hvad der paa dette Omraade var sket, indskrænkede sig til, at Marineministeriet efter Forhandling med Krigsministeriet den 25. Marts havde beordret Kaptajn Tegner af

Flaaden til at afgaa til Korsør for at samle Transportmateriel og lede Søtransporterne.

Den 27. Marts om Morgenen meddeltes det Generalkommandoen paa Sjælland, at der ved Korsør skulde samles en Styrke, der skulde føre Navn af »Det slesvigske venstre Flankekorpset« samt at Kaptajn Caroc af Generalstaben skulde være Stabschef ved Korpset. En senere Skrivelse af samme Dato meddelte, at Generalmajor Krogh skulde kommandere Korpset og møde i Krigsministeriet samme Eftermiddag Kl. 2 for at modtage Instruktioner.

Den 29de gav Krigsministeriet en hemmelig Instruktion for Flankekorpset. Om det var Tscherning eller Harbou eller begge i Forening, der havde udarbejdet den, maa staa hen. Men den indeholdt i Virkeligheden en fuldstændig Felttogsplan, som om Korpset skulde agere selvstændigt, og Planen endte med en eventuel Belejring af Rendsborg. Samtidigt med Udstedelsen af Instruktionen blev Kommandoen over Korpset frataget General Krogh. Aarsagen hertil var, at det næppe var rygtedes, at han skulde have Kommandoen, før Mistænkeliggørelsen satte sig i Bevægelse. 2 af Kroghs Brødre havde sluttet sig til Oprørerne, og, uagtet Tscherning ikke tvivlede om, at Krogh vilde være tro mod Konge og Land, bøjede han sig dog for Stemningen. Generalkommandoen fik derfor Meddelelse om, at General Krogh var bestemt til »en anden Virksomhed«, og at Kommandøren for 2. Jægerkorps, Oberst Schleppegrell, skulde kommandere Flankekorpset.

Kaptajn Tegner af Flaaden var kommen til Korsør, men trods den største Iver var det ham umuligt at faa samlet det fornødne Transportmateriel, navnlig viste den samlede Overførsel til Als af venstre Flankekorpset sig uigennemførlig. Afdelingerne maatte derfor overføres, efter Omstændighederne, enten til Nyborg, for at støde til det nørrejydske Armeekorps, eller til Als, og derigennem skete der Brud paa den Aftale, der var truffen mellem Krigsministeren og Læssøe med Hensyn til Korpsernes S sammensætning.

At disse Transportforhold øvede deres hæmmende

Indflydelse paa alt, er en Selvfølge, og føjes saa hertil, at Hæren ikke alene var fuldstændigt blottet for Træn, Lazareth og Forplejningsvæsen, og at der ikke fandtes nogensomhelst Bestemmelse om Organisationen, Tjenstfordelingen eller Tjenstgangen ved Overkommandoen eller de større Stabe, saa vil man kunne forstaa det Arbejde, der hvilede paa Læssøe, thi han maatte i alt for meget bygge paa bar Bund. Da hele det Personale, han raadede over — som omtalt — indskrænkede sig til 2 Adjutanter og 2 Guider, var han i uafbrudt Virksomhed fra den tidlige Morgen til den sene Aften. Ikke desto mindre forlangte han, at naar der om Natten indtraf Meldinger eller Efterretninger om Fjenden, skulde man strax vække ham.

Under disse forberedende Arbejder ankom Digteren H. P. Holst til Hovedkvarteret med en Skrivelse fra Krigsministeren af 3. April. Det hed heri, at Holst troede at kunne gøre Nytte ved Hovedkvarteret »dels ved sin digteriske Begejstring« og dels som Redaktør af Rapporter. Han var anbefalet af Carl Ploug, men det overlodes Læssøe at bestemme, hvorvidt han vilde give Holst nogen Ansættelse. At Hovedkvarteret mindst af alt havde Brug for digterisk Begejstring, er en Selvfølge. Men, da Læssøe kendte Holst — de var Skolekamerater fra Borgerdydskolen — ansatte han ham som Expeditionssekretær.

Fremrykningen var bleven fortsat, saa at det nørrejydske Armeekorps den 4. April stod S. for Aabenraa med Hovedkvarteret i samme By.

Oberst Schleppegrell havde samtidigt faaet overført saa mange Afdelinger til Als, at han den 3. April kunde rykke ind i Sundeved. Den følgende Dag skød han sine Forposter frem til Ringenæs og Kvers, og den 5. tog han Hovedkvarter paa Graasten.

Forposterne var nu fra begge Sider skudt saa langt frem, at Forbindelsen mellem Armeekorpset og Flankekorpset tilvejebragtes den 5te. Samme Dag mødtes General Hedemann og Læssøe med Oberst Schleppegrell, og der blev truffen Aftale om de forestaaende Operationer. Samtidigt ankom Flankekorpsets sidste Af-

deling, 9. Bataillon, til Sønderborg og med den indtraf tillige Krigsministerens Adjutant, Kaptajn Harbou, der medbragte krigsministerielle Skrivelser saavel til Armeekorpsset som Flankekorpset angaaende Maaden, hvorpaa Fjenden skulde angribes ved Flensborg.

Under en Krig er det Krigsministerens Opgave stadig at holde den kommanderende General underrettet om den politiske Stilling og dens Indflydelse paa Operationerne. Men Ministeren maa ikke blande sig i disses Enkeltheder, dels fordi han er ude af Stand til at bedømme de øjeblikkelige Forhold paa Krigsskuepladsen, men tillige fordi det er den kommanderende General, der har Ansvaret. Skønt Krigshistorien har mange Exempler paa de sørgelige Følger af at krænke dette Princip, saa gik Krigsminister Tscherning ved denne Lejlighed endog et Skridt videre ved at bestemme, hvorledes en Stilling skulde angribes, uagtet han ikke kunde have det fjerneste Begreb om, hvorledes den var besat.

Skrivelsen til General Hedemann bemyndigede ham til at angribe Fjenden og trænge ind i Flensborg, men ved Angrebet skulde han følge de Instruktioner, der skulde meddeles ham af Kaptajn Harbou.

Befalingen til Oberst Schleppegrell gik ud paa, at han skulde rykke ind i Sundeved, men efterlade et Kompagni paa Als. Forinden Fremrykningen skulde der dog detacheres et passende Korps til Holdnæs. »Med den anden Halvdel« — som det hed i Skrivelsen — skulde Obersten rykke frem over Adsbøl og besætte Graasten samt sætte sig i Forbindelse med General Hedemann for derefter i Forening at rykke mod Flensborg. Kaptajn Harbou afleverede denne Skrivelse til Oberst Schleppegrell i Graasten og fortsatte derpaa Rejsen til Armeekorpssets Hovedkvarter. Her afleverede han den krigsministerielle Skrivelse og meddelte den Instruks, han fra Krigsministeren havde modtaget angaaende Angrebet paa Flensborg. Der lagdes deri særlig Vægt paa, at Angrebet blev støttet dels ved Fremsendelsen af en større Styrke fra Holdnæs mod Lyksborg og dels ved en Landsætning af Tropper i Flensborg Fjord. Som Efterskrift hed det i Ministerens Skrivelse: »Min Adjutant, Kaptajn Har-

bou, bringer formodentlig dette Brev; i saa Fald beder jeg Dem benytte hans Krigsdygtighed og Mod«.

Da Kaptajn Harbou kom til Hovedkvarteret, traf han bestemt Modstand hos Læssøe, ikke alene med Hensyn til Afsendelsen af en forøget Troppestykke til Holdnæs, men tillige forsaavidt angik Planen om Landsætningen af Tropper i Flensborg Fjord. Denne Landsætning fandt tillige bestemt Modstand hos Kaptajn Steen-Bille af Flaaden, der var bleven tilkaldt.

Harbou rejste saa tilbage til Sønderborg, men undervejs fik han Kundskab om, at Oberst Schleppegrell havde holdt sig til den Aftale, der var truffen med Overkommandoen angaaende Angrebet paa Flensborg, saa at han kun havde sendt et Kompagni til Holdnæs. Harbou søgte saa Hjælp andensteds. Kongen var den 6. April ankommen til Sønderborg, og gennem Generaladjutanten fik Harbou udvirket, at 9. Bataillon modtog en allerhøjeste Ordre om at sende 3 Kompagnier til Holdnæs. De ankom der den 7. April, og Major Thestrup tog Kommandoen over Styrken, der, foruden de nævnte Kompagnier, bestod af et Kompagni af 5. Bataillon.

Den 6. April fik Krigsministeren gennem Udenrigsministeriet Meddelelse om, at 2 preussiske Regimenter havde faaet Befaling til at rykke ind i Holsten for at besætte Rendsborg. Meddelelsen sendtes Overkommandoen med Befaling til at fremskynde Operationen og tilintetgøre Oprørshæren ved Flensborg. En ny Skrivelse af samme Dato gentog Ordren, og om Aftenen Kl. 9³/₄ afsendtes en tredie Skrivelse til General Hedemann: »Tiden er kostbar og bør ikke spildes. I Forbindelse med Oberst Schleppegrell har De alt af Artilleri 14 Kanoner. De er altsaa Fjenden ganske overlegen i Skyts som i Troppet af hver Art. Jeg kan altsaa ikke indse, at der findes nogen væsentlig Grund for Dem til ej at rykke frem, hvilket under nærværende Omstændigheder synes at være af den yderste Vigtighed, saasom vi bør stræbe efter jo før jo hellere at sætte os i Besiddelse af Flensborg. At De overtager Kommandoen, saalænge Korpserne opererer samlede, er allerede udtrykt tidligere og er en Selvfølge af Deres højere Stilling. Jeg formoder, at min

Adjutant, Kaptajn Harbou, har mødt Dem, inden De modtager denne Skrivelse, og meddelt min Anskuelse om Maaden, hvorpaa De kan angribe de foran Flensborg staaende fjendtlige Korps med størst Haab om et heldigt Udfald. Gør Dem nøje fortrolig med Marinens hele Styrke og Maaden, hvorpaa De kan benytte dens Medvirkning.«

Der var i Henhold til Instruxen for nørrejydske Armeekorps af 26. Marts oprettet et »Armeekorpsernes Forbindelsesbureau« i Kolding under Major Baggesen. Det modtog Rapporter, Beretninger m. m. fra Overkommandoen og sendte dem videre til Krigsministeriet og omvendt. Ved denne Lejlighed blev det paalagt Major Baggesen at sørge for, at den sidstnævnte Skrivelse hurtigst muligt blev befordret til General Hedemann.

Skrivelsen naaede Kolding den 7. April Klokken mellem 7 og 8 Aften. Major Baggesen, der vidste, at Kongen var ankommen til Sønderborg, besluttede selv at udføre Stafettjenesten for, som han selv udtaler, naar han havde afleveret Skrivelsen til Overkommandoen, »uopholdeligt at begive sig til Sønderborg for at give Kongen de Efterretninger, h a n m a a t t e ø n s k e«.

Baggesen naaede Hovedkvarteret i Aabenraa Natten til den 8. Klokken mellem 2 og 3, afleverede Skrivelsen og begav sig til Sønderborg.

Det nørrejydske Armeekorps havde faaet Melding om, at Batteriet Jessen var undervejs den 7. og kunde ventes samme Aften. Det blev derfor bestemt at afvente Batteriets Ankomst og den 8. at rykke frem og tage en Stilling, hvorfra der den følgende Dag kunde skrides til Angreb paa Oprørerne.

Den 8. blev Hovedkvarteret forlagt til Klipleve, og gennem en mod Bov fremsendt Rekognoscering fik man Klarhed over, at Byen var besat af Fjenden. Den Styrke, Overkommandoen raadede over, bestod af:

Det nørrejydske Armeekorps:

a. Avangarden: Oberstløjtnant Magius, 12. Bataillon, 3. Jægerkorps, 2 Eskadroner og 4 Kanoner (Fuhrmann).

1. Infanteribrigade: Oberst Bülow, 1., 2. og 11. Bataillon.

2. Infanteribrigade: Oberst Meyer, 4. og 7. Bataillon.

Kavaleribrigaden: Generalmajor Wedell-Weddellsborg, 3. og 6. Dragonregiment samt Batteriet Bruun.

Reserven: 13. Bataillon, 5. Dragonregiment, 4 Kanoner (Fuhrmann) og Batteriet Jessen samt et Ingeniørdetachment.

b. Detslesvigske venstre Flankekorpset: Oberst Schleppegrell, 5., 9. og 10. Bataillon, 1. og 2. Jægerkorps, 1½ Eskadron, Batteriet Dinesen og 1 Ingeniørdetachment.

Hele Styrken talte 13 Batailloner, 15½ Eskadron og 30 Kanoner, ialt 10—11,000 Mand.

Oprøshærens Styrke blev angivet til 8—9000 Mand, og Efterretningerne udsagde, at den havde besat Passene over Krusaa samt Flensborg og fremskudt Tropper til Lyksborg.

Den 8. April om Aftenen mødte de højere Kommanderende og Afdelingskommandørerne i Bommerlund, hvor Læssøe meddelte dem den Plan, der skulde følges ved det forestaaende Angreb:

En Del af Flankekorpset under Oberstløjtnant Haxthausen skulde føre et Skinangreb mod Passene ved Krusaa og Kobbermøllen for at fastholde de Tropper, Fjenden havde posteret sammesteds. Avantgarden og Resten af Flankekorpset skulde rykke frem til Angreb paa Bov, og Brigaden Bülow med Kavaleribrigaden paa sin højre Fløj skulde omgaa Bov i Vest og søge over Harreslev at naa ned mod Flensborg for at afskære saa mange fjendtlige Tropper som muligt.

Major Baggesen havde været hos Kongen og ilede derpaa til Bommerlund, men — fortæller han selv — »min Nærværelse satte Hedemann i Forlegenhed og var Læssøe ubehagelig«. Dette, i Forbindelse med, at der ikke blev meddelt ham det allerringeste om den givne Angrebsplan, burde have ført ham til at begive sig til sin Post i Kolding, thi ved Hovedkvarteret havde han intet at bestille. Desuagtet blev han i Bommerlund.

Søndag Morgen den 9. April rykkede Hæren frem, Planen blev i det Væsentlige fulgt, og, da Major Thestrup samtidigt rykkede frem fra Holdnæs over Lyksborg, blev Resultatet, at Oprørshæren blev fuldstændig sprængt. Da Fjenden var slaaet, gik Læssøe personlig frem paa yderste højre Fløj med 3. Dragonregiment for at forfølge og naaede over Skovkro frem til Slesvigchaussée. Man saae Oprørshæren flygte tilbage ad denne i Uorden, men Forfølgelsen maatte opgives, fordi Rytteriets Mandskab og Heste var udmattede. Da Læssøe havde været længst fremme, kom han først til Flensborg længe efter, at Byen var bleven besat af vore Tropper. I Mellemtiden havde Major Baggesen udfoldet en stor Virksomhed.

Som tidligere omtalt var Kongen i Sønderborg, og Krigsministeren indtraf sammesteds den 9. April om Eftermiddagen. Major Baggesen, der var vidende herom, vilde være den første, der bragte Efterretningen om den vundne Sejr. Han fik derved tillige Lejlighed til at omtale, hvad han selv havde udrettet under Kampen.

Den 9. om Eftermiddagen Kl. 3 indberettede han til Kongen:

»Klokken halv Tre rykkede Deres Majestæts Tropper fra flere Sider ind i denne By (Flensborg). Det kostede Insurgenterne flere Døde og Saarede, men os, saavidt jeg véd, næsten intet, hvorimod Deres Majestæt og Fædrelandet mistede ved Angrebet paa Bov en brav Officer, Kaptajn v. Hegermann Lindenchrone, der er skudt i Underlivet, og hvis Saar jeg anser for dødeligt; hans Ord til mig, strax efter at være falden, var: »Jeg har faaet Forfald«. I Spidsen for en Kolonne ankommen foran Flensborg (som Frivillig) begav jeg mig ind i Byen og kaldte Magistraten til Raadhuset, hvor jeg i Deres Majestæts Navn forespurgte, under hvilke Betingelser Deres Majestæts Tropper kunde modtage Byens Underkastelse. 1ste Borgmester, Callisen, og 2den Borgmester, Lorentzen, svarede, at de underkastede sig Deres Majestæts Naade og iøvrigt vilde bestræbe sig for at medvirke til god Orden. Overalt blev vi modtagne med Hurra.

Ved efter Erobringen af Passet at sprænge paa en

Dragonhest frem med 6 Ordonnanser, Dragoner, der overlodes mig af Avantgardens Kommandør, til Klus, strakte 10 Mand af 16. Bataillon deres skarpladte (!) Geværer, og jeg tilsikrede dem Deres Majestæts Naade; den strax mig meddelte Fortegnelse over deres Navne vedlægges. Senere har de øvrige Tropper taget mange flere Fanger, som Deres Majestæt vist vil tilsikre samme allerhøjeste Naade; de er forblindede. — For en saaret fangen forhenværende Kamerat v. Michelsen tillader jeg mig at ytre en lignende Bøn. Imod Bov kommanderede desto værre for ham, Major v. Kindt; efter Indbyggernes Udsagn har man set v. Fürsen, v. Holstein*). Kaptajn Dinesen mistede en Hest, den blev skudt under ham i Bov.«

Kl. 4 Eftm. afsendte Baggesen en Beretning til Krigsministeren, hvori det hed: »Da jeg havde givet Hans Majestæt i Sønderborg igaar Formiddags det Løfte at bidrage Mit til, at Flensborg blev taget, men ikke havde nogen Ansættelse i Hovedkvarteret, fulgte jeg Avantgarden paa en Dragonhest og var en af de Første, der med en Kvarterfane i Haanden gik ind i Byen« osv.

Af disse Meldinger indtraf den førstnævnte i Sønderborg Kl. 8¹/₄. Tscherning fortæller, at Kongen i det Øjeblik var paa en Udflugt, men, da han kort efter vendte tilbage, gjorde Efterretningen om Sejren ham »meget glad, men tillige meget exalteret«. Det gik endog saa vidt, at Kongen forlangte, at der skulde holdes Standret over Fangerne, og at hver tiende Mand skulde skydes. Det kostede — siger Tscherning — megen Anstrængelse at berolige Kongen. »Jeg maatte«, siger han, »bringe Kongens Løfte om min Ansvarlighed i Erindring for at faa Kongen bragt paa andre Tanker«. Men Tscherning har ikke forstaaet Kongen, der samtidigt i Hovedspørgsmaalet havde fuldstændig Ret. Frederik VII. var, naar han vilde være det, Konge til Fingerspidserne, og mindst af alt taalte han Indgreb i sin kongelige Myndighed. Baggesens Melding fremkaldte derfor hos Kongen ikke »Exaltation«,

---

*) Kindt, Fürsen-Bochmann og Holstein var Officerer, der havde svigtet deres Ed og kæmpede imod os.

men »Irritation«, fordi Baggesen havde vovet at tilsikre fangne Oprørere Kongens Naade, samt over, at han gik i Forbøn for Kaptajn Michelsen, der havde spillet Hovedrollen ved Troppernes Frafald i Kiel. Naar Tscherning paaberaabte sig Kongens Løfte, saa havde Kongen jo ikke givet sit Minde til, at Tscherning stod over Loven, og det var herom, at det drejede sig. Thi Krigsartiklerne foreskrev netop det, Kongen forlangte. Selv om man nu ikke vilde følge disse i deres fulde Strængthed, saa burde der i alle Tilfælde have været statueret Exempler, thi naar man behandlede Oprørere, der havde svigtet deres Faneed, paa samme Maade som almindelige Krigsfanger, ophørte de at være Oprørere.

Læssøe var kommen sent til Flensborg, og her var der saa meget at gøre, at Kl. blev 7¹/₂ Aften, da den foreløbige Beretning om Kampen sendtes til Krigsministeren. Den lød: »Kl. 3¹/₂ rykkede vore Tropper ind i Flensborg. Fjendens Styrke kender vi ikke tilstrækkeligt, men han var svagere end vi. Antallet af de Døde og Saarede paa vor Side vides endnu ikke nøje, dog er Tallet uden Tvivl over 100, navnlig er der i 2. Bataillon 40 Saarede og 4 Officerer. Fjendens Tab kan vi endnu mindre angive, men vi har gjort 714 Fanger*). Modtagelsen i Flensborg var særdeles god. Insurgenterne er sprængte til forskellig Side, Tønder, Slesvig og Angel. Saa snart Tropperne er komne sig efter deres Udmattelse, rykker vi videre.«

Fremrykningen fortsattes den følgende Formiddag Kl. mellem 10 og 11, men der blev standset ved Oversø, fordi Overkommandoen havde faaet Efterretning om, at Preusserne havde besat Rendsborg og stod foran Fæstningen. Den 11. brød Hæren atter op, men af Hensyn til Preussernes Stilling og ifølge en udtrykkelig Ordre fra Krigsministeriet blev der gjort Holdt ved Slesvig, og Hovedkvarteret kom til Gottorp Slot.

---

*) Vort virkelige Tab var 3 døde og 5 saarede Officerer samt 13 døde og 73 saarede Underofficerer og Menige. Oprørerne mistede 4 døde og 7 saarede Officerer, 30 døde og 135 saarede Underofficerer og Menige. 7 Officerer, 2 Læger og 910 Underofficerer og Menige blev fangne, deri indbefattet de Saarede.

Oberst Bonin, der kommanderede de preussiske Tropper i Rendsborg, havde inden Kampen ved Bov faaet Bemyndigelse til, hvis han ansaa det for tilraadeligt, at rykke frem fra Rendsborg til Flensborg for at understøtte Oprørerne, efter dog forinden at have foreslaaet den danske Overkommando en Vaabenstilstand. Men, inden Bonin fik Lejlighed til at benytte Bemyndigelsen, blev Oprørshæren sprængt. Han indskrænkede sig derfor til at skyde Forposter frem til Sorgfloden og at meddele vor Overkommando, at ethvert Angreb paa »de holstenske Tropper« vilde af Preusserne blive opfattet som en Krigserklæring. Der var alt paabegyndt diplomatiske Forhandlinger i Sønderborg; de fortsattes og førte til, at Preussen stillede et Ultimatum, hvis Hovedpunkt var, at den danske Hær skulde rømme Slesvig. Den 18. April svarede Kongen med et Afslag, og dermed var Krigen erklæret. Samtidigt maatte vi gøre Regning paa, at det tyske Forbund ogsaa vilde støtte Oprørerne, thi man var begyndt at samle Forbundstropper ved Havelberg.

Tscherning siger i sine efterladte Skrifter om det, der var sket, fra han overtog Krigsministeriet, og til dette Tidspunkt: »Udvikler alt dette Virvar sig til noget godt, da skal ingen i højere Grad end jeg beundre Verdensstyrreren for de Veje, han betræder«. Men nu var man kommen over Hovedvanskeligheden; thi man havde faaet dannet en Hær, hvis Moral var bleven styrket ved Sejren over Oprørerne, og hvis Fasthed voxede Dag for Dag. Var end mange rykkede ud i Troen paa, at det ikke vilde vare længe, inden Oprøret var dæmpet, saa havde Sagen nu taget en saadan Vending, at enhver maatte indse, at Krigen vilde trække i Langdrag og at vi maatte gøre Regning paa at komme til at kæmpe mod betydelig Overmagt. Men det bidrog kun til at løfte Stemningen og skærpe Pligtfølelsen.

Hæren var bleven fortsærket med Garden til Fods, der indtraf i Slesvig den 16. April, og det var bleven befalet, at der skulde oprettes et højre Flankekorps, der skulde bestaa af 1 Bataillon og 1 Batteri, der skulde komme fra Kjøbenhavn, samt af Størstedelen af Rytteriet.

Om Forholdet ved Hovedkvarteret indberettede Che-

fen for Generalstaben, General Steinmann*) til Krigsministeren: »Mit Ophold ved Armeekorpset i Slesvig havde en velgørende Indflydelse paa mig, fordi det bragte mig en Tid ud af det deprimerende kongelige Hovedkvartersliv og Krigens Skueplads nærmere, men ogsaa og især, fordi jeg fandt ved Armeekorpset den utrætteligste, kyndigste og enigste Samvirken i Overkommandoen og Administrationen under de smukkeste gensidige Forhold, noget, der saa væsentligt bidrager til at potensere det Heles Kraft. Ikke lidet maatte det fryde mig at se de intelligente Midler, Ministeriet valgte af Staben, udvikle sig saa frodigt og elskværdigt«. Det er Læssøe, der her fik en smuk og fortjent Anerkendelse.

Der var under Opholdet i Slesvig foretaget nogle Forandringer i Hærens Inddeling, saa at S sammensætningen var følgende:

Avantgarden:	2	Batailloner,	1	Eskadron	og	4	Kanoner
Brigaden Bülow:	3	—	1	—	-	2	—
Brigaden Meyer:	3	—	1	—	-	2	—
Flankekorpsset:	4	—	1	—	-	4	—
Kavaleribrig.:	»	—	7	—	-	4	—
Reserven:	2	—	3	—	-	14	—

Læssøe havde gjort Regning paa, at saasnart Kongen afslog at gaa ind paa det preussiske Ultimatum, vilde Fjenden strax rykke frem. Den 17. April om Eftermiddagen samlede han derfor Hærens højere Kommanderende og Afdelingskommandører paa Gottorp Slot for at instruere dem angaaende Maaden, hvorpaa Kampen skulde optages.

Læssøe gik ud fra, at hvis Fjenden vilde angribe, vilde han møde med betydelig Overmagt. Fjenden havde Valget imellem at rykke frem fra Eggen Nord for Rendsborg og angribe samme Dag, eller standse den første Dag og opmarchere bag Kurgraven — $\frac{3}{4}$ Mil foran Dannevirke — for at rykke frem til Angreb næste Dag.

---

*) Generalen var kommen til Slesvig i Kongens Følge, men, da Kongen forlod Byen, fik han Tilladelse til at blive nogle Dage ved Hovedkvarteret.

I sidste Tilfælde skulde Hæren, uden Kamp, gaa tilbage til Stillingen mellem Arnholt Sø og Langsø, fordi Fjenden jo saa efter at være opmarcheret kunde virke med hele sin Overmagt og derigennem gøre et Tilbagetog efter Kamp til en Umulighed. Hvis Fjenden derimod rykkede frem i Marcheformation, saa at hans Overlegenhed først kunde gøre sig gældende, efterhaanden som Tropperne kom op i Slaglinien, og Angrebet skete samme Dag, skulde der rejses en stærk og energisk Modstand.

Avantgarden skulde optage Kampen i Bustrup og derfra gaa tilbage til Erdbeerenberg, hvor den vilde blive optagen af Brigaden Bülow. Begge skulde saa i Forening fortsætte Kampen, og, naar Stillingen maatte opgives, gaa tilbage til Gottorp-Hysby Stillingen, hvor Schleppegrell og Meyer skulde i Forening med de tilbagegaaende Tropper forsvare Kratbakkerne ved Pulvermühle, og Garden Gottorp. Rytteriet skulde dække højre Fløj. I denne Stilling skulde Hovedkampen optages, og, naar Stillingen maatte opgives, skulde Hæren gaa tilbage til Stillingen mellem Arnholt Sø og Langsø. Men, om end Læssøe først sørgede for, at alt var forberedt til at modtage et fjendtligt Angreb, saa var han misfornøjet over den passive Stilling, Hæren maatte indtage og tænkte sig Muligheden af, at den kunde gribe Offensiven. I Skrivelse til Krigsministeren af 19. April henviste han derfor til, at Preussen kunde blive saa beskæftiget paa andre Punkter, at det ikke var i Stand til at optræde med stor Styrke i Holsten, og at Mecklenburg og Hannover kunde ved Trusler tvinges til at holde sig tilbage. Læssøe tænkte sig ogsaa Muligheden af, at Preussen kun vilde holde Rendsborg besat som en Demonstration, ja maaske »paa antwerpensk Vis« beslutte sig til at udholde en Demonstration. Med begge disse Muligheder for Øje spurgte Læssøe, om Belejringstrænet var forberedt, og naar det kunde ventes. Det vil ikke, paa Grund af de efterfølgende Begivenheder, være nødvendigt at komme nærmere ind paa Krigsministerens Svar med Hensyn til Offensiven. Men med Hensyn til Forsvaret udtalte han, at Hæren skulde gaa tilbage fra Stilling til Stilling, og at Modstanden ikke maatte drives

saa vidt, at alt blev sat paa Spil i et Slag. Den 22. April bebudede Ministeren, at et Angreb var nært forestaaende, samtidigt blev der given Overkommandoen frit Valg med Hensyn til Tilbagetoget, saa at dette enten kom til at gaa til Jylland eller til Als.

De preussiske Tropper, der stod foran Rendsborg, var i Mellemtiden blevne forstærkede med en Forbundsdivision, saa at hele Fjendens Styrke, iberegnet Oprørerne, talte henved 33,000 Mand. Den preussiske General Wrangel førte Overkommandoen.

Krigsministerens Spaadom gik i Opfyldelse, thi Paaske-dag, den 23. April, rykkede Wrangel frem for at angribe med Preusserne og Oprørerne, ialt henved 20,000 Mand, medens Forbundstropperne fulgte efter i længere Afstand som Reserve. Vor Styrke udgjorde mellem 11 og 12,000 Mand.

Det var en smuk Foraarsdag, og, da Indkvarteringen og Alarmstillingerne var afpassede efter hinanden, havde Overkommandoen ikke anset det for nødvendigt at lade Tropperne bivouakere. Paaskefesten havde bragt Soldaterne til at søge Kirkerne. Men Gudstjenesten var lige begyndt, da — Klokken var omtrent 10 — Alarm-signalet lød.

Tropperne mødte i rette Tid paa Alarmpladserne. Men en Fejl ved Meldetjenesten fra Forposternes Side foranledigede, at Preusserne naaede helt frem imod Bustrup, da Kampen begyndte. Det gav Anledning til, at man senere paastod, at Hæren var bleven overfaldet. Men, da Krigsministeren meddelte Læssøe dette i et privat Brev, fik han til Svar: »Den, der kalder Fægtningen ved Slesvig for et Overfald, han forstaar ikke at skelne mellem en sendrægtig Melding fra en Feltvagt og Overraskelsen af en Armee. Fægtningen ved Slesvig blev gennemført, som den skulde og maatte være gennemført, om man saa havde vidst Dagen iforvejen, naar Fjenden vilde komme«.

Kampen blev strax optagen med Eftertryk i Bustrup, men, da Avantgarden skulde gaa tilbage, gjorde Brigaden Bülow et offensivt Stød langs Dannevirkevolden, der gjorde en fortræffelig, men kun øjeblikkelig Virkning,

fordi vi manglede Tropper til at benytte de vundne Fordele. Avantgarden og Bülow maatte derfor gaa tilbage fra Erdbeerenberg, efterfulgte af Fjenden, der havde trukket Forstærkninger til sig. Klokken var den Gang 2.

Vore tilbagegaaende Tropper naaede Hovedstillingen, hvor der snart udviklede sig en haardnakket Kamp om Kratbakkerne V. for Gottorp. Her havde Overkommandoen taget Stade, og Læssøe fulgte omhyggeligt alle Bevægelser. Kampen bølgede i flere Timer frem og tilbage. Da mente Læssøe, at Øjeblikket var kommet til at gribe Offensiven ved at omgaa Fjendens venstre Flanke. Alt var rede, men saa kom der Melding om, at Oberst Juel havde ladet Garden rømme Gottorp. Det var en falsk Efterretning, der havde foranlediget Rømningen, og Obersten fik derfor Befaling til strax at vende om og besætte Slottet. Men det gunstige Øjeblik var gaaet tabt; Fjenden havde faaet Tid til at trække sine Reserver til sig, og vi maatte, da han paany rykkede frem, trække os kæmpende, men i god Orden, tilbage. Fjenden standsede dog ved den nordlige Ende af Thiergarten, og vor Hær naaede tilbage til Stillingen mellem Arnholtsø og Langsø, hvor den gik i Bivouak.

Slaget ved Slesvig har i Krigshistorien faaet Plads som et lærerigt Exempel paa, hvorledes et defensivt Slag skal udkæmpes. Derfor er Slaget for den danske Hær et Minde, der skal værnes om. Æren herfor skyldes selvfølgelig i første Række de kæmpende Tropper, men det skal ikke glemmes, at det var Læssøe, der havde fostret den geniale Plan og ledede dens Gennemførelse.

Efter endt Kamp tog Overkommandoen Hovedkvarter i Isted Kro, og herfra meldte Læssøe til Krgisministeren Kl. 7¹/₂: »8 Timers haardnakket Kamp med Preusserne. Alle vore Tropper har været i Ilden. Fjendens fremrykkende Reservemasser nøder os til imorgen at trække os tilbage til Flensborg«. Kl. 12 Nat blev Meldingen efterfulgt af følgende foreløbige Beretning: »Fra Kl. 10¹/₂ til henimod Solnedgang har vi slaedes med Preusserne ved Slesvig. Kl. 6¹/₂ var Fægningen staaende. De fjendtlige Tropper trængte ikke mere paa, men stærke Reservemasser rykkede frem. Vore Tropper var 3 Gange

afløste, og, da vi havde bragt vor sidste Reserve i Ilden, fandt vi det rigtigt at trække os tilbage. Det skete med al Orden og Ro, og uden at Fjenden forfulgte. Vi bivouakerer for Øjeblikket i Stillingen mellem Arnholt Sø og Lang Sø, hvorfra vi imorgen bryder op til Flensborg. Vi har ingen Kanoner mistet, men vort Tab af Døde og Saarede er stort, navnlig har vi mistet mange af vore dygtigste Officerer. — — — Vort hele Tab lige saa vel som Fjendens er det umuligt at angive*). Armeekorpset er i kampdygtig Stand og skal gøre sin Pligt til det Yderste«.

Det regnede stærkt hele Natten og var koldt. Man havde vel Brændsel i Overflødighed, da man stod ved Skove, men det var vaadt og vilde ikke brænde. Værst var det dog, at alle var sultne, fordi den pludselige Alarmering Paaskedag havde forhindret, at man fik Tid til at forsyne sig med Levnetsmidler. Først i Løbet af Natten lykkedes det at faa tilvejebragt røget Flæsk, Biskøjter og Brændevin, hvoraf der uddeltes en lille Ration til hver Mand.

Den 24. om Morgenen fortsattes Tilbagemarchen under uafbrudt Regn, dækket af en Arrièregarde. Da man maatte gøre Regning paa, at Fjenden vilde forfølge, bestemte Læssøe, at Hæren skulde gaa tilbage til Bov. Men ved Oversø blev der foretaget et større Hvil, og under dette modtog Overkommandoen følgende Brev fra Krigsministerens Adjutant: »Herr General! Krigsministeren har befaleet mig at begive mig til Grev Knuth (Udenrigsministeren) for efter der indhentede Oplysninger at meddele Dem hans Instruktioner med det bestemte Paalæg at holde dem samme i yderste Maal efterrettelig. I Medfør deraf har jeg den Ære at meddele Dem, som følger: Grev Knuth har omtrent samtidigt modtaget Efterretninger fra St. Petersborg og London. Kammer-

---

*) Vort Tab ved Slesvig udgjorde 39 Officerer 124 Underofficerer og 689 Menige. Deraf faldt 15 Officerer, 19 Underofficerer og 136 Menige og 21 Officerer, 65 Underofficerer og 347 Menige blev saarede. 3 Officerer, 40 Underofficerer og 206 Menige faldt usaarede i Fangenskab. Fjendens Tab beløb sig til 6 døde og 15 saarede Officerer, 56 døde og 351 saarede Underofficerer og Menige og 54 fangne.

herre Oxholm er ankommen fra førstnævnte Residens og medbringer de bedste Forsikringer om det russiske Kabinetts Sympathier samt Efterretning, at Herr v. Daschkof, der tidligere har været ved Legationen i Kjøbenhavn og er vor Sag særdeles hengiven, er afrejst til Berlin for i Overensstemmelse med Englands Sendemand at gøre de indstændigste Forestillinger, som dernæst skal overbringes til Forbundsdagen. Lord Palmerston har endvidere sendt en Note til Berliner Kabinettet, hvori han udtaler, at Hendes britiske Majestæts Regering nærer det sikre Haab, at Preussen og Forbundet ikke vil gaa over Ejderen, og hvis saadant mod Forventning skulde være sket, da øjeblikkeligt vil gaa tilbage. Ved at udtale denne Forventning vedlægger Lord Palmerston et Aftryk af den Garanti, som England har overtaget ved Freden i Stockholm og Fredensborg efter Krigen med Sverig, hvori England lover til enhver Tid, med Vaabenmagt at hævde Danmarks Ret til Slesvig. — Denne Meddelelse vil være indtruffen i Berlin omtrent den 19., de deraf flydende Instruktioner vil altsaa kunne have været i Rendsborg den 20. eller 21. Tillige har Lord Palmerston udtrykt, at han troede at kunne indestaa for, at Hannoveranerne ikke gik over Ejderen. — Ligesom vi altsaa vil kunne haabe, at Preussen ikke vil trænge frem, saaledes maa sligt ej heller ske fra vor Side, og ihvorvel De stedse maa møde de preussiske Insolentser og Prætensioner med Bestemthed og ikke vige uden for direkte Overmagt, saa maa De dog ogsaa vel vogte Dem for, at De ikke ved nogen unødvendig Demonstration fremkalder et Vaabenbrud, der nu maaske ikke længere ønskes fra preussisk Side. Denne Meddelelse er kun for Dem og Deres Stabschef, thi det er en fortrolig Note fra Lord Palmerston, hvis Hensigter man ikke maa bedømme efter hans Ytringer i Parlamentet, i hvilket han endnu har fundet en vis Reservation nødvendig.»

Skønt Wrangels Fremrykning og Slaget ved Slesvig syntes at vidne i modsat Retning, mente Overkommandoen — navnlig henset til, at der endnu ikke var kommen Melding om, at Fjenden forfulgte — at kunne forsvare at lade Hæren marchere til Flensborg og nærmeste

Omegn for der at finde den Hvile, hvortil alle saa højligt trængte. Læssøe udfærdigede derfor i Oversø Kro de fornødne Bestemmelser angaaende Troppernes Indkvartering samt befalede, at alle Afdelingers Adjutanter skulde møde i Hovedkvarteret i Flensborg Kl. 4 Eftermiddag for at modtage nærmere Ordre. Derpaa fortsattes Tilbage-marchen med Hovedstyrken, hvorimod 2. Jægerkorps, 3 Eskadroner af 5. Dragonregiment samt 2 Kanoner efterlodes som Arrièregarde ved Oversø.

Forpostkommandøren, Major Holm, var falden den foregaaende Dag, og der var ikke bleven udnævnt nogen ny. Jægerkorpsset fandt sig dog snart til Rette og udstillede Forposter, men Dragonregimentet gik i Kantonement for at skaffe Mandskab og Heste nogen Hvile, hvorpaa der, Kl. 5¹/₂, skulde udstilles Forposter. Disse bestod saaledes foreløbig kun af Fodfolk. Man var derfor ude af Stand til gennem langt udsendte Patrouiller i Tide at faa Efterretninger om Fjendens Fremrykning, og vel fik man Efterretning derom gennem Befolkningen, men dem vilde de højere Komanderende desværre ikke skænke Tiltro. Følgen blev, at Fjenden Klokken mellem 3 og 4 pludselig viste sig paa Chauséen fra Slesvig foran 2. Jægerkorps, og det kom til en Kamp, der endte med, at 2¹/₂ Kompagni af Korpsset maatte strække Gevær efter 3¹/₂ Times Modstand mod 3¹/₂ Bataillon. Under Jægerens Kamp gik det fiendtlige Rytteri frem paa begge Fløje, og derved blev en Eskadron af vore Dragoner, der tilligemed Regimentsstaben laa i Munkvolstrup, overfalden og for Størstedelen fangen.

At der var begaaet Fejl er sikkert nok, men, da man søgte at vælte Hovedskylden over paa Regimentskommandøren, Oberst Astrup, var Læssøe ridderlig nok til at tage den væsentligste Del af Skylden paa sig. Han udtalte i en Indberetning til Krigsministeriet, at Obersten vel ikke havde iagttaget alle Forsigtighedsregler, men at den »hele Anordning af Arrièregarden ved Oversø var meget mangelfuld«. Efter at have paavist dette tilføjede Læssøe: »Efter det foregaaende vil det ses, at der ved Oversø var syndet mod den Forsigtighed, som den Militære altid bør iagttage uden Hensyn til Diplomati-

(5: Meddelelserne fra Udenrigsministeren), og at det ingenlunde er Oberst Astrup, hvem Ulykken væsentligst kan lægges til Last, men det har sin Kilde i den Anordning af Arrièregarden, der er udgaaet fra mig.«

Den Ulykke, der ramte Arrièregarden, medførte dog, at Fjenden blev standset ved Oversø. Derved havde Arrièregarden gjort sin Pligt, og ingen kunde forudse, at det Skete vilde faa yderligere Følger.

Vaade, forsultne og dødstrætte var Afdelingerne imidlertid komne til Flensborg, hvor de søgte hurtigst muligt at komme i Kvarter, fordi Udmattelsen og Sulten var paa Veje til at naa sit Højdepunkt. Derfor blev der begaaet Fejl ved Indkvarteringen ligesom der for de fleste Afdelingers Vedkommende ikke blev angivet Alarmplads. Ifølge den af Læssøe udgivne Befaling skulde der ogsaa udstilles Forposter mod Angel. Men, da han naaede Hovedkvarteret i Flensborg, fik han Melding om, at den Bataillon, der skulde paa Forpost ved Adelby, var ved en Fejltagelse bleven indkvarteret i Flensborg. Han begav sig derfor strax til Adelby, sendte Bataillonens Befaling til strax at marchere til denne By, ansatte Major Trepka som Forpostkommandør og vendte derpaa tilbage til Hovedkvarteret. Efter her at have instrueret Afdelingsadjutanterne, der var mødte Kl. 4, red han u d e n L e d s a g e l s e til Skæferhus for at rekognoscere.

Men, da Klokken var mellem 5 og 5^{1/2} kom enkelte Dragoner fra Munkvolstrup sprængende sydfra ind i Flensborg med dragne Sabler, raabende, at Fjenden fulgte efter dem. En Batterichef, der laa i det sydlige Flensborg, lod sig deraf forlede til at lade blæse »til hastig Udrykning«, og begge Dele gav Anledning til en fuldstændig Deroute. Borgerne, der havde modtaget Soldaterne med den største Hjertelighed og gjort for dem alt, hvad de kunde, ansaa det nu for Pligt overalt at purre de søvndrukne Soldater, der lige var komne til Hvile, ud, og disse forstod ikke, hvad der var Aarsagen. De styrtede, helt eller halvt paaklædte, hurtigst muligt ud paa Gaden, og her hørte de kun Raabet om, at Fjenden var der. Blandede imellem hinanden i den største Trængsel og Uorden, jagede alt afsted for at komme ud

af Byen nordpaa, og ethvert Forsøg fra enkelte Officers Side paa at faa standset Bevægelsen eller tilvejebragt lidt Orden var frugtesløst. Der var intet andet for end at følge Strømmen. Dog søgte en Del af de Alarmerede ned til Havnen og gik ombord i Skibe for at naa Sønderborg.

General Hedemann var under disse Begivenheder kommen til Møllebakkerne N. for Flensborg, og havde undervejs givet de Kommanderende, der henvendte sig til ham, Befaling til at gaa til Bov. Men der blev intet gjort for at komme til Kundskab om, hvorvidt der var nogen Fjende, og der blev lige saa lidt gjort noget for at faa samlet og ordnet Afdelingerne, uagtet der, da man kom udenfor Byen, var Plads nok. Hele Trænet var parkeret N. for Flensborg, og, da de civile Kudske saae de flygtende Soldater, blev de grebne af Panik, saa at en Del af dem pidskede paa Hestene og jagede nordpaa for at naa Aabenraa.

Størstedelen af 1. og 11. Bataillon, der hørte til Bülow's Brigade, havde dog holdt sig udenfor Derouten, fordi der var anvist disse to Batailloner Alarmpladser i den sydlige Del af Flensborg. Af disse Batailloner lod Oberst Bülow 11. Bataillon tage Stilling S. for Flensborg, og her stødte 2 Kanoner til, der fra Oversø var sendte tilbage af 2. Jægerkorps.

Saaledes var Stillingen, da Læssøe vendte tilbage fra sit Rekognosceringsridt og fik Meddelelse om, hvad der var sket. Paa Søndertorv stod Oberstløjtnant Rye med 1. Bataillon. Oberstløjtnanten fik Befaling til at rykke ud og tage Stilling mellem 11. Bataillon og Forposterne foran Adelby. Derpaa afsendtes Melding til General Hedemann for at berolige ham. Men Svaret var en Ordre til, at Oberst Bülow skulde — udenom Flensborg — marchere til Bov. Læssøe lod da Forposterne ved Adelby og en Del af 12. Bataillon, der var stødt til, følge tilbage med Bülow, hvorefter han personlig begav sig til Møllebakkerne N. for Flensborg. Her traf han Oberst Schleppegrell, der havde faaet samlet 9. og en Del af 10. Bataillon. Paa Læssøes Opfordring og med Schleppegrell og Læssøe i Spidsen førte Major Thestrup saa

9. Bataillon i stram Marche og under klingende Spil gennem Hovedgaden til Rødeport og derpaa tilbage for at berolige Befolkningen. Læssøe begav sig saa til Oberst Bülow, der fik Befaling til at besætte Passene ved Nyhus og Krusaa. Under denne Tilbagegang stødte den Del af 2. Jægerkorps til, der var undkommen fra Oversø, og gennem Officererne fik Læssøe Oplysning om, at det var Forbundstroppe, med hvilke der var kæmpet. Derefter begav Læssøe sig til Bov.

Naar man ser hen til den Fasthed og Ro, hvormed Læssøe traadte op, kan det kun beklages, at han ikke strax var til Stede, da Derouten begyndte, thi han vilde da hurtigt have fundet Midler til at standse den.

Det havde været Læssøes Hensigt at blive staaende ved Bov for at optage Kampen, men det kunde der ikke længere være Tale om, dels fordi der først maatte bringes Fasthed og Ro i Afdelingerne, men tillige fordi vi nu maatte gøre Regning paa at komme til at kæmpe med hele Fjendens Overmagt. Alle den engelske Regerings og Lord Palmerstons Forsikringer havde saaledes vist sig kun at være Lygtemænd, der desværre havde ført os ind paa gale Veje.

Da Krigsministeren havde givet Overkommandoen frit Valg med Hensyn til Tilbagetoget, blev det bestemt, at Højre Flankekorp — 1 Bataillon, 13 Eskadroner og 1 Batteri — skulde under General Wedell-Wedellsborg gaa tilbage mod den jydsk Grænse, hvorimod det nørrejydsk Armeekorps skulde gaa til Als. General Wedell fik Befaling til strax at bryde op og marchere til Bommerlund og Tinglev. Armeekorpsset satte sig i Marche Natten til den 25. April Kl. 11, efterladende en Bagdækning ved Krusaa, som fulgte efter Kl. 4 $\frac{1}{2}$ Morgen.

Generalkrigskommissær Riegels, en civil Mand, havde organiseret Landstormen paa Als, og som Belønning blev der givet ham kongelig Bestalling som Kommandant paa Als, i Sundeved og paa Holdnæs. Riegels havde paabegyndt Anlægget af Forskansninger paa Dybbølbjerg samt af Kystbatterier paa Als. Desuden blev der ved Sønderborg slaaet en Skibsbro over Alssund, som nærmede sig sin Fuldendelse. Men, da Riegels fik Efterret-

ning om Begivenhederne i Flensborg, lod han Broen afbryde. Læssøe havde tænkt sig Muligheden af, at dette kunde ske, og derfor sendt en Officer forud for at forebygge Ødelæggelsen, men Officeren kom for sent. Den tilbagegaaende Hær maatte derfor tage Stilling paa Dybbølbjerg, hvorefter Overførslen begyndte ved Hjælp af Trækfærger. Den 26. om Aftenen var dog alt samlet paa Als med Hovedkvarter i Sønderborg.

Saa hurtigt Forholdene tillod det, afsendte Overkommandoen følgende Beretning, der egenhændig var skreven af Læssøe:

»Natten efter Affæren ved Slesvig tilbragte Armeen i Bivouak mellem Langsø og Arnholt Sø. Vi brød op Kl. 3 efter at have døjet en Del af Kulde, Regn og Sult. En Arrièregarde paa 2 Batailloner og 1 Batteri besatte (Stillingen ved) Arnholt Sø. Om Middagen kom Korpset til Flensborg og nærmeste Omegn, medens en Arrièregarde af 2. Jægerkorps, 5. Dragonregiment og 2 Kanoner efterlodes ved Oversø. Alt stod vel ved Korpset, naar undtages nogen Udmattelse og Sult. For en Del kunde dette ventes retableret i Flensborg. Klokken henved 5 Eftermiddag bragte nogle Dragoner Efterretning om en Kamp, hvori Arrièregarden havde ligget under. Folk i Byen alarmeredes ved at se Dragonerne sprænge ind i Byen. Der blæstes Alarm uden Tilladelse. Indvaernerne løb skrigende gennem Gaderne: »Preusserne er i Byen«. En panisk Skræk havde slaet mange Militære og Borgere. Mange Militære flygtede ud af Byens Nordside og skal, ad Aabenraa til, have forladt Armeekorpset. Jeg lod Armeekorpset samle sig paa dets Alarmpladser, hvor Tropperne mødte rask og rykkede ud af Byen, dels søndenfor Flensborg, dels i og om Bov. En Nat under aaben Himmel blev atter de fleste Troppers Lod. Bispisningen, der var færdig, men kun benyttet for en ringe Del i Flensborg, blev atter slet, og Aanden i Tropperne var for Øjeblikket nedbrudt. Tidligt om Morgenen den 25. brød jeg derfor op med alt Infanteriet, undtagen 3. Bataillon, Batteriet Marcussen og Husarskadronen, og marcherede gennem Sundeved til Sønderborg, hvor alt nu er samlet. Kavaleriet under General

Wedell gik mod Tinglev og Bommerlund. — Et Par Dage paa Als vil retablere, hvad der ikke ved Slesvig, **men** ved Flensborger er tabt.« — Man føler gennem de sidste Ord Læssøes Sorg over den Plet, der, uden hans Skyld, var sat paa Hæren ved De-routen.

Beretningen om Slaget ved Slesvig, der var afsendt til Krigsministeren fra Isted Kro, var samtidigt i Afskrift sendt Generaladjutanten, som forelagde den for Kongen, der som syg opholdt sig i Fredericia. Den 25. April udstedte Kongen en Proklamation, hvori han takkede Soldaterne for deres Tapperhed, Mod og Udholdenhed. »I er ikke slagne, vegne tilbage for en overmodig Fjende« — hed det deri — »nej, ikkun Overmagt har trængt Eder ud af Eders Stilling, og hæderfuldere end et vundet Slag er den Ro og Sikkerhed, hvormed Eders Tilbagetog er sket«.

Krigsministeren modtog Beretningen om Slaget ved Slesvig den 25. Kl. 6¹/₂ Eftm. og skrev strax til General Hedemann: »Æren er reddet, komme der saa, hvad der vil«, og sendte Hæren en Hilsen »fra sig selv og taknemmelige Medborgere«.

Den roeskildske Stænderforsamling, der traadte sammen den 26., vedtog samme Dag en Adresse til Hæren »med Tak for Heltemodet i Liv og Død, for Kampen ved Dannevirke, der har kaldt Billedet frem for vor Sjæl af Forfædrenes bedste Heltefærd«.

Men, inden Solen gik ned, indtraf der et fuldstændigt Omslag i Stemningen.

Som tidligere omtalt var der i Kolding oprettet et Bureau — »Armeekorpsernes Forbindelsesbureau« — under Oberstløjtnant Baggesen. Dets Opgave var at sørge for, at Brevvexlingen mellem Krigsministeriet og Overkommandoen og omvendt blev besørget saa hurtigt som muligt. Men det var ikke Bureauets Opgave at bringe Efterretninger om Nørrejydske Armeekorps og endnu mindre at gøre sig til Tolk for Rygter, navnlig naar disse Rygter kun kunde fremkalde Uro og Ængstelse. Ikke desto mindre indberettede Baggesen den 25. om Morgen, at en afskediget Kaptajn, der havde forestaaet

et Lazareth i Flensborg, var ankommen samme Morgen med Extrapost til Kolding paa Vejen til Fredericia, hvor han vilde melde Kongen, at den danske Hær var bleven aldeles tilintetgjort ved et Overfald i Flensborg. Paa Forespørgsel havde Kaptajnen erklæret, at han hverken havde set nogen fjendtlig Soldat eller nogen fjendtlig Styrke.

Ved Middagstid ankom nogle Flygtninge, deriblandt Skrивeren ved 2. Bataillon med Bataillonens Fane. Han kom kørende ind i Byen som en gal Mand med dragen Sabel i den ene og Bataillonsfanen i den anden Haand og fortalte, at Hæren var tilintetgjort. En Jæger og en Dyr læge, der var blandt de Flygtende, udtalte sig i samme Retning.

Klokken 12 Middag meldte Baggesen paany saavel til Kongen som til Krigsministeren: »Flere her ankomne Flygtninge og Bagagevogne forsikrer og tyder paa, at et nyt Sammenstød med Fjenden har kastet vort Armeekorps endnu længere tilbage. Der fortælles, at Preusserne er rykkede ind i Apenrade, dog af autentiske Efterretninger haves endnu intet. Den af en Sergent tilbagbragte Fane af 2. Bataillon er endnu i dette Øjeblik det eneste autentiske Bevis for, at Efterretningen ikke er ganske ugrundet«*).

Klokken 8³/₄ om Aftenen afsendte Baggesen en tredie Melding, hvori han betegnede Efterretningen om, at Hæren befandt sig i en desorganiseret Tilstand, for ubegrundet. Men, nu var det for sent, thi de tidligere Meldinger havde gjort al den Skade, de kunde.

Krigsministeriet meddelte nemlig i Berlingske Aftenavis for den 26. April, at Efterretninger gik ud paa, at

---

*) Sammenhængen med denne Bataillonsfane er følgende: 2. Bataillon var paa Forpost, da Preusserne angreb Paaskedag. Bataillons Staben tilligemed Fanen og Arkivet var derfor i Slesvig. Da der blev alarmeret, begav Staben sig ud i Terrænet, men Bataillonsskrивeren, Fanen og Arkivet blev anbragt paa en Trænvogn. Da Kompagnierne stod meget spredte, blev 2. Bataillon ikke samlet under Kampen, men først i Flensborg. Trænet var forinden kommet til Flensborg, og da dette blev grebet af Panik, hørte 2. Bataillons Vogn til en af dem, der gav det slette Exempel. Men alt dette kunde Oberstløjtnant Baggesen have faaet Kundskab om, naar han havde forhørt Skrивeren.

Hæren var bleven udsat for et nyt Angreb og havde maattet foretage et overilet Tilbagetog. Dette i Forbindelse med, at enkelte Frivillige, der havde forladt Hæren under Slaget ved Slesvig og naaede Kjøbenhavn, som Selvforsvar fortalte, at Hæren var bleven overfalden ved Slesvig, og at det var Forræderi, der var Skyld i, at vi ikke vandt Slaget, tilvejebragte strax et fuldstændigt Omslag i Stemningen overfor Hæren.

Det var en høj Grad af Tillid, der havde bragt Tscherning til at ansætte Læssøe som Stabschef og Ledende. Nu blev denne Tillid sat paa Prøve, men istedenfor roligt at afvente en Beretning fra Overkommandoen, som Ministeren vidste vilde komme saa hurtigt, som Omstændighederne tillod, foretog han et Skridt, der ikke kan forsvares. Chefen for Armeens Intendantur, Oberst C. F. Hansen, blev nemlig beordret til strax at afgaa til Hæren med følgende Fuldmagt:

»Ifølge hertil indløbne officielle (!) Beretninger er det ikke umuligt, at det nørrejydske Armeekorps befinder eller kunde befinde sig i en mere eller mindre opløst Tilstand, saa har jeg beordret Chefen for Armeens Intendantur, Oberst à la suite i Generalstabten, C. F. v. Hansen, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, at begive sig til Armeen og dér handle efter Omstændighedernes Bydende og bedste Skønnende. For at Oberst v. Hansen kan udføre dette mit Hverv, meddeler jeg ham herved Fuldmagt til at træffe alle de Anordninger og Foranstaltninger, som han maatte anse for nødvendige, nyttige og hensigtsmæssige, og befaler jeg alle og enhver, at de ved at erholde Kundskab om denne min Fuldmagt viser enhver af Oberst Hansen udstedt Ordre og Befaling, af hvad Indhold og Beskaffenhed den end maatte være, samme Lydighed, som om den var udgaaet fra mig selv. Iøvrigt inviterer jeg Herr Oberst C. F. v. Hansen til om muligt ikke at foretage nogen Indskrænkning uden forudgaaet Konference med Herr Generalmajor v. Hede-mann og hans Stabschef, Kaptajn v. Læssøe, Officerer for hvem jeg i enhver Henseende har og maa have den største Højagtelse, og som nyder min fulde (!) Tillid.

— Dette til Bekræftelse under min Haand og Krigsministeriets Segl*).

Den 26. April 1848.

Tscherning.

Allerede flere Gange havde Krigsministeren tilsidesat det Hensyn, han skyldte Kongen. Dette have givet Anledning til en Skrivelse af 22. April fra Generaladjutanten, hvori denne nedlagde en meget bestemt Indsigelse imod Gentagelser. Desuagtet foretog Ministeren nu et langt yderligtgaende Skridt ved uden Kongens Samtykke og uagtet han maatte vide, at havde han gjort Indstilling derom til Kongen, vilde han have modtaget et Afslag, at afsende Oberst Hansen med en Fuldmagt, der i Virkeligheden bemyndigede ham til at afsætte den kommanderende General.

Da denne Fuldmagt blev udfærdiget, var Hæren i Sikkerhed paa Als, hvor Overkommandoen maatte begynde med at værgе for sin Ret paa Grund af en af Krigsministeriet begaaet Fejl.

Da Krigsministeren den 22. April gav Overkommandoen frit Valg med Hensyn til Tilbagetoget, tilføjede han, at det var »selvfølgelig«, at naar Hæren eller Dele af Hæren kom indenfor en af Generalkommandoerne, skulde de fortsatte Operationer ledes af vedkommende Generalkommando. Men dette er saa langt fra at være »selvfølgelig«, at det tvertimod vilde gøre al Krigsføring til en fuldstændig Umulighed. Thi Krigsskuepladsen er ikke alene det Sted, hvor Hæren i Øjeblikket befinder sig, men tillige den Del af Landet, som den kommanderende General anser det for nødvendigt at drage ind under Operationsfeltet, og derfor er det ham, der overalt maa føre Kommandoen.

Ikke destomindre var denne fejlagtige Opfattelse ogsaa bleven gjort gældende i den Bestalling, der var given Generalkrigskommissær Riegels, saa at alle, »Høje og Lave«, havde at adlyde de Befalinger, han gav som Kommandant paa Als. Saasnart Overkommandoen var ankommen til Øen, skrev Riegels derfor og forespurgte,

*) De her udhævede Steder, er ikke udhævede i selve Skrivelsen.

hvorledes Overkommandoen havde tænkt sig at ordne Bevogtningen og Forsvaret af Als. Da Læssøe svarede ham, at det var en Sag, der alene angik Overkommandoen, mødte Riegels i Hovedkvarteret og foreviste Bestallingen, hvorefter det var ham og ikke General Hedemann, der havde den højeste Kommando paa Øen. Da Riegels forlangte Bestallingen respekteret, blev der af begge Parter gjort Indberetning til Krigsministeriet. — Men Tilfældet vilde, at Kongen den 27. April kom til Sønderborg for at besøge Hæren, og — uden at Læssøe var vidende derom — henvendte General Hedemann sig til Kongen, der, forinden han den følgende Dag forlod Øen, befalede, at General Hedemann skulde føre Overbefalingen ogsaa paa Als.

Den 27. April modtog Krigsministeriet Overkommandoens Rapport af 26. om Tilbageetoget til Als. Den blev samme Aften offentliggjort i »Berlingske« tilligemed følgende Skrivelse fra Krigsministeren til General Hedemann:

»Herr General! Deres Rapport af G. D. var mig i højeste Grad velkommen og beroligende. Jeg og alle Hovedstadens Indvaanere deler os i den almindelige Glæde om at vide Deres brave Armeekorps vel ankomsten til Als. De har vist lige saa megen Tapperhed som Udholdenhed og Besindighed, og jeg er nu ikke længere urolig for, at Deres Kavaleri ogsaa vil komme lykkeligt til Nørrejylland og Fyn. Var jeg kun lige saa sikker paa, at det kommer godt som ærefuldt til dets Bestemmelse. Deres Troppers Aand maa være fortræffelig, thi at de strax møder i Orden paa Alarmpladsen, efter at et pludseligt og ildevarslende Budskab havde udspremt en panisk Skræk hos en Del af Tropperne og Borgerne, og saadant endnu inden de efter 30 Timers Kamp og Savn og Fatiguer havde haft Tid til at vorde restaurerede og varmede, det vidner om en saadan Resignation, om en saadan Patriotisme, om en saadan nordisk Aand, at vi andre kun maa beklage, at vi er indskrænkede til at modtage Beretningen derom, hvorimod det ikke er os forundt selv at være Deltagere i slig Daad, at vi kan se, men ikke

selv vise Exemplet. — Jeg forbliver, min kære Herr General, Deres og Armeekorpsets sande Ven.«

Hvis nu dette var Ministerens virkelige Opfattelse, burde dens naturlige Følge have været, at Oberst Hansen øjeblikkeligt var bleven tilbagekaldt. Men det skete ikke.

Oberst Hansen naede Als den 27. om Aftenen. Den følgende Dag indberettede han til Krigsministeren, at han var ankommen, at han havde fundet alt i god Orden, »kampdygtigt og kamplystigt«, at Hæren fuldstændigt havde genvundet sine Kræfter, at Ledelsen var god, og Kommandoposterne i sikre Hænder. Dermed skulde man jo efter Fuldmagtens Indledning tro, at hans Sendelse var endt. Men nu viste det sig, at Oberstens Hovedopgave var at fremtvinge en Operationsplan, som Krigsministeren og han var enedes om. Da Læssøe havde en helt anden Opfattelse, indsendte han den 28de April i eget Navn en Operationsplan til Krigsministeriet. I denne hed det, at der, saaledes som Forholdene havde udviklet sig, var to Ting at gøre: At dække Fyn og sætte Hæren i Virksomhed uden at udsætte den for fuldstændig Oprivning. Hæren kunde ikke direkte forsvare Jylland, thi dertil var den for svag; men den burde gennem mindre Expeditioner fortsætte Kampen, hvad der vilde virke til Gavn for Aanden saavel i Hæren som i Folket. Maalet for saadanne Expeditioner kunde kun bestemmes efter Øjeblikkets Krav, men jo længere Fjenden udstrakte sine Operationer, desto lettere kunde de udføres. Als egnede sig fortrinligt til at være Udgangspunktet for en saadan Virksomhed, fordi den havde en Del Udskibningssteder og laa saa nær den slesvigske Kyst og saa langt nede paa Fjendens Operationslinje. Omtrent 4000 Mand paa Als vilde dog formentlig være tilstrækkelig Styrke, henset til de indskrænkede Transportmidler, Flaaden raadede over. Den øvrige Del af Hæren burde sendes til Fyn som umiddelbar Dækning, anbringes i Egnen ved Middelfart og efterhaanden forstærkes. I Jylland burde der føres en Chikanekrig ved at lade 12—14 Eskadroner, spredte 2 og 2, trække sig tilbage gennem Landet eller strøje om med Thyland som sidste Tilbagetogs Sted.

I Modsætning hertil optraadte Oberst Hansen som en bestemt Modstander af alle offensive Operationer. Han vilde have alt til Fyn, og Forsvaret af Als skulde indskrænkes til 2—3 Batailloner, Kystbatterierne og en lille Flotille. Krigsministeren gik et Skridt videre. Han havde saa lidt Syn paa den politiske og strategiske Betydning af, at Als var besat og blev forsvaret, at han bemyndigede General Hedemann til ved mulige Forhandlinger om en Vaabenstilstand at tilbyde Fjenden Rømningen af Als. Ministeren vilde, at hele Hæren skulde samles paa Fyen for »at temporisere«^{*)}, til den fik de Forstærkninger, der var under Organisation.

Skønt Krigsministerens Tanker om Rømningen af Als mødte Modstand paa højere Steder, vilde han dog ikke gaa videre, end at han i Skrivelse til Overkommandoen af 2. Maj tillod, at der paa Als maatte efterlades 5 Batailloner, 1 Eskadron og 2 Batterier, dog kun forsaavidt Overkommandoen ansaa denne Styrke istand til i Forøjning med Kystbatterierne at modstaa Angreb af en overlegen Hær. I samme Skrivelse meddelte Krigsministeren tillige, at han vilde tilskrive Oberst Hansen, »om hvem, der skulde have Kommandoen paa Als«. General Hedemann skulde med sin Stab begive sig til Fyn for at overtage Generalkommandoen sammesteds og organisere det, han havde overført fra Als, det, der fandtes paa Fyn, og det, der kom til som Forstærkning.

Men dette var i Virkeligheden at stille alt paa Hovedet. Thi en kommanderende General har kun at benytte den Hær, der er stillet til hans Raadighed; men det er Krigsministeriets Opgave at sørge for Hærens Erstatning for Afgang, samt at organisere de Afdelinger, der tilgaar Hæren som Forstærkning.

Da Krigsministeren sendte Oberst Hansen til Als, var det ikke hans Tanke, at Hansen skulde overtage nogen Kommandopost. Men, da Obersten først var kommen til Øen, ønskede han at blive der med det samme og andtydede dette Ønske overfor Ministeren. Dette var Grun-

---

^{*)} Tscherning har laant dette Udtryk hos Kutusof, der i Feltoget 1812 paa Tid anvendte denne Methode mod Napoleon.

den til, at denne meddelte Overkommandoen, at han vilde »tilskrive« Oberst Hansen angaaende Kommandoen paa Als. Meddelelsen til Obersten gik ud paa, at Ministeren ikke tvivlede om, at Kommandoen vilde være i de bedste Hænder hos ham, og at Ministeren derfor »ikke vilde modsætte sig«, at han overtog den, uagtet hans »Atterkomst« i Ministeriet ikke var uden Betydning. Det henstilledes til ham eventuelt at lade Oberst Schleppegrell overtage Posten.

Den 4. Maj skrev Krigsministeren paany til Oberst Hansen: »Saasnart Hedemann kan forlade Als, saa lad ham gaa til Fyn for at overtage Generalkommandoen, som General Guldberg fratræder, for dér at organisere Tropperne, især Infanteriet«. Denne Skrivelse naaede Als den 6., og samme Dag skrev Hansen til General Hedemann, at Generalen — i Henhold til en ministeriel Skrivelse af 4. — skulde afgaa til Fyn. Det blev tilføjet i Skrivelsen: »Kommandoen paa Als og over den dér tilbageblivende Styrke vil provisorisk blive overtaget af mig«. Saasnart Hedemann modtog denne Meddelelse, sendte han Læssøe til Obersten for at forklare ham, at Ministeriets Skrivelse ikke bemyndigede ham til at overtage nogen Kommandopost i det nørrejydske Armeekorps. Men nu foreviste Hansen sin Fuldmagt, efter hvilken han kunde forlange Lydighed af alle uden Undtagelse i alt, hvad han i Ministerens Navn maatte bestemme. Han blev saa opfordret til skriftligt at erklære, hvorvidt han forlangte Kommandoen paa Als ifølge Fuldmagten. Svaret var sat paa Skruer og gik ud paa, at da Hedemann ikke ansaa ham berettiget til i Kraft af den krigsministerielle Skrivelse at vælge sig selv til Højstkommanderende paa Als, henstillede han til Generalen at bestemme, hvem der skulde have Kommandoen, naar Generalen forlod Øen. Hedemann svarede, at da Oberst Hansen ifølge Fuldmagten i Virkeligheden var Overbefalingsmand, »afleverede« han »sin« Kommando over Tropperne paa Als, og agtede den følgende Morgen Kl. 7 at begive sig til Fyn. Som Følge heraf afgik Hedemann og Læssøe til den angivne Tid pr. Dampskib til Fyn og naaede samme Aften Middelfart. Men strax efter

Ankomsten afsendtes følgende Skrivelse, der var affattet af Læssøe:

»At jeg efter en af Oberst Hansen forevist Bemyndigelse fra Herr Krigsministeren har set mig nødsaget til at fratræde Kommandoen over en stor Del af det mig med fuld Myndighed anbetroede Troppekorps, har naturligvis smertet mig ikke blot for den Mistillid, der er vist mig derved, at jeg for anden Gang midt i selve Armeekorpsen er bleven frataget Kommandoen*), men navnlig af Hensyn til det Heles Interesse, der ikke kan andet end tabe ved at sprede Kommandoen. Da jeg og min Stabschef, Kaptajn Læssøe, føler, at vi under saadanne Forhold ikke vil være istand til at virke, som vi burde, og jeg desuden ikke tydeligt kan se, hvorvidt min Udnævnelse til at forestaa Generalkommandoen over Fyn og Langeland ophæver min tidligere Stilling som Kommanderende for Armeekorpsen, men det er aldeles nødvendigt, at der gøres Ende paa en Tilstand, der er lige ødelæggende for Landet og Armeen, tror jeg, at Herr Krigsministeren vil billige, at jeg tillader mig at gøre Dem følgende Forslag:

Enten at fratage Oberst Hansen Kommandoen paa Als ved at kalde ham tilbage til Kjøbenhavn og besætte af mig, ifølge den mig en Gang givne Bemyndigelse, at betro Kommandoen paa Als til en Mand, hvem jeg kan have Tillid til, og med hvem jeg kan operere, samt i Fremtiden sikre mig for enhver Indgriben, der kunde forstyrre mine Operationer,

Eller, hvis Oberst Hansen skal blive ved Armeen, da at tillade, at jeg igen indtræder som Kommandør for mit Jægerkorps — saaledes som jeg hos Herr Krigsministeren forbeholdt mig, da jeg overtog Kommandoen over det nørrejydske Armeekorps — og at min Stabschef, Kaptajn Læssøe, efter hans derom for mig udtalte Begæring, i dette Tilfælde fratræder sin Post som Stabschef og indtræder i en til hans Forhold svarende under-

---

*) General Hedemann sigter her til Konflikten med Generalkrigskommissær Rtegels.

ordnet Stilling, hvori han ser sig istand til at bære det paahvilende Ansvar.«

Paa denne Henstilling svarede Krigsministeren den 9. Maj General Hedemann: . . . »Jeg vil haabe, at De, allerede inden De læser dette, maa have følt, at jeg ikke har fortjent at behandles, som De deri (Skrivelsen af 7.) behandler mig, lige saa lidt som Deres Land bør lide under personlig Misfornøjelse i et Øjeblik, da De i Forbindelse med Deres Stabschef har købt noget af den Erfaring, som vi alle savner. Fordi jeg, der i ikke ringe Maal maa bære Ansvar for Deres Handlinger (?) i et Øjeblik, hvor jeg, ladet blot uden nogenlunde fuldstændige Efterretninger om de mærkelige Tildragelser i Flensborg, overvældes af alle Arter foruroligende Efterretninger gennem Private, fra Kongens Omgivelser, af Efterretninger i Tidenderne, af Uvished hos selve Regeringspersonalet, af Klage over Overfald og Forræderi, fordi jeg i et saadant Øjeblik, hvor jeg ikke kunde rejse selv, sender den Mand, der staar mig nærmest, og som i dette som i saa mange andre Tilfælde har vist sig som en af de kyndigste og besindigste Officerer, for som Kommisær at optræde paa mine Vegne angaaende opstaaede Konflikter, bringe hver Person og Ting igen i Ligevægt, tjene som Vidne for Dem imod de mange, som anklagede, imod den Anklage, som laa i det ulykkelige Ord »Overfald«, der var indflydt i en Beretning, der udgaves for at komme fra Hovedkvarteret, derfor griber De til det yderste Middel imod mig, foreslaar mig Deres og Deres Stabschefs Fratræden fra Kommandoen over Hæren, om jeg ikke opfylder visse Betingelser. Er det smukt, er det vel betænkt? Fordi Oberst Hansen personlig mis-hager Dem, Herr General, eller maaske en Del af Officererne i Hæren, derfor skal han bort, eller De bort, og det i et Øjeblik, hvor jeg samler til Dem og organiserer for Dem en langt større Kommando, hvor jeg gentagne Gange opfordrer Dem til at paapege de Officerer, som bør beforders for at udfylde de tomme Pladser.«

Det gentoges desuden i Skrivelsen, at, naar Ministeren lagde saa stor Vægt paa at faa General Hedemann og Læssøe til Fyn, var det af Hensyn til Reorganisations-

arbejdet, og det maatte ikke forstyrres ved, at Generalen fordybede sig i Spørgsmaal vedrørende Als' Forsvar. Oberst Hansens Ansættelse paa denne Ø var begrundet dels i Mangel paa Stabsofficerer og dels i, at Ministeriet ønskede at prøve ham overfor Fjenden.

Skønt denne Skrivelse kun var et daarligt Forsvar for en daarlig Sag, besluttede General Hedemann og Læs-søe dog at blive paa deres Poster, fordi de betragtede Skrivelsen som en Tilkendegivelse af, at Kommandoen paa Als var underlagt Overkommandoen paa samme Maade som de øvrige Tropper.

Men det var ingenlunde Oberst Hansens Mening, og han følte sig saa meget sikrere, som Krigsministeren i en Skrivelse af 7. Maj udtalte: »Naar jeg anmodede om Oberstens Komme hertil, saa er det for at kunne være til Stede og remplacere mig, naar jeg ønsker at tage bort, men jeg vil ikke bortdrage Dem fra Als«.

Skønt Obersten under Forhandlingerne havde forfægtet, at en Besætning paa 2—3 Batailloner, Kystbatterierne og en lille Flotille var tilstrækkeligt til Als' Forsvar, saa vilde han nu, da han selv havde tiltaget sig Kommandoen, beholde de 10 Batailloner og 3 Feltbatterier samt forskellige Officerer, deriblandt Armeekorpsets højstkommanderende Artilleriofficer, som var paa Als.

Derved opstod en ny Strid om den gensidige Myn-dighed. Paa Indberetning derom tilkendegav Krigsmini-steriet saavel Overkommandoen som Kommandoen paa Als, at for Kooperationernes Skyld var Oberst Hansen forsaavidt underlagt General Hedemann, som han skulde melde til ham og modtage fra ham alle Anvisninger an-gaaende et krigersk Foretagende, men ved Siden heraf skulde Oberst Hansen bevare den Selvstændighed, som et saa afsondret Kommando medførte.

Dette opfattede Oberst Hansen som en Berettigelse til ikke at efterkomme General Hedemanns Forlangende om Overførslen af Personer og Tropper til Fyn. Hede-mann klagede derfor paany til Krigsministeren, og denne befalede saa den 14. Maj Oberst Hansen, at han skulde lade de Personer og Tropper afgaa til Fyn, som Hede-

mann havde forlangt. Samtidigt ordnedes Kommandoforholdene paa følgende Maade:

General Hedemann skulde beholde Overkommandoen over Oberst Hansen og de ham underlagte Troppeafdelinger samt have Ret til at paalægge ham at udføre Krigsforetagender, bestemte til at støtte eller medvirke til de af Armeens Krigsoperationer, som foretoges af Overkommandoen; derimod maatte det være Oberst Hansen selv, der valgte Midlerne til Udførelsen, hvormod dog naturligvis General Hedemann havde en opfordrende eller raadgivende Mening, til hvilken Oberst Hansen vilde vide at tage tilbørligt Hensyn, alt under sin Ansvarlighed. Ved Siden heraf fremgik det af Oberstens selvstændige Stilling, at han af egen Drift kunde udføre saadanne Krigsforetagender, som han ansaa nødvendige til at udføre sit Hovedformaal: Als' Forsvar.

Dermed syntes den bitre Kamp at have fundet sin Afgørelse.

Trods alt dette var den private Brevvexeling mellem Krigsministeren og Læssøe uafbrudt bleven fortsat.

Da Krigsministeren havde modtaget Overkommandoens udførlige Beretning om Kampen ved Bov, skrev han den 23. April til Læssøe:

»Jeg er i Forlegenhed med Belønningen til de Mænd, der har udmærket sig ved Flensborg, af forskellige Grunde. Her synes det som om Folk ikke ret vel synes om Uddeling af Ordener, og Befordring (o: Forfremmelse) kan ikke gives til alle; nogle foreslaar en egen Medaille i 2den Aprils Baandet. Hør Deres Generals Mening herom og sig mig især Deres egen Mening med stor Uforbeholdenhed. Udpeg om De vil enkelte Personer. . . . General Steinmann har skrevet mig et Brev (jfr. Side 73), hvori han ytrer sig meget gunstigt om Forholdene i Deres Omgivelser, men han bemærker, at Deres Betaling forholdsvis ikke er tilstrækkelig — det er en Fejl, som skal blive rettet.« — —

Begivenhederne paa Krigsskuepladsen var Aarsag i, at Læssøe først fik Tid til at svare den 29. April. Han foreslog et fælles Ærestegn for alle Grader uddelt til Afdelingerne i Forhold til, som de havde været med i Ilden

og udmærket sig mest, samt at Kameraterne skulde bestemme, hvem der skulde have Ærestegnet. Skulde der foretages et større Avancement, ønskede han, at Armeekorpset forinden maatte faa Lejlighed til at udtale sig, da det kendte Personerne bedre, end man kendte dem i Kjøbenhavn. Han tilføjede, at Anciennetetsavancementet ikke havde lidt noget Nederlag ved de hidtil gjorte Erfaringer under Feltoget. Bataillonskommandørerne havde næsten alle været fortræffelige. Hvad General Steinmanns Udtalelse om den »ustilstrækkelige Betaling« til Læssøe angik, bad han om at maatte fremføre nogle Ord om sig selv: »Det er min indstændigste og alvorligt mente Bøn, at der ikke meddeles mig noget Fortrin for mine Kamerater i Staben som i Armeen med Hensyn til min Gagering. Det vilde ligeledes være mig en tung Byrde og nedslaa mit Mod, naar der gives mig nogensomhelst offentlig Anerkendelse for, hvad man muligvis kunde finde Paaskønnelse værd i min Færd, forinden alt er endt, og det har vist sig, om jeg kan holde ud til Enden. Ikke-Anerkendelse er den Retræte, som jeg behøver at holde fri for mig selv. Jeg beder Dem ikke se nogen Ubeskedenhed i mine Ord, og at være overbevist om, at de er vel overvejede og mente i fuldeste Alvor. Min Stilling kan forværres selv ved en ringe Forandring.«

Krigsministeren, hvis Uegennyttighed faldt fuldstændigt sammen med Læssøes, svarede herpaa i et post scriptum til et Brev til Læssøe af 2. Maj: »Tak for Deres sidste Brev; at jeg fatter og billiger Deres Anskuelser, vil De se deraf, at jeg ikke har benyttet Kongens Tilskyndelse til at blive Oberst; han tog mig uforvarende ved Spisebordet og lod sætte Oberstepauletter paa mig, men jeg har ikke foreslaaet nogen Udnævnelse og er altsaa ikke Oberst.«

Det var en Selvfølge, at Læssøe følte sig oprørt over den Behandlingsmaade, Overkommandoen havde været Genstand for. Han udtalte derfor sin Opfattelse i en Skrivelse til Krigsministeren, af hvilken han har opbevaret Koncepten i sine efterladte Papirer. Om Skrivelsen overhovedet er afsendt, kan ikke oplyses, men Koncepten

har i alle Tilfælde sin Betydning, fordi man gennem den faar fuld Klarhed over Læssøes Syn paa Forholdene.

Efter først kortelig at have berørt Operationerne og Tilbagetoget til Als fortsætter han: »Derefter kom Oberst Hansen til Als. Jeg nærmede mig ham med fuldkommen Fortrolighed og satte ham ind i alle Forhold; han lod til at finde alt vel og spurgte mig endog, hvilken Bestemmelse General Hedemann nu vilde give ham, der ganske var til Generalens Disposition. Han drev kun paa, at alt skulde sendes til Fyn med Undtagelse af en svag Besætning paa Als; det var vort eneste Differentpunkt, da jeg holdt paa, at det nørrejydske Armeekorps i Hovedsagen skulde blive paa Als, og at den mindre Del maatte forlade Jylland, men gaa, om det skulde være, til Vendsyssel i spredte Dele. Pludseligt træder denne Mand op med en Erklæring om, at han tager Kommandoen paa Als. Altsaa en faktisk Afsættelse af General Hedemann, og det, efter en Ordre, Hansen bærer i Lommen. I Sandhed det nørrejydske Armeekorps har fortjent at opløses paa en smukkere Maade, og dets General at fjernes paa anden Vis end gennem en Kommissær, der først stiller sig til hans Disposition og siden tager Kommandoen fra ham. Det er denne skjulte, uaabne Fremgangsmaade af Oberst Hansen, der indignerer og opbringer. De vil sige, Herr Krigsminister, at om jeg end har Ret heri, saa skal sligt overses under nærværende Omstændigheder; jeg svarer dertil, at naar der skal samvirkes, maa der finde Aabenhed og Tillid Sted, og det jo mere, jo større Forholdene er, og desuden findes der Krænkelser, som faa Mennesker forstaar at bære med Ligevægt. Tænk Dem en General, som med Ære har ført sine Tropper i det første Felttog, Danmark i Aarhundreder har haft, nødsaget til enten at arrestere den Mand, som Krigsministeren har udnævnt til sit andet Jeg, eller pludseligt at forlade sine Tropper, der staar overfor Fjenden, og gaa tilbage til Depoter og Reserver. Det er en bitter Kalk, og Indskibningen i Sønderborg paa Baaden, der førte General Hedemann og hans Stab til Dampskibet, gaar ikke let i Glemsel hos dem, der saae den. — — — Hansen er efter min Overbevisning intrigant og skjult i sin

Fremfærd; jeg forstaar ikke at møde sli^g Handlemaade og gaar af Vejen for den; det er bedst, at vi ikke støder sammen i Fremtiden. — — — Det kan gaa under visse Forhold at have en General, som for en stor Del er en Skygge, men det hævner sig under andre Forhold, og ingen er Herre over, naar disse kan indtræde. De ser, Herr Krigsminister, at jeg taler saa aabenhjertigt, som jeg maaske ikke burde tale, og De vil derfor nok tillade mig at tilføje, at jeg ikke er opblæst eller uerfaren nok til at tænke paa selv at træde i min Generals Sted; den, der modtager saadan Ophøjelse, førend Stordaad har berettiget ham dertil, han er efter min Formening en Daare. Kommandostaven skal kun den vove at røre, som enten har Daad eller Stilling at paaberaabe sig. Jeg har ingen overdreven Tillid til mig selv og véd meget vel, hvor meget mine Kræfter formaar; det er muligt, at jeg i Tiden kan naa højere op, men nu vil jeg helst have en lav og sikker Stilling.« Med Tanken om de nye og større Forhold for Øje, som alle den Gang ventede vilde indtræde ved svensk-norsk Hjælp, udtalte Læssøe derpaa, at han ikke vilde anse det for rigtigt, at General Hedemann beholdt Overkommandoen. Han fraraadede dog at springe ned og tage en yngre Mand, som ikke havde udrettet noget, der ikke var almindelig anerkendt. Han kunde og vilde ikke anbefale Oberst Hansen, derimod nævnte han Oberst Bülow som en jævn, tapper og sindig Mand, der fortjente, at man viste ham Tillid. Læssøe sluttede med: »Mit Raad er ukaldet, men det er min Samvittighed at udtale det. Naar Hedemann skulde forlade den aktive Armeé, ønsker jeg naturligvis ikke at blive hos ham; det er mit højeste Ønske at blive ansat i en Brigadeadjutants (o: Stabschefs) Post, jeg véd, at jeg kan overkomme den, og jeg er i Fred for Alverden; det behøver jeg, naar jeg skal virke med Aandsfrihed.«

Som bemærket, er det tvivlsomt, om denne Skrivelse er bleven afsendt. Men sikkert er det, at hvad Læssøe udtaler om General Hedemann og sit Forhold til denne, var Krigsministeren bekendt med ad anden Vej igennem hans Brevvexling med Oberst Hansen.

I en Skrivelse fra Obersten af 4. Maj hedder det: »Hvad Armeens Overkommando angaar, da er den som bekendt i Læssøes Hænder, og jeg véd ikke at nævne nogen bedre«. Denne Dom har saa meget større Betydning, som det kun er rent undtagelsesvis, at Oberst Hansen i den meget skarpe Kritik, hvormed han omtaler alt og alle, indlader sig paa at rose. Efter at have udtalt sin Dom over Læssøes Virksomhed tilføjede han: »L. (o: Læssøe) har nu faaet den besynderlige Ide at ville forblive her tilbage med Oberst Bülow og lade Hedemann gaa til Fyn med Steinmann (Kaptajn i Generalstaben) til Chef for Staben. Mig synes, at Hedemann og Læssøe hører sammen«.

Denne, som Hansen kalder den — besynderlige Ide, var jo ganske naturlig, fordi Læssøe vilde, at der skulde opereres fra Als, hvorimod det paa Fyn væsentligst kom an paa at organisere den Forstærkning, som skulde tilgaa Hæren.

Den 6. Maj skrev Hansen paany om samme Sag: »Jeg tror tidligere at have indberettet, at Kaptajn Læssøes Attraa var at lade General Hedemann rejse til Fyn og selv forblive her med Oberst Bülow som Højstkommanderende. Jeg anser det nu som sandsynligt, at han har stor Utilbøjelighed til at staa under mig«. Den 7. gentog Hansen i en ny Skrivelse, at Læssøe ønskede at blive under Bülow, men ikke under ham.

Da Læssøe skulde vedblive at være Leder, maatte altsaa General Hedemann træde tilbage, og Bülow ansættes som kommanderende General. Dette var for Læssøe Udgangspunktet, og saaledes blev det ogsaa opfattet af Krigsministeren, thi — foranlediget af Hansens Indberetninger — skrev han den 10. Maj til Læssøe: »Det gør mig ondt, at De har tænkt paa at forlade General Hedemann, med hvem jeg troede, at De nu var groet sammen til en Enhed, og om hvem De véd, saa godt som jeg, at han uden Dem taber sin Betydning. Det skulde glæde mig at kunne sætte Dem selv i Spidsen for Hæren for at undgaa denne Doublering af Personer, men Tiden er vel næppe kommen. — — — De kan være overbevist om, at jeg ikke noget Øjeblik tænker anderledes om Dem,

end da De forlod Kjøbenhavn, tvertimod, jeg erkender, De har holdt mere, end De har lovet.«

Naar Hæren lige siden Tilbage-toget til Als havde indskrænket sig til at spille en fuldstændig passiv Rolle, saa laa det dels i de alt anførte Forhandlinger med Krigsministeren, men det laa ogsaa i Fjendens Operationer.

Efter Kampen ved Oversø havde Wrangel fortsat Fremrykningen med hele sin Hær. Men, da han var kommen gennem Flensborg, blev General Halkett med Forbundstropperne sendt til Sundeved for at forhindre vor Hær i at rykke frem fra Als. Selv fortsatte General Wrangel Fremrykningen med Preusserne og Oprørshæren mod den jyske Grænse, som han overskred den 2. Maj. Højre Flankekorps under General Wedell havde den Gang, af Hensyn til Fjendens Overmagt og efter Krigsministerens Ordre, rømmet Jylland og var bleven overført til Fyn. Da Wrangel var kommen over Grænsen, fordelte han sin Styrke mellem Vejle og Kolding med Hovedkvarter i sidstnævnte By. Befolkningen blev saa pint gennem store daglige Leverancer; fremsendte Kommandoer, der naaede helt op til Randers, inddrev Kontributioner af enhver Art, og Wrangel endte med den 15. Maj at udskrive en Krigsskat for hele Jylland paa 8 Millioner Kroner, der skulde være indbetalt den 28. Maj, da den i modsat Fald vilde blive inddrevet med militær Magt.

Jydernes Nød rørte Befolkningen i den øvrige Del af Landet paa det Dybeste. Men nu syntes der at ville indtræde et Lyspunkt.

Vore diplomatiske Forhandlinger var blevne fortsatte navnlig med det Maal for Øje at faa aktiv Hjælp fra Sverrig og Norge, og dette syntes nu at skulle lykkes. Thi den 14. Maj skrev Krigsministeren i et privat Brev til Læssøe, at Kaptajn Harbou den foregaaende Dag var kommen tilbage fra Sverrig, og at den svensk-norske Hjælp var sikret. Læssøe fik derfor Anmodning om at udtale sig om dens Anvendelse. Saa hed det videre i Skrivelsen: »Lad endelig ikke nogen personlig Medfølelse indflyde i Deres Forhold til Oberst Hansen. Det er en Mand, der vist besidder mange dygtige Egenskaber og

i mange Henseender er en forsøgt Officer; forstaar han at hævde sin Plads mod Fjenden og at føre Tropper i Ilden, saa er det en Vinding for Hæren; han kan efter sin Stilling let komme frem, og, Gud véd, vi trænger til kløgtige og selvstændige Generalsofficerer. Jeg tror, jeg har nævnt General Krogh som villig til at føre en Division under Hedemann, dog vil jeg ikke paatvinge Dem denne Mand paa Grund af hans Slægtskab, skønt hans Troskab og Mod vist ganske er at forlade sig paa.

Forinden Læssøes Svar meddeles, maa der indskydes den Bemærkning, at Krigsministeren, da det viste sig at vi vilde komme til at optage Kampen med Tyskland, altsaa fra midt i April, havde — enten af eget Initiativ eller efter Tilskyndelse af Kaptajn Harbou — henvendt sig til den danske Generalkonsul Delong i Paris for at faa en fransk General i Spidsen for den danske Hær.

Læssøe svarede Ministeren den 17. Maj og gav en meget udførlig Operationsplan. Derefter hed det: »Medens jeg efter Opfordring ytrer mig om Operationerne, være det mig tilladt uden Opfordring at sige et Par Ord om Overkommandoen. Jeg tror ikke, at vi ret vel kan paatage os denne for den forenede Hær, skønt det i vort eget Land var det mest passende; derimod forekommer det mig, at Svenskerne burde bevæges til at overtage den, saasart Operationerne begynder. At tage en fremmed General, selv om han har et stort Navn, synes mig i denne nationale Strid at være uheldsvangert. Den Fremmedes egen Iver og Tilliden til ham vil næppe blive stor, og en hel Del af Opstræbningen hos vore egne vil gaa tabt. Vi maa vide, at vi kæmper for vor egen Hæder og Velfærd og ikke for en Fremmeds Berømthed. Naar en Overgeneral er udnævnt, hvad enten han nu bliver svensk eller fremmed, tror jeg det aldeles nødvendigt, at der opgives ham Hovedmaalet, han skal naa, og Kræfterne, der er til hans Raadighed, og at han ikke generes ved specielle Forholdsregler under Felttogets Gang og endnu mindre ved paabudne Detacheringer og halft selvstændige Korps. Jeg tror, at en Overgeneral maa have en stor Myndighed, og at han maa afsættes, saafremt man ikke længere tør betro ham den.

Naar Felttoget er begyndt, vil det ikke kunne ledes fra andre Steder end Armeens Hovedkvarter. Hvad specielt den danske Del af den forenede Armee angaar, da vil den vel passende kunne deles i 2 Divisioner, ligesom den svensk-norske vel vil blive det i 3. Jeg tror ikke, at det er tilraadeligt at sætte Korpskommandører mellem Divisionerne og Overgeneralen; netop for at undgaa Rivninger tror jeg, at det er højest ønskeligt, at de 5 Divisioner staaar umiddelbart under Overgeneralen, og at han kan bruge dem imellem hinanden, som han vil. General Krogh, som Herr Ministeren flere Gange har omtalt, kender jeg som en talentfuld Mand uden Kundskaber og med en Del Letsind; jeg tvivler ingenlunde paa, at han er en af de bedste, vi har, naar han kan finde en Garant. Oberst Hansen tror jeg er daadløs, lunefuld, skjult, han vil ikke ved sin Personlighed virke paa Tropperne som Krogh til Gavn, men til Skade; der vil næppe nogensinde blive Enighed i Længden, hvor han er i Nærheden. Jeg vilde anse det for en sørgelig Sag, om han skulde have den ene Division. General Hedemann har nu engang haft en Overkommando; jeg tror, at han selv, om ikke strax, saa lidt efter lidt, vilde være overmaade glad, om han blev kommanderende General f. Ex. i Fyn, hvor han nu er, med en dygtig administrativ Generalstabsofficer ved Staben. Oberst Bülow er tapper, besindig, fordringsløs, har en Personlighed, der tiltaler og i tilstrækkelig Grad imponerer Soldaterne; han har vel ikke mange Kundskaber eller vidt Blik, men dog tror jeg, det vil være et Held, naar han faar den ene Division«.

Spørgsmaalet om Overkommandoen havde Krigsministeren forhandlet med Oberst Hansen, forinden han henvendte sig til Læssøe. Thi paa en Henvendelse desangaaende af 6. Maj svarede Oberst Hansen den 8., at hvis man vilde vælge en fremmed General, turde han ikke tilraade, at man tog en fransk, dels fordi Fransk-mændene ikke havde Sympathi for vor Sag, men tillige fordi det maaske vilde støde England og Rusland. Fik vi et Hjælpekorps, burde dette afgive Generalen, men Spørgsmaalet kunde ogsaa løses paa den Maade, at man

gav Arveprins Ferdinand Overkommandoen med en svensk Generalstabschef. Hansen tilføjede: »Som Divisionærer vilde jeg nævne Hedemann, siden Skæbnen nu en Gang har stillet ham en vue, Schleppegrell og Deres ringe Tjener«.

Som tidligere omtalt var General Halkett bleven efterladt i Sundeved med Forbundstropperne for at forhindre os i at debouchere. Men, da dette maatte være vor Opgave, saasnart Forholdene tillod det, havde Overkommandoen strax efter Ankomsten til Als dagligt sendt mindre Kommandoer over til Sundeved, hvorved det kom til Smaakampe, og dækket derigennem havde vi faaet anlagt 2 Brohoveder.

Samtidigt havde Krigsministeren udført et stort Arbejde ved at organisere ikke mindre end 5 Reservebatailloner og 2 Reservejægerkorps, og, om end Sammensætningen for Befalingsmændenes Vedkommende var noget løs, saa var dog Tropperne besjælede af den bedste Aand. Desuden var der ved Krigsministerens Bistand bleven oprettet en Del Frikorps, hvis Organisation var saa meget fæstnet, at man kunde forsvare at sende dem mod Fjenden. Midt i Maj var der samlet paa Fyn 11 Batailloner, 19 Eskadroner, 3 Batterier, 1. Bataillon danske Frivillige, de sjællandske og jyske Herregaardskytter og nogle Frikorps. Tropperne laa i Eggen mellem Middelfart og Odense, og Hovedkvarteret var bleven forlagt til sidstnævnte By.

Overkommandoen havde den 16. Maj fremsat Forslag om Operationer; Krigsministeren svarede den 18. med Forslag, der gik i en helt anden Retning. Den 22. skrev Læssøe hjem: »Jeg har det personligt godt nok og haaber snart at faa det bedre. Stilstanden i de sidste Uger er virkelig ti tusinde Gange ubehageligere og mere livsfortærende end 10 Batailledage«. Det Haab, Læssøe nærede om snart at faa det bedre, støttede han paa en Plan, han havde fattet, hvorved han vilde søge at komme Jyderne til Hjælp. Den gik ud paa, at Hærens Hovedstyrke skulde rykke over i Sundeved og slaa Forbundstropperne for derigennem at tvinge Wrangel til at rømme Jylland. Den 21. Maj om Aftenen Kl. 10 blev der af

Overkommandoen udfærdiget en Skrivelse til Krigsministeriet, hvori der gjordes Rede for den Troppestyrke, der behøvedes til Foretagendet. Derefter hed det: »Der- som der i Morgen gives Marcheordre til de nævnte Tropper, kan de den 24. være ved Faaborg og Assens, den 25. kan Tropperne overføres til Als, den 26. er alt forberedt til Fremrykning i Sundeved, og den 27. eller den 28. om Søndagen kan Fjenden angribes med 12,000 Mand og 28 Kanoner. Efter alle Beretninger staar Preusserne og Insurgenterne mellem Kolding og Vejle, Halkett med 10. Armeekorps i Sundeved; Halketts Styrke overstiger ikke 10,000 Mand og angives af mange meget ringere. Et voldsomt Angreb den 28. har Sandsynlig- hed for, at det vil kunne lykkes«.

For hurtigst muligt at faa en Afgørelse blev Hoved- kvarterets Expeditionssekretær, H. P. Holst, sendt til Kjøbenhavn for at overbringe Krigsministeren Skrivel- ven*).

Den 22. Maj Kl. 9¹/₂ skrev Holst fra Kjøbenhavn til Læssøe: »Victoria! Jeg refererer historisk og i Deres meget yndede korte Sætninger. Kl. 11¹/₂ tog jeg fra Odense, og Kl. 6¹/₂ kom jeg til Kjøbenhavn. Jeg gik strax til Tscherning, der læste Depechen, indlod sig med mig om Dem, gik ind paa Sagen med Fornøjelse og befalede Harbou at skrive, at han bifaldt Planen og bad om, at alt maatte forberedes til dens Udførelse, samt at Oberst Hansen indviedes fra Generalen i det Hele, for at alt kunde være i Orden«.

Selv skrev Ministeren samme Dag til Læssøe: »Det er med stor Fornøjelse, at jeg har modtaget Deres Skri- velse af 21. Aften; jeg skal meget gerne se, at De atter bringer 28. Majfesten*) i Mode. Forbered alt med mulig

*) Holst havde tillige en anden Mission. Han skulde nemlig give Ministeren en mundtlig Beretning om Oberst Hansens Opræden overfor Overkommandoen paa Als. Dette fremgaar af et Brev fra Holst til Læssøe af 16. April 1849, hvori Holst skriver: „Jeg kender ham (Krigs- minister Hansen) gennem mange Aar og véd, at han intet glemmer, altsaa heller ikke Scenen paa Als, vor Afmarche til Fyn og min Sen- delse til Kjøbenhavn med Anken over hans Opførsel.“

***) Festen holdtes til Minde om Indstiftelsen af Stænderinstitutionen i Danmark, den 28. Maj 1831, som Regel i Egebæksvang ved Helsingør.

Energi og giv Hansen de fornødne Meddelelser«. Samtidigt lovede Ministeren at sende 3 Batailloner fra København til Als som yderligere Forstærkning. Men den følgende Dag blev Ministeren grebet af den gamle Adam og fremsatte en Del strategiske Kombinationer, der tilsidesatte Hensynet til de Modtræk, Fjenden kunde gøre. Det havde dog for Overkommandoen saa meget mindre at sige, som Ministeren paany bifaldt den foreslaaede Angrebsplan.

Ministeren havde den 22. ogsaa meddelt Oberst Hansen, at der sandsynligvis den 28. vilde blive foretaget en Operation i Sundeved, hvorom han vilde modtage nærmere Meddelelse og fornøden Ordre fra General Hedemann. Der blev tilføjet i Skrivelsen: »Det er ikke blot en overflødig Ministerialordre, at De med Subordination giver enhver af General Hedemanns Ordre pligt-mæssig Følge, men min venskabelige Anmodning til Dem er ogsaa, at De vil yde General Hedemann og hans Foretagender den overodentligste Medvirkning og Bistand«.

For at opnaa fuld Samvirken mente Ministeren det ogsaa nødvendigt den 23. Maj at skrive til Læssøe: »De selv og Deres General kommer nu i et bestemt og direkte Kommandoforhold til Oberst Hansen i en meget vigtig Begivenhed; jeg behøver vel ikke af Deres Ven-skab at udbede mig det Offer at sætte enhver personlig Uvilje til Side, og intet gøre for den formelle Side af Sagen. Der kan være mange mindre, uelskværdige Sider ved Oberst Hansen, men han har stor Dygtighed i mange Retninger, og han har den Ærgerrighed ved denne Lejlighed at ville udrette noget udenfor det almindelige. Lad os mindes, hvor faa højere Officerer, vi har, som har Kundskaber og Evner til at komme ud over det almindelige. Gid nu Deres Plan maa lykkes; vi trænger til Held.«

Den 25. Maj fik Ministeriet Efterretning om, at Wrangel skulde have faaet Befaling til at rømme Jylland, og det blev derfor tilkendegivet Overkommandoen, at den skulde vise Forsigtighed ved Expeditionen. En ny Skrivelse af den følgende Dag henstillede til Overkommandoen, hvis den af en eller anden Grund opgav

Planen, at foretage en Expedition til Kiel eller Ekernførde for at holde Tropperne i Aande. Men, da Ministeren senere paa Dagen fik bestemte Efterretninger om, at Wrangel var begyndt at rømme Jylland, skrev han til Overkommandoen, at han gik ud fra, at Rømningen skyldtes diplomatiske Forhandlinger, og derfor burde vi hellere underordne vore Foretagender under Diplomatiken end fremkalde Vanskeligheder for samme »ved uden Udsigt til store og afgørende Resultater at kæmpe for at tilfredsstille vore Soldaters Kamplyst og den nationale, iøvrigt meget hæderlige Forfængelighed«. Kaptajn Harbou, der skulde overbringe dette Brev, skulde derfor beordre General Hedemann til at opgive Foretagendet mod Sundeved og gaa til Jylland.

Den 27. Maj Kl. 7 $\frac{1}{2}$ Morgen naaede Harbou Korsør. En Troppetransport fra Kjøbenhavn, som han skulde give forandret Ordre, var afgaaet til Als 1 $\frac{1}{4}$ Time tidligere. Ved Hjælp af den optiske Telegraf mellem Korsør og Nyborg sendte han Hedemann følgende Ordre: »Behag foreløbigt at standse al Indskibning til Als eller Sundeved; jeg kommer muligst snart selv. Indret alt til Overgang til Jylland mellem Fredericia og Snoghøj«.

Overkommandoen havde gjort alt for at holde Planen saa hemmeligt som muligt. Tropperne dirigeredes derfor, som om det var Hensigten at foretage en Overgang til Jylland; men ved forseglede Ordre, der først maatte aabnes paa bestemte Steder, bøjedes der af, saa at Tropperne først ankom til Indskibningsstederne — Faaborg og Assens — i sidste Øjeblik. En betydelig Hjælp fik Overkommandoen den 25. Maj i Efterretningen om, at Wrangel rømmede Jylland, thi nu bestemtes, at højre Flankekorp under Oberst Juel — Rytteriet, en Reservebrigade, de jyske Herregaardsskytter og 2 Batterier — skulde overføres til Jylland for at følge efter Fjenden. Derigennem blev det umuligt for Fjenden at komme til Klarhed over, hvad der i Virkeligheden var i Gære, thi alt syntes at tyde paa, at vi vilde til Jylland, for at rykke frem i Nordslesvig.

Harbous Depeche, der Kl. 2 var kommen til Odense, blev eftersendt og naaede Overkommandoen Kl. 7 i Faa-

borg, netop i det Øjeblik, da den skulde forlade Havnen. Den Gang var alle Tropperne afgaaede for dels at landsættes ved Mommark og dels i Høruphav, og Overkommandoen fandt ikke i Depechen nogen Anledning til ikke at følge Tropperne. Ved Midnat naaede Overkommandoen Sønderborg, hvor Hovedkvarteret blev taget.

Der var den 24. Maj sket Forfremmelser i Hæren, hvorved General Hedemann havde faaet Generalmajors Anciennetet, Obersterne Hansen, Bülow og Schleppegrell var blevne udnævnte til Generalmajorer, Rye til Oberst og Læssøe, meget imod sine Ønsker, til Major.

Hele den Styrke, Overkommandoen raadede over paa Als, blev delt i 2 Korps, henholdsvis under General Hansen og General Schleppegrell, samt en Reserve, og talte 17 Batailloner, 1 Eskadron, 3 Batterier, 1 Espingolbatteri og de sjællandske Herregaardsskytter, ialt ca. 13,000 Mand.

Kaptajn Harbou var efter mange Vanskeligheder ankommen til Als paa et Toldfartøj den 28. Maj om Morgenen. Han begav sig til Sønderborg og afleverede sin Depeche. Læssøe modtog ham med den Bemærkning: »Herre Gud, er Du nu bleven Fredsminister, man kaldte Dig dog før »den lille Krigsminister«.
Trods Forbudet besluttede Overkommandoen dog paa sit Ansvar at foretage Fremrykningen.

Tropperne var samlede, og Kl. 12 Middag blev der given Befaling til at rykke frem over en Skibsbro, der var bleven færdig den foregaaende Dag.

Da General Halkett kun raadede over 8¹/₂ Bataillon, 3 Eskadroner og 16 Kanoner, var det ikke at undres over, at han blev tvungen til at trække sig tilbage til Egnen ved Kvers, men forinden havde navnlig hans Artilleri, der blev anvendt samlet, gjort kraftig Modstand. Kampen havde ikke paa nogen af Siderne krævet store Ofre*), men den havde styrket vore Troppers Mod, og vi stod nu atter paa Slesvigs Fastland, rede til fornyet

---

*) Vort Tab beløb sig til 8 Officerer, 21 Underofficerer og 122 Menige, Døde, Saarede og Savnede, Fjendens til 8 Officerer og 196 Underofficerer og Menige.

Kamp. General Schleppegrell, der havde fundet Lejlighed til at udmærke sig, blev i Overkommandoens Rapport fremhævet som Dagens Helt. General Hansen havde maattet indgive sin Rapport til Overkommandoen, men, da han ikke følte sig tilfreds med den officielle Rapport, gav han en Beretning til Krigsministeren, hvori det hed: »De to Nordmænd, Schleppegrell og Rye, bør ikke have Æren for Dagen«.

Efter endt Kamp indtoges en Forpoststilling ved Nybøl, og General Hansen blev med sit Korps efterladt i Sundeved, hvorimod den øvrige Hær gik tilbage til Als.

Wrangel, der den 28. Maj naaede Aabenraa med sine Tropper, fik Kl. 10 om Aftenen Melding om Kampen og General Halketts Tilbagegang. Han benyttede Natten til at forene sig med Halkett og befalede denne at foretage en Rekognoscering mod Nybøl Mølle den følgende Dag.

General Halkette rykkede derfor frem den 29., og General Hansen trak sig tilbage paa Grund af Fjendens Angreb, uden at have undersøgt Forholdene, fordi han manglede Artilleri. Fægtningen var saa ubetydelig, at den paa vor Side kun medførte et Tab af 1 Død og 2 Saarede, og, da det fra Fjendens Side kun var en Rekognoscering, gik han af sig selv tilbage. Men Overkommandoen udtalte sin Misfornøjelse med Hansens Føring gennem en Befaling, der beordrede ham til at »vaage over, at Forposterne ikke trak sig tilbage uden Grund«. En senere Skrivelse til General Hansen fra Overkommandoen i Forbindelse med nogle haarde Ord, som Læssøe, der personlig havde begivet sig til Sundeved, udtalte om Hansen, og som kom denne for Øre, bidrog til at forøge dennes Uvilje mod Læssøe.

General Wrangel, der var meget misfornøjet med den Vending, alt havde taget, vilde have Oprejsning og besluttede derfor at angribe vor Hovedstyrke. For at skjule sin Hensigt, foretog han større Rekognosceringer mod vort højre Flankekorp, der stod i Eggen ved Haderslev. Men samtidigt skrev han til General Halkett, »at han agtede at kaste vore Tropper i Sundeved energisk tilbage og saavel betage dem Lysten til atter at

rykke frem som den Indbildning, at Tilbagetoget fra Jylland og General Halketts Tilbagegang den 28. Maj havde sin Grund i, at de danske Tropper var overlegne i Vaabendygtighed«.

Angrebet skulde udføres paa Kongen af Hannovers Fødselsdag, den 5. Juni. For at skjule Hensigten blev der udsendt en Befaling, som blev offentliggjort, hvorefter Wrangel i Dagens Anledning agtede at afholde en Parade af alle de ham underlagte Tropper. Men Afdelingskommandørerne fik tilstillet hemmelige Ordre, hvorefter de, naar Tropperne rykkede ud, skulde meddele dem, at det gik mod Fjenden, og at det var »den bedste Parade«.

Ifølge Wrangels Plan skulde Halkett og Bonin have Teten med en Styrke paa 11—12,000 Mand. De skulde gennem en energisk Fremrykning søge at trænge vor Styrke bort fra Tilbagetogslinjen. Brohovedet maatte kun angribes under særligt gunstige Forhold, og i saa Fald skulde Angriberne søge at trænge ind deri samtidigt med Forsvarerne. Wrangels øvrige Styrke skulde følge som Reserve.

Det var General Schleppegrell, der den 5. Juni førte Kommandoen i Sundeved. Da han ved Middagstid blev angreben af Overmagt, sendte han strax Melding til Overkommandoen og trak sig derefter kæmpende tilbage, men ydede saa kraftig Modstand, at Kl. blev 4, inden han naaede Dybbølstillingen.

Tropperne paa Als var strax blevne alarmerede, og Overkommandoen indtraf paa Dybbølbjerg. Læssøe tog Standplads paa Kæmpehøjen.

Da Wrangels Tropper naaede frem foran Dybbølstillingen, trak han sine Rserver tættere til og lod sit Artilleri køre frem for at indlede Hovedangrebet. Kæmpehøjen laa i vor Artilleristilling, og under den Artillerikamp, som nu begyndte, stod Læssøe urokkelig i den stærkeste Artilleriild og fulgte alle Fjendens Bevægelser. Da det ikke lykkedes Fjenden at bringe vore Kanoner til Tavshed, og, da de Stormforsøg, han foretog paa begge Fløje med Fodfolk, blev afslaaede, befalede Wrangel, at hans Tropper skulde tiltræde Tilbagetoget. Men Læssøe havde erkendt, at Øjeblikket var kommet, da vi

kunde gribe Offensiven. Ordrene blev givne, og Kl. 6¹/₂ saae man vore Tropper som »en rød Sky« storme frem mod Dybbøl By, hvor det kom til en haard Kamp. Fjenden veg nu paa alle Punkter, og om Aftenen havde vi i alt væsentligt indtaget den samme Forpoststilling, vi havde haft om Morgen.

Om end Tabet ikke var betydeligt*), havde det dog atter været en smuk Dag for vor Hær. Men heller ikke ved denne Lejlighed fandt General Hansen sig tilfreds med den officielle Beretning. Han indsendte derfor en ny, hvori han fandt Lejlighed til at snærte Rye. Han skrev: »Læssøe, de Meza, Bülow og Schleppegrell, disse 4 har éminent le feu sacré. Rye har jeg endnu ikke haft Lejlighed til at se«.

Wrangel havde ikke opnaaet sin Hensigt, og Foretagendets Udfald havde skabt en saa nedtrykt Stemning blandt hans Tropper, at han mente at burde hjælpe derpaa ved at udstede en Proklamation. Han bragte deri Hærens Officerer og Soldater sin »inderligste Tak« og »sin fuldeste Anerkendelse«, »ikke alene for det Mod og den Tapperhed, med hvilken de ved Gaardagens Rekognoscering kastede Fjenden tilbage i hans forskansede Brohovede, men ligesaa meget for den Udholdenhed og Orden, hvormed de har overvundet Vanskelighederne ved en lang Marche og i et Terræn, der i høj Grad besværliggør Fremrykningen.«

Den danske Hær kunde ikke forlange en bedre Lovtale, thi »den alvorlige Hensigt at kaste vore Tropper ud af Sundeved«, var nu bleven til en Rekognoscering, og det forskansede Brohovede, til hvilket Wrangel paastod at have kastet vore Tropper tilbage, laa henved en Fjerdingvej bag Dybbølstillingen, foran hvilken vi havde standset hans Fremrykning.

Medens Hæren kæmpede, afsendte Ministeren en Skrivelse, ved hvilken Overkommandoen fik Tilhold om at afholde sig fra alle offensive Foretagender paa Grund af de diplomatiske Forhandlinger, som førtes. Den føl-

---

*) Vort Tab beløb sig til 14 Officerer, 40 Underofficerer og 193 Menige, Døde, Saarede og Savnede, Fjendens til 24 Officerer og 273 Underofficerer og Menige.

gende Dag skrev Ministeren, at man maatte gaa ud fra, at Wrangel ikke vilde angribe Sundeved, men at han vilde vende sig mod Juels højre Flankekorp. Overkommandoen beordredes derfor til at forstærke nævnte Korps med Fodfolk og at lade General Hansen tage Kommandoen over Korpset, fordi Oberst Juel beskæftigede sig for meget med Rytteriet. Nødvendigheden af Forstærkningen blev yderligere fremhævet i en tredje Skrivelse, men denne gav dog Overkommandoen frit Valg med Hensyn til, hvem der skulde kommandere Juels Korps.

Den 7. Juni fik Overkommandoen rygtevis Efterretning om, at der var tilstødt Oberst Juels Korps et Uheld. Det forholdt sig rigtigt.

Juels »Højre Flankekorp« stod i Egnen ved Haderslev med Avantgarden fremskudt til Høpdrup. Fejl fra Forposternes Side var Aarsag i, at et fjendtligt Frikorps Natten til den 7. Juni kom i Ryggen paa Avantgarden og paa Grund af Mørket tilvejebragte en saadan Forstyrrelse, at hele Korpset om Morgenen trak sig tilbage til Kolding. General Bülow blev strax sendt til Hjælp af Overkommandoen, tog Kommandoen, rykkede atter frem og stod den 11. Juni ved Haderslev.

Paa dette Tidspunkt begyndte de svenske Hjælpetropper at ankomme til Fyn. Overkommandoen ansaa det derfor rettest at forlægge Forsvarets Tyngdepunkt til Nordslesvig, for, naar Svenskerne sluttede sig til, at rykke energisk frem. Paa Als efterlodes 5 Batailloner og 3 Batterier under General Hansen; den øvrige Styrke overførtes, og Hovedkvarteret kom til Christiansfelt. Herfra skrev Læssøe hjem: »Det gælder jo bare om at opleve noget i dette Smule Liv, og det gør vi jo hundrede Gange mere i denne Tid end nogensinde før; det er jo altsaa en ypperlig Tid, og jeg har det ypperligt for min Person. Jeg har aldrig tvivlet paa, at det jo faar en god Udgang, men, hvor længe det vil vare, lader sig jo ikke bestemme«. Læssøe ventede i det Øjeblik, at Svenskerne vilde gribe ind; men han blev skuffet.

Den 6. Juni mødtes Frederik VII. og Kong Oscar tilligemed deres Udenrigsministre i Malmø for at forhandle. Men nu blev det fra svensk Side gjort gældende,

at da de tyske Tropper havde rømmet Jylland, gjaldt det politiske Spørgsmaal kun Slesvig, og det maatte finde sin Afgørelse ved Garantimagternes Mellemskomst. Man vilde derfor ikke efterkomme vort Ønske om, at de svenske Tropper blev overførte til Jylland; Sverrig vilde kun virke med til, at der blev afsluttet en Vaabenstilstand. Der blev saa mellem Kongerne sluttet en Overenskomst, og om denne skrev Frederik VII. den 10. Juni til Krigsministeren: . . . »Tillige underrettes De om, at Vi ved en inat afsluttet Konvention er gaaet ind paa at lade Fjendtlighederne saaledes ophøre, at Vore Tropper indtil nærmere Ordre skal roligt forblive staaende i de Positioner, som de nu har inde, og ej gaa videre frem, men kun forsvarer dem, hvis de skulde blive angrebne, og vil De desangaaende give Vedkommende de fornødne Befalinger«. Det lykkedes dog vor Udenrigsminister at faa sat en Tidsfrist, saa at vor Passivitet kun skulde vare 14 Dage, regnet fra den 10. Juni.

Indtil dette Tidspunkt havde vi hjulpet os selv. Vi havde sprængt Oprørshæren ved Bov, kæmpet med Hæder mod Overmagten ved Slesvig og sejret i Kampene ved Nybøl og Dybbøl, og nu, da Hjælpen skulde komme, bestod den i, at vi — for muligt at opnaa en Vaabenstilstand — maatte forpligte os til ikke at benytte de Chancer, der viste sig, for at opnaa Fordele over Fjenden. Hjælpen bestod altsaa i, at vi end ikke maatte hjælpe os selv, hvorimod Fjenden havde fuld Frihed til at gøre, hvad han vilde.

De svenske Tropper var ankomne til det østlige Fyn; men gennem skriftlig Forhandling med deres Højstkommanderende, General Løwenhjelm, lykkedes det Overkommandoen at faa Svenskerne til den 12. Juni at indtage et Kantonement mellem Middelfart og Assens med Hovedkvarter paa Wedellsborg.

Vor Styrke i Nordslesvig talte 19 Batailloner, 17 Eskadroner og 39 Kanoner foruden Frikorpserne, og General Krogh havde nu faaet den »anden Virksomhed«, Krigsministeren havde talt om i Skrivelsen af 29. Marts (jfr. Side 63), idet han den 20. Juni havde faaet Kommandoen over en Brigade. Men Hæren forstod ikke

den Passivitet, hvortil den var fordømt, og Misstemningen blev saa højlydt, at Ministeren den 20. Juni skrev til Læssøe: »Der kommer ikke faa Breve fra Hæren, der tyder paa en Misstemning og en Modløshed, paa Mangel paa Haab og Tillid . . . . Findes den, da søg at bekæmpe den . . . . Vor Stilling er os paatvungen. Anser De Stillingen ved Haderslev for mere farlig, end den som politisk Demonstration, som Protestation paa Medejendom i Slesvig er værd, saa træk den til Jylland. At lokke Fjenden langt frem paa Halvøen er dog egentlig dens Hverv mere, end at sætte alt ind paa trodsig Modstand«.

Rygtet fortalte, at Wrangel havde trukket sig tilbage samt faaet Befaling til at gaa over Ejderen. Grundet paa dette Rygte, forespurgte Overkommandoen, om den, hvis det viste sig, at Rygtet talte sandt, maatte rykke frem. Krigsministeren svarede, at selv om Rygtet talte Sandhed, maatte Hæren ikke rykke frem, før den fik nærmere Ordre. Overkommandoen var saaledes bunden paa Hænder og Fødder, undtagen naar den vilde gaa tilbage.

Wrangel havde vel trukket sig tilbage, men kun til Bov, hvor han forskansede en Stilling, hvori han vilde modtage Angreb, hvis Svenskerne forenede sig med vor Hær, og vi rykkede frem. Men i denne Stilling modtog han Forstærkninger, saa at Forbundstropperne voxede op til et Armeekorps, og Forbundet tilkendegav ham samtidigt, at der intet var til Hinder for, at han atter besatte de Landsdele, han havde rømmet, samt at Forbundet ventede, at han i alle Tilfælde vilde tvinge de danske Tropper til at rømme Slesvig. Da Wrangel samtidigt modtog Efterretninger om, at Svenskerne var blevne staaende paa Fyn, besluttede han at sende en Del af Forbundstropperne til Sundeved og angribe os med 28 Batailloner, 26 Eskadroner og 84 Kanoner. Fremrykningen skulde begynde den 28. Juni, og Hovedangrebet udføres den 30.

Vore Tropper stod mellem Christiansfelt og Haderslev med en fremskudt Postering i sidstnævnte By. Den blev angreben den 29. af Oprørerne, og det vilde have været let at tilføje dem et betydeligt Tab. Men, da alle Efterretninger gik ud paa, at Fjenden rykkede

frem med betydelig Overmagt, maatte Overkommandoen — i Henhold til Krigsministeriets uafbrudte Instruktioner — tiltræde Tilbagetoget til den jydske Grænse Natten til den 30. Juni. Om Stemningen i Hæren faar man et Begreb gennem et Brev, Oberst Rye skrev til sin Hustru den 1. Juli: »Hvor højst ærgerligt dette Tilbagetog er mig og os alle, kan Du forestille Dig; vi har nu rømmet hele det Slesvigske, men vi har de bestemteste Befalinger ikke alene ikke at vove noget og udsætte os for Tab eller angribe Fjenden, men ikke engang indlade os i alvorlig Kamp. En saadan Maade at føre Krig paa demoraliserer vore Folk mere, end man skulde tro. Fjenden kan vove alt imod os, vi tør næppe forsvare os, men har stedse Ordre til ikke at indlade os i nogen alvorlig Fægtning, men gaa tilbage. Igaar kunde jeg næppe faa et Jægerkompagni af 3. Jægerkorps til at gaa tilbage. Kaptajnen svarede Adjutanten, der blev sendt: »Det kan jeg ikke; det er imod min Ære at gaa tilbage«.

Efterat vore Tropper var komne bag den jydske Grænse, anmodede den svenske General Løwenhjelm om strax at faa Melding, hvis tyske Tropper overskred Grænsen, da han saa vilde bede sin Regering om at maatte overføre sine Tropper til Jylland. Vore Forposter bestræbte sig derfor ivrigt efter at konstatere en saadan Grænseoverskridelse. Men den kom ikke, fordi Wrangel strængt havde forbudt sine Tropper at passere Grænsen.

Vor Overkommando fik paalidelig Efterretning om, at Wrangel, da vi trak os tilbage den 30., havde sendt alle Forbundstropperne til Sundeved og kun var fulgt efter os med Preusserne og Oprørerne. Vi havde altsaa atter en Chance. Læssøe vilde, at den burde benyttes, navnlig fordi der forhandlede om Vaabenstilstand. Vi burde, mente han, søge at faa en Stilling i Nordslesvig, der var saa langt fremskudt som muligt; thi vi kunde da gøre os Haab om at beholde den, naar Vaabenstilstanden blev sluttet. Idet Læssøe gjorde disse Betragtninger gældende overfor Krigsministeren, tilføjede han, »at den Passivitet, der var paabudt Hæren, alt forud var pinlig i højeste Grad, men den blev det dobbelt nu, da

der var indtraadt Forhold, der gav Hæren alle Chancer for at kunne udrette noget«. Men Ministerens Svar var et Afslag med Anmodning til Overkommandoen som til Hæren om at vise Resignation.

Den 2. Juli lykkedes det at faa afsluttet en Vaabenstilstandskonvention i Malmø. Den skulde ratificeres af den preussiske og den danske Konge og derefter undertegnes af General Wrangel og af General Hedemann. Men det tyske Forbund, der var misfornøjet med Betingelserne, skabte en saa forbitret Stemning, at Preussen — for at redde sig ud af Forlegenheden — fik Wrangel til at træde op i sin Egenskab af Forbundsgeneral og blandt andet forlange, at det blev Rigsforstanderen, der skulde ratificere Vaabenstilstandskonventionen paa det tyske Forbunds Vegne.

Den preussiske og den danske Underhandler mødtes saa paa Landstedet Bellevue, S. for Kolding, for at søge at komme til Forstaaelse. I Forhandlingen deltog desuden 2 preussiske Officerer og fra vor Side Major Læssøe. Disse Forhandlinger gav Anledning til en Vaabenhvile, der først blev sluttet paa kort Tid, men senere forlænget, saa at den skulde vare til den 24. Juli om Aftenen.

De første Møder afholdtes den 14. og 15.; men nu viste det sig, at Wrangel ogsaa forlangte Forandringer i Konventionen, og det af en saadan Natur, at Læssøe modsatte sig dem paa det Bestemteste. Da vor Underhandler, Kammerherre Reedtz, ikke var bemyndiget til at gøre nogensomhelst Indrømmelse, rejste han til Kjøbenhavn for at konferere med Udenrigsministeren.

Da Sandsynligheden talte for, at der ikke vilde opnaas Forstaaelse, maatte der træffes Bestemmelse om, hvorledes der skulde forholdes, naar Vaabenhvilen udløb. Men, da det var umuligt at faa Oplysninger om, hvorledes Svenskerne vilde stille sig, blev det bestemt, at Hæren, for ikke at blive udsat for et pludseligt Angreb ved Grænsen, skulde gaa tilbage til Vejlestillingen, efterladende svage Forposter. Opbruddet skete den 17. Juli, og Overkommandoen tog Hovedkvarter i Vejle.

Kammerherre Reedtz vendte tilbage, og den 19. og 20. Juli forhandlede paany paa Bellevue, men det viste sig umuligt at opnaa Forstaaelse. General Hedemann skrev derfor den 24. Juli til General Wrangel, at han maatte betragte Forhandlingerne som afbrudte, uagtet der fra hans Side var gjort, hvad der var muligt, for at naa en for begge Parter ærefuld Afslutning. Han forstod ikke, at Preussen, der hidtil havde handlet paa Forbundets Vegne, nu trak sig bort fra den afsluttede Konvention og skød sig ind under Centralmagten; men Ansvaret for Krigens Fortsættelse kom derved til at hvile paa Preussen. Hedemann sluttede med, at han var rede til at underskrive den i Malmø afsluttede Konvention, men kun forsaavidt Sagen fandt sin endelige Afgørelse inden Vaabenhvilens Udløb samme Aften.

General Wrangel svarede omgaaende, at da General Hedemann hverken vilde gaa ind paa hans Ændringer eller paa, at det var Rigsforstanderen, der skulde ratificere Vaabenstilstandskonventionen, vilde Fjendtlighederne begynde samme Aften Kl. 10.

Sværdene skulde altsaa atter tale. Men, da der dog under disse Forhold var Mulighed for, at Svenskerne vilde gribe aktivt ind, kom Spørgsmaalet om, hvem der skulde føre Overbefalingen, atter paa Dagsordenen.

Det var allerede rejst den 7. Juli af Kaptajn Harbou, der samme Dag skrev til Læssøe: »Kan Du, hvis ingen Vaabenstilstand kommer, angive mig en anstændig Maade til at faa General Hedemann til Side, da vil Du være meget velkommen med Dit Forslag, især hvis Du dertil kan angive nogen, som fornuftigvis kan sættes i hans Sted«. At Henvendelsen skete efter Aftale med Krigsministeren er utvivlsomt og bestyrkes yderligere ved, at Harbou den 12. Juli ankom til Hovedkvarteret og, efter en længere Konference med Læssøe, indberettede til Ministeren, at Læssøe fastholdt sin Anskuelse om, at General Hedemann burde træde tilbage. Men paa den anden Side burde der af Hensyn til den svenske Hjælp ikke i Øjeblikket træffes nogen endelig Afgørelse af, hvem der skulde have Overbefalingen. Læssøe foreslog derfor, at man som en midlertidig Foranstaltning skulde

lade General Krogh overtage Kommandoen som den ældste af Hærens Officerer, thi derved foregrebes intet. Selv var Læssøe villig til at overtage Kommandoen over en Bataillon eller blive som Stabschef hos General Krogh. Valgte Ministeren at give ham en Kommandopost, foreslog han Stabschefsposten besat med Major Trepka.

Da Krigsministeren havde modtaget Harbous Indberetning, indstillede han den 14. Juli til Kongen, at General Hedemann skulde begive sig til Kjøbenhavn for at overtage Præsidiet i en raadgivende Komité under Krigsministeriet. Kongen approberede Indstillingen den 16. s. M.

Krigsministeren havde flere Gange bebudet, at han vilde besøge Hæren, og dog var det en Overraskelse, at han den 24. Juli kom til Vejle. Han søgte strax General Hedemann, med hvem han forhandlede om Operationerne. Man kan derfor ikke undres over, at Generalen, efter denne Indledning, blev meget forbavset over, at Ministeren overrakte ham den kongelige Resolution, hvorefter han skulde afgaa til Kjøbenhavn. Derpaa blev det meddelt Generalen, at General Krogh skulde som den ældste Officer midlertidigt overtage Kommandoen over Armeekorpset.

At General Hedemann maatte træde tilbage, er der intet at sige til, men den taktløse Maade, paa hvilken Ministeren optraadte overfor ham, kan ikke forsvares.

General Krogh, der nu midlertidigt skulde overtage Kommandoen, var ikke alene, hvad Læssøe udtalte, en talentfuld Mand, men han var tillige en smuk og meget repræsentativ Personlighed og i Besiddelse af megen Takt.

Vaabenfristens Udløb forandrede intet. Udenrigsministeren meddelte, at han ikke ønskede at hæmme Hærens frie Bevægelser, men at han fra sit Standpunkt maatte anse det for rettest, at vi ikke gik offensivt tilværks. Det stemmede forsaavidt med Læssøes Anskuelse, som han ønskede, at det blev Fjenden, som gik over Grænsen for at angribe, da paalidelige Meddelelser gik ud paa, at Svenskerne i saa Fald vilde komme os til Hjælp. Men Wrangel tænkte saa lidt paa at rykke frem, at han tvært-

imod gik noget tilbage og tog Hovedkvarter i Aabenraa, og vore udsendte Patrouiller meldte, at Størstedelen af Haderslev Amt kun var svagt besat. For nu at tvinge Fjenden til enten at trække de fremskudte Afdelinger til sig eller selv gaa frem, lod Overkommandoen to Brigader rykke frem til Grænsen for daglig at sende Rekognosceringskommandoer og Patrouiller ind i Slesvig. Paa Grund af de derigennem indvundne Efterretninger foretoges den den 8. August et Overfald paa Steppinge, hvorved 34 preussiske Kuirasserer blev fangne. Men dette Overfald foranledigede en meget skarp Note fra den svenske Udenrigsminister, hvorved vi fik Tilhold om ikke at sætte vore Krav paa de Forbundnes Bistand paa Spil ved Foretagender af den Natur. Paany fordømt til fuldstændig Passivitet for Hærens Vedkommende søgte Regeringen at ramme Tyskland ved at udvide Blokaden, og dette i Forbindelse med de venskabelige Magters faste Optræden førte til, at der den 26. August blev sluttet en Vaabenstilstandskonvention i Malmø, der skulde vare 7 Maaneder med en Opsigelsesfrist paa en Maaned.

Felttoget var dermed endt.

Læssøe havde, som tidligere omtalt, udtrykkeligt anmodet Krigsministeren om ikke at faa nogen Anerkendelse af nogensomhelst Art. Desuagtet var han bleven udnævnt til Major. Nu fik han en ny Anerkendelse, og den skyldtes General Hedemann.

Kort før General Hedemann blev kaldt tilbage til Kjøbenhavn, havde han sendt Krigsministeren en Indstilling om Læssøe, hvori det hed: »Det rigtige Overblik og den rolige Uforsagthed, hvormed han under de stedfundne Fægtninger paa rette Tid og Sted har ledet Tropperne i Ilden, har væsentligt ledet til Fægtningernes heldige Udfald. Derfor andrager jeg paa, at han faa en Anerkendelse«*). Følgen deraf var, at Læssøe — atter mod sine Ønsker — den 8. August blev udnævnt til Oberstløjtnant, og det blev ikke derved.

Kongen ønskede at hilse paa Hæren, førend den blev

---

*) Udhævet i Indstillingen.

opløst. Efter den 13. September at have afholdt Revue paa Als begav han sig til Jylland, hvor der den 18. September blev holdt Revue paa en Mark ved Lerbækgaard i Nærheden af Vejle. Ligesom paa Als uddelte Kongen ogsaa her Dekorationer til dem, der havde udmærket sig i Felttoget, og Læssøe fik ved denne Lejlighed Ridderkorset.

I et Brev af 5. Maj 1851 til Generalkonsul Delong i Paris skrev Tscherning, »at Begivenhederne i 1848 havde gjort de senere mulige og for at udføre det, som skete i 1848, var Læssøe det vigtigste Redskab, hvad Krigsbegivenhederne angik«. Den Anerkendelse, Tscherning gennem disse Udtalelser yder Læssøe, var vel fortjent.

Det var Transportmidlernes Utilstrækkelighed og ikke Læssøe, der var Skyld i, at vi først den 9. April kunde angribe Oprørerne ved Bov. Naar Tscherning mener, at hvis hans Plan var bleven fulgt, vilde Oprørshæren være bleven tilintetgjort ved Bov, saa er dette ikke rigtigt. Thi, hvordan man end bærer sig ad, saa kan man med 10,000 Mand ikke tilintetgøre en Hær paa 6—7000 Mand. Man kan sprænge den, og det var det, som skete.

Planen for Slaget ved Slesvig og dens Gennemførelse er et af de smukkeste Blade i Læssøes Historie. I Derouten ved Flensborg, som er det mørke Punkt i Krigshistorien fra 1848, havde Læssøe hverken Lod eller Del, og hvor dybt den gik ham til Hjertet, er allerede omtalt. Men, netop fordi det for Læssøe var en Æressag at faa genoprettet, hvad der var tabt ved Flensborg, og fordi han havde Overbevisningen om, at en Hær, der kun indskrænker sig til Defensiven, maa gaa til Grunde, maatte han i højeste Grad misbillige Oberst Hansens Sendelse og de deraf flydende Følger. Derfor forfægtede han med Styrke Principet om Enhed i Kommandoen, og at det er den kommanderende Generals Opgave at bruge Hæren, men ikke at tilvejebringe den. Ikke mindre gjorde han gældende, at den kommanderende General og Hærens Hovedstyrke skal være dér, hvor Afgørelsen skal søges. Krigsministerens Billigelse af Læssøes Plan om at samle Hovedstyrken paa Als for

ved et Angreb i Sundeved at slaa Forbundstropperne og tvinge Wrangel til at rømme Jylland, var en Indrømmelse af, at Læssøe havde haft Ret, og det førte til de smukke Dage den 28. Maj og den 5. Juni. Det var en Oprejsning for Derouten i Flensborg. Nu arbejdede Læssøe kun med én Tanke for Øje — at faa Svenskerne til at gribe ind — og med hans stærke skandinaviske Sympathier, var det ham sikkert en dyb Sorg og Skuffelse, at det ikke lykkedes. Da der ikke var mere at gøre i Sundeved, blev Hovedstyrken overført til Nordslesvig, men her lagde de diplomatiske Forhandlinger deres lam-mende Haand paa Operationerne, og Hæren gik tilbage til den jyske Grænse. Det trykkende i den os paa-tvungne Passivitet følte Læssøe mere end nogen, men desuagtet havde han bestandigt den urokkeligste Tro paa Fremtiden. Fra det Øjeblik, Tyskland havde blandet sig i Sagen og støttet Oprørerne, ventede han ikke nogen hurtig Afgørelse; han gik endog saa vidt, at han tænkte sig Muligheden af en Syvaarskrig. Han gik nemlig ud fra, at det, saaledes som Forholdene havde udviklet sig, ikke kom an paa at komme til en Forstaaelse med Op-rørerne, men at faa en Afgørelse med Tyskland, der sikrede imod, at Forbundet fremtidigt blandede sig i Spørgsmaal, der angik Slesvig. Det, som for ham var Hovedsagen, var derfor, at Hæren gennem Krigen fik Tillid til sig selv, thi derigennem skabtes Betingelsen for, at vi fik Tid til at skabe et Forsvar, der kunde rejse en stærk og energisk Modstand. Set i denne Belysning fortjener Læssøe fuldt den Anerkendelse, Tscherning har givet ham. Men derfor maa man ikke glemme, hvad der skyldtes Tscherning.

Der har i denne Fremstilling ofte nok været Lejlighed til at paavise, at Tscherning ikke havde det rette Blik paa Forholdet mellem Krigsministeriet og Overkom-mandoen, og at han derfor gjorde sig skyldig saavel i Overgreb som i Fejl. Men paa det Omraade, der var hans egentlige Virkefelt som Krigsminister, hvor det gjaldt om at tilvejebringe Midlerne til Krigens Førelse, dér udførte han en stor og fortjenstfuld Gerning, og den ligger ikke mindst deri, at han, skønt han betragtede

hele den gældende Hærordning som forfejlet, dog udviklede alt paa dens Grundlag. Hans Virksomhed belyses bedst ved en Henviſning til, at medens den Hær, der kæmpede i Slaget ved Slesvig, kun talte henimod 12,000 Mand, havde Tſcherning ved Krigens Slutning ikke alene bragt Hæren op til 30,000 Mand, men desuden havde han truffet Forberedelser til dens yderligere Forſtærkning. Dette Arbejde fortjener ſaa megen større Paaskønnelse, ſom Tſcherning perſonlig maatte bære Hovedbyrden, fordi han havde givet Afkald paa at benytte Oberst Hansen, der — i hvad man ſaa ellers kan ſige imod ham — utvivlſomt var en Administrator og Organisor af Rang.

Ifølge Vaabenſtilstandskonventionen var Troppeſtyrken paa Als bleven formindſket til 2000 Mand. Men den øvrige Hær blev man nødt til at holde under Vaaben med Hovedkvarter i Horsens, fordi den proviſoriſke Regering og Folkeforſamlingen i Frankfurt gjorde alt for at modvirke Vaabenſtilstandens Ratifikation og Gennemførelſe. Førſt imod Slutningen af Oktober Maaned var der tilvejebragt en ſaadan Tilſtand, at Regeringen mente at kunne forsvare at opløſe Hæren og lade Afdelingerne marchere til deres Udſkrivningsdiſtrikter. Samtidigt blev General Krogh udnævnt til kommanderende General i Jylland med Læſſøe ſom Stabschef.

Da Regeringen efter alt, hvad der var paſſeret efter Vaabenſtilstandens Afſlutning, maatte forberede ſig paa en Krig ved Vaabenſtilstandens Udløb, optog den igen Spørgſmaalet om, hvem der ſkulde føre Overkommandoen.

Krigsministerens Adjutant, Kaptajn Harbou, der den 22. Juli havde faaet Majors Karakter, var allerede ſidſt i ſamme Maaned bleven ſendt til Frankrig i en Miſſion, der nærmest gik ud paa at føle ſig for, om der var Mulighed for at formaa en dygtig fransk General til at gaa til Danmark. I den ſidſte Halvdel af September Maaned vendte Harbou tilbage og meddelte, at Sandsynligheden talte for, at det vilde lykkes. Den 25. Oktober fik Majoren ſaa en Meddelelſe fra Udenrigsministeren om, at det var Kongens og Regeringens Ønſke at faa en

fremragende fransk General til enten at overtage Kommandoen over Hæren, naar Krigen udbrød til Foraaret, eller i alle Tilfælde at begive sig til Kjøbenhavn, for at man dér kunde høre hans Raad og Meninger. Majoren blev derfor anmodet om at indlede skriftlige Underhandlinger med en fransk General, der vilde paatage sig et saadant Hverv, og Udenrigsministeren og han enedes om, at Henvendelsen først burde rettes til Marskal Bugeaud, Hertug af Isly, hvem Harbou personlig kendte fra sit Ophold i Algier.

Da Vaabenstilstandens Formaal var at bane Vej for en Fred, skulde der forhandles derom i London. Men Forhandlingerne indenfor Ministeriet om Indholdet af den Instrux, der skulde gives vore Underhandlere, førte til, at Martsministeriet den 11. November indgav sin Begæring om Afsked, og at der den 16. November udnævntes et nyt, det saakaldte Novemberministerium, i hvilket General Hansen blev Krigsminister. Det gjaldt saa om at faa udfærdiget den Instrux, der skulde gives vore Underhandlere.

General Krogh og Læssøe var den 29. Oktober ankomne til Hovedkvarteret i Fredericia. Forretningernes Mængde var ikke overvældende, navnlig efterat General Hansen havde overtaget Krigsministeriet, thi foreløbigt henvendte han sig kun til Generalkommandoen i Spørgsmaal, der angik Jylland. Det frejdige Syn, Læssøe bestandigt havde paa Fremtiden, fornegtede sig heller ikke nu. Han skrev hjem: »Vinteren over skal vi vel sejg-pines. Kunde vi ikke holde det ud, saa duede vi da heller ikke til noget. Det Værste er med de stakkels Slesvigere«. Senere skrev han: »Naar Livet kun anvendes godt, skader det jo ikke, at der er Bevægelse i det, tværtimod. Heller ikke kan vi være tjente med at komme fra det uden Skub og Stød. Jeg for min Part gaar frejdigt ind ind i det nye Aar, og jeg vilde ønske, at alle andre ogsaa vilde gøre det. Jeg kan virkelig ikke indse, hvor vore store Ulykker er; vi har oplevet ligesaa meget i ét Aar som ellers i tyve, vi har de bedste Udsigter til at faa en god Ende paa Sagen, naar vi bare ikke selv taber Modet. Mere kan vi da ikke forlange«.

Den nye Krigsminister, der tog meget energisk fat for at forberede alt med en kommende Krig for Øje, rettede en Forespørgsel til Generalkommandoen om, hvorvidt der burde foretages Befæstningsanlæg i Jylland og navnlig, hvorledes Fredericia burde beskyttes. Da Ministeren havde modtaget Generalkommandoens Svar, sendte han den en ny Skrivelse, hvori han bebrejdede den, at den ikke havde udtalt sig uforbeholdent, og at han ikke kunde anerkende Gyldigheden af, at Generalkommandoen havde tilbageholdt sin Mening. At det var Læssøe, Ministeren vilde sige en Ubehagelighed, var ikke til at misforstaa, og, da Læssøe forudsaa, at det maatte komme til Brud mellem ham og Ministeren, ansaa han det rettest at vige Pladsen som Stabschef. Han indgav derfor en Ansøgning om at maatte fratræde Posten, men paa General Kroghs indstændige Anmodning, tog han den foreløbigt tilbage.

1849.

Da det kunde betragtes som utvivlsomt, at det atter maatte komme til Krig, bestemte Krigsministeren, at Hæren skulde inddeles i 2 Armeekorps — »det nørrejydske Armeekorps« under General Krogh og »Flankekorpset paa Als« under General Bülow. Spørgsmaalet om, hvem der skulde føre Overkommandoen, eller om der overhovedet skulde være en saadan, blev saaledes ikke berørt. Men den 11. Februar fik General Krogh Anmodning om at fremsætte en Operationsplan. Den blev indsendt den 14. s. M. og var, hvad Krigsministeren forudsatte, udarbejdet af Læssøe. Men denne Skrivelse blev krydset af en krigsministeriel Skrivelse af 15. Februar, hvori Ministeren selv fremsatte en Operationsplan og henstillede til General Krogh at lade Læssøe personlig overbringe Generalens Mening om denne Plan.

Læssøe begav sig derfor den 19. Februar til Kjøbenhavn. Da den Plan, han havde indsendt, var grundforskellig fra Ministerens, viste det sig hurtigt, at det ikke

vilde lykkes at komme til Forstaaelse herom. Men Læssøe fik saa Befaling til skriftligt at fremsætte Forslag om, hvad der kunde gøres for at forøge Hærens Kampdygtighed. Befalingen blev efterkommen i Skrivelse af 23. Februar. Som Indledning paaviste Læssøe det Ønskelige i, at Ministeren traf Bestemmelse om, hvem der skulde føre Overkommandoen over hele Hæren saa tidligt, at alle Forhold kunde være klare, naar Operationerne skulde begynde. Læssøe hævdede, at der kun burde være én kommanderende General for hele Hæren, og at denne burde inddeles i 3 Divisioner. Som Divisionærer foreslog han Schleppegrell og Rye samt General Krogh eller General Bülow, eftersom man vilde give en af disse Overkommandoen. Generalkommandoerne burde betragtes som Pladskommandantskaber i Provinserne, og Overkommandoen burde være fuldstændigt uafhængig af dem. Brigaderne burde sammensættes, saaledes at den Korpsaand, der var skabt i dem i det foregaaende Aars Felttog, blev bevaret ved, at Brigaderne beholdt de Afdelinger, der den Gang havde staaet under dem. Alle Brigader burde have samme Styrke for at have samme Værdi, og 2 Brigadekommandører foresloges ombyttede med Obersterne Krabbe og Thestrup. For at faa Rytteriet forøget burde Eskadronerne tælle 150 istedenfor som hidtil 120 Heste, og Feltartilleriet burde forøges med nogle Batterier. Sluttelig udtalte Læssøe angaaende Fredericia, at det vilde være rettest at bestemme, at Øjemedet med at istandsætte denne Fæstning burde være at sikre Hærens Overgang til Fyn.

At Krigsministeren ikke vilde gaa ind paa Læssøes Forslag om Overkommandoen og Divisionsinddelingen, var givet. Men han gik ind paa Forslaget om Overkommandoens fuldstændige Uafhængighed af Generalkommandoerne, paa Forslaget om Brigadernes ensartede Sammensætning og paa de 2 nævnte Obersters Ansættelse som Brigadekommandører. Forøgelsen af Rytteriet ansaa han ikke fornøden, derimod gik han ind paa, at Feltartilleriet blev forøget. Læssøes Udtalelse om Øjemedet med Fredericia foranledigede ham til i Skrivelsen

at gøre følgende Blyantsbemærkning: »I disse Udtryk ligger saare meget«.

Da Læssøe kom tilbage til Fredericia, var der et Arbejde, der ventede paa ham, men af privat Natur.

Der var udkommen et Skrift — »Den slesvigske Krig 1848« ved en Officer af Armeen, 1. Afsnit. Det gik fra Krigens Begyndelse til Ankomsten til Als. Skriftet udkom anonymt, men det var almindelig bekendt, at Artillerimajor Dinesen var Forfatteren. Skildringen var meget livlig, saa at man kunde gøre Regning paa, at Skriftet vilde blive læst med Interesse af mange og derved komme til at øve Indflydelse paa Befolkningens Dom over Krigsbegivenhederne. Men netop derfor kunde det ikke være ligegyldigt, om de Kendsgerninger, Forfatteren omtalte, og hvorpaa han byggede sin meget skarpe Kritik, var rigtige. Det var dette, som kaldte Læssøe frem, og dette saa meget mere, som Forfatteren ikke alene havde gjort sig skyldig i Fejl, men, som Læssøe udtalte i Forordet til sit Svar, »næsten altid er gaaet ud fra urigtige Kendsgerninger dér, hvor han dadler Armeens Overkommando, en Dadlen, for hvilken Forfatteren nærer en vis Forkærlighed«. Læssøes Svar, der udkom under Titlen »Anmærkninger til »Den slesvigske Krig 1848««, er det eneste trykte Arbejde, der foreligger under Læssøes Navn. Det var affattet roligt og sagligt, og derfor gjorde det ogsaa den Virkning, det skulde.

Som Støtte for sit Svar raadede Læssøe over »Det norske Armeekorps'« Arkiv, som han havde ført med til Fredericia, ikke for at skrive Feltogets Historie, men for at faa det ordnet og overskueliggjort.

Da alt tydede paa, at Fredsforhandlingerne i London ikke vilde føre til noget, og, da Fællesregeringen i Hertugdømmerne pinte den nordslesvigske Befolkning paa den mest oprørende Maade, opsagde vor Regering Vaabenstilstanden den 26. Februar, saa at Fjendtlighederne skulde tage deres Begyndelse den 26. Marts. Nu maatte der træffes endelig Bestemmelse saa vel med Hensyn til Overkommandoen som til Operationsplanen.

Det er tidligere omtalt, at Major Harbou ifølge Rege-

ringens Bestemmelse havde henvendt sig til den franske Marskal Bugeaud. Marskallen svarede meget imødekomende, udtalte sin varme Sympathi for Danmark, og at han, hvis han kunde faa Tilladelse dertil, og hans Helbred bedredes, vilde søge at komme til Danmark en Maaned for at bringe Kongen sin Hyldest og stille sig til hans Raadighed. Men, da Marskallen ikke kunde faa Orlov, blev vor Gesandt i Paris den 6. Februar 1849 anmodet om at formaa en anden fransk General til at komme til Danmark. Hvad Nytte han skulde gøre, er vanskeligt at forstaa, thi Læssøe havde i 1848 godtgjort, at han fuldstændigt magtede den strategiske Opgave, naar man kun vilde give ham den fornødne Handlefrihed, og at vejlede os i taktisk Henseende kunde ingen fremmed General, fordi han var ligesaa ubekendt med vor Hær som med vort Folks og vort Lands Ejendommeligheder. Hensynet til fremmed Hjælp, som fra først havde bragt Tanken frem om en fremmed General som Højstkommanderende, gjaldt desuden ikke mere, thi Erfaringerne fra 1848 med Svenskerne havde lært os, at vi maatte gøre Regning paa at komme til at staa alene.

Vor Gesandts Bestræbelser førte til, at den franske General Fabvier gik ind paa Forslaget og ankom den 11. Marts til Kjøbenhavn. Dagen forinden var General Krogh bleven kaldt til Kjøbenhavn, men uden Læssøe, og nu blev der i Kjøbenhavn forhandlet om Operationsplanen. Den 17. Marts mødtes Krigsministeren, Marineministeren og General Krogh og vedtog den Operationsplan, der skulde følges. Ifølge denne skulde Tropperne fra Fyn den 26. Marts overføres fra Assens til Als, saa at man paa Øen raadede over en Styrke paa ca. 28,000 Mand og 7 Batterier. Samtidigt skulde der ved den jydsk Grænse samles et Korps paa ca. 7000 Mand, deri indbefattet hele Rytteriet. Man gik ud fra, at Fjenden vilde indtage en koncentreret Stilling ved Bov og Krusaa, og paa denne Forudsætning vilde man operere paa følgende Maade:

Den 26. Marts om Aftenen skulde der paa 3 forskellige Steder paa Als indskibes 24,000 Mand med 6 Batterier, hvilke den 17. ved Dag gry skulde udskibes ved Ekern-

førde, saa vidt muligt i Havnen, for fra en Flankestilling at operere mod Slesvig med Slimynde som Retrætepunkt. Samtidigt skulde det jydsk Korps rykke frem over Grænsen. Flaaden skulde støtte disse Operationer paa forskellig Maade, saa at Fienden blev vildledt. Naar Landsætningen i Ekerneførde var sket, skulde der foretages en Diversion mod Kiel.

General Fabvier har næppe øvet nogensomhelst Indflydelse ved Fastsættelsen af denne Plan. Thi hans Standpunkt, som han senere fik Lejlighed til at fremsætte, gik ud paa, at vi, paa Grund af de indre Uroligheder i Tyskland, skulde indskrænke os til en stærk, afventende Defensiv, indtil det Øjeblik indtraf, da det kom til indbyrdes Kamp i Tyskland. Saa først skulde vi gribe ind, da vi saa væsentligst kun vilde have Oprørerne imod os. Læssøe, der senere fik Lejlighed til at tale med General Fabvier, skrev til General Rye: »Det Eneste, jeg har lært af General Fabvier under hans Ophold her, er den Anskuelse, at med Hensyn til Operationerne maa man ikke have Æresfølelse«.

At benytte Hovedstyrken paa den i Planen omtalte Maade var i Virkeligheden at vove alt uden anden Chance end at blive ødelagt.

Den 18. Marts blev der given Befaling til, at den Styrke, der fra Fyn skulde overføres til Als, skulde samles ved Assens, og at det jydsk Korps, der skulde kommanderes af General Rye, skulde samles ved Kolding.

Den 23. Marts fik General Krogh Befaling til fra den 27. at tage Overkommandoen over hele den aktive Hær med Oberstløjtnant Læssøe som Stabschef.

Men Vaabenstilstanden var nu bleven stiltiende forlænget.

Lord Palmerston, der ledede Forhandlingerne i London, havde nemlig fremsat et Forslag, som, han haabede, vilde føre til Fred i Løbet af faa Dage.

Krigsminister Hansen blev derfor ved Statsraadsbeslutning sendt til Als med Fuldmagt til at lade Krigen begynde, saasnart han fik paalidelige Efterretninger om, at tyske Rigstropper var gaaede over Ejderen. Ministeren forlod Kjøbenhavn den 28. Marts ledsaget af General

Fabvier. Den følgende Dag naaede de Assens, hvor General Krogh havde sit Hovedkvarter. Krigsministeren var i Mellemtiden bleven betænkelig ved den Operationsplan, han havde faaet sat igennem, saa at han vilde ombytte den store Expedition til Ekernførde med en mindre, der skulde rettes mod Kielerfjord, hvorimod den øvrige Hovedstyrke skulde rykke ind i Sundeved. Men Læssøe holdt urokkelig fast ved den Plan, han havde fremsat i Februar, hvorefter Hovedstyrken fra Als skulde rykke ind i Sundeved, og Ryes Korps skulde blive staaende ved den jyske Grænse, men sende Kommandoer ind i Slesvig, for derigennem at tvinge Fjenden til at gøre Front til 2 Sider. Forhandlingerne om Operationsplanen, der førtes i Assens, resulterede derfor i, at endnu var der intet besluttet. Men paa den anden Side var der endnu ikke foregrebet noget ved den Koncentration, som havde fundet Sted.

Den Hær, hvormed vi vilde optage Kampen, var nemlig koncentreret paa følgende Maade:

Paa Als under General Krogh:

a. Det nørrejyske Armeekorps: Brigaderne Krabbe, Thestrup og Moltke med ialt 14 Batailloner samt 2 Batterier, 2 Halvbatterier og en Ingeniøraftdeling.

b. Flankekorpsset under General Bülow, bestaaende af Brigaderne Schleppegrell og de Meza, ialt 10 Batailloner, samt 2 Eskadroner, 3 Batterier og et Espingolbatteri.

Ved den jyske Grænse under General Rye: Brigaden Rye, 5 Batailloner, 16 Eskadroner, 2 Batterier og et Espingolbatteri.

Desuden var der afgivet Besætningstropper til Fredericia og til Kystbatterierne.

Hele Styrken talte 41,000 Mand med 6000 Heste og 64 Feltkanoner.

Hæren var — takket General Hansens utrættelige Arbejde — godt organiseret og forsynet med alt og — takket de Kommanderende — besjælet af den bedste Aand. Nu kom det kun an paa, at den blev brugt paa rette Maade, og det var for at opnaa dette, at Læssøe fortsatte Kampen mod Krigsministerens Plan.

Den 1. April ankom Krigsministeren, General Fabvier og Overkommandoen til Sønderborg. Efter Ankomsten raadførte Ministeren sig med de højere Kommanderende af Hær og Flaade, og, da han overalt fandt Modstand mod sin Operationsplan, maatte han tilsidst give sit Bifald til Læssøes Plan, dog maatte Læssøe — meget imod sine Ønsker — gøre den Indrømmelse, at Ryes Korps skulde rykke ind i Slesvig.

De Efterretninger, man havde om Fjenden, gik ud paa, at Oprørshæren allerede den 8. Marts var gaaet over Ejderen og var rykket nordpaa, saa at den stod i Egnen omkring Kvers med fremskudte Afdelinger i Nord-slesvig og i Sundeved. Den preussiske General Pritt-witz skulde føre Overkommandoen over Rigestropperne saavel som over Oprørshæren, og han var den 24. Marts ankommen til Altona, hvorfra han samme Dag overtog Kommandoen. Rigestropperne var den Gang ikke indtrufne, og alt, hvad vi opnaede ved den forlængede Vaabenstilstand, kom derfor kun vor Modstander til Gode. Men nu begyndte Rigestropperne at indtræffe, og, da Krigsminister Hansen fik paalidelige Efterretninger om, at en Del af dem var gaaede over Ejderen, befalede han, at Fjendtlighederne skulde begynde den 3. April om Morgenen. Paa dette Tidspunkt var Stillingen for Rigestroppers Vedkommende følgende: General Pritt-witz havde den 2. April taget Hovedkvarter i Flensborg, men han havde kun en kurhessisk Brigade hos sig; de øvrige Rigestropper var paa Marchen mellem Rendsborg og Flensborg med Undtagelse af en Reservebrigade, der var sendt til Ekernefærde, og en Reservedivision, der var under Koncentration i det sydlige Holsten. Indbefattet Oprørshæren udgjorde den Styrke, Prittwitz raadede over, 68 $\frac{3}{4}$ Bataillon, 40 Eskadroner og 153 Kanoner, ialt henved 61,000 Mand.

Da Krigsministeren først saa sent havde billiget Læssøes Plan, var der kun kort Tid levnet til at udstede de fornødne Ordre, og disse maatte paa Grund af den Forandring, Krigsministeren havde forlangt med Hensyn til Ryes Korps, gives enkeltvis for hver af de 3 første Operationsdage.

Det blev derfor befaleet, at Hovedstyrken den 3. April om Morgenen skulde rykke ind i Sundeved og søge at naa en Stilling mellem Adsbøl og Varnæs. Samtidigt skulde General Rye rykke frem for at naa Haderslev. Marinen skulde understøtte Operationerne ved at foretage Rekognosceringer i Aabenraa og Flensborg Fjord.

Den 4. April skulde Hovedstyrken søge at skyde sin højre Fløj frem mod Aabenraa, og General Rye skulde samme Dag søge at naa henimod denne By. Marinen skulde medvirke ved om muligt at sætte sig i Besiddelse af Aabenraa.

Den 5. April skulde Foreningen foregaa mellem Hovedstyrken og Ryes Korps. For at lette denne og drage Fjendens Opmærksomhed i anden Retning ønskede Overkommandoen, at Marinen den 4. om Aftenen skulde foretage en stærk Alarmering i Ekernførde Fjord, saa at Efterretningen derom kunde indtræffe i Flensborg den 5. April om Morgenen.

I Overensstemmelse hermed rykkede Hovedstyrken ind i Sundeved den 3. April Kl. 4 $\frac{1}{2}$ Morgen. Stemningen blandt Tropperne var fortræffelig, og de blev modtagne med Jubel af Befolkningen. Ved Adsbøl stod en Brigade Oprørere under Oberst St. Paul. Den blev kastet tilbage, og vore Tropper naaede frem til Graasten. Skønt det var længere end paatænkt, besluttede Overkommandoen at ville hævde de vundne Fordele. Men nu greb Krigsministeren ind. Han laa til Sengs i Sønderborg og benyttede Tiden til at læse tyske Aviser. Da de indeholdt Beretninger om Troppemasser, der var sendte til Hertugdømmerne, blev han ængstelig og besluttede at følge General Fabviers Raad. Han afsendte derfor ved Middagstid en Skrivelse til Overkommandoen om »intet at avanturere« samt at paabegynde Befæstningsanlæg paa Dybbølbjerg. Skrivelsen indtraf Kl. 3, og Overkommandoen maatte derfor lade Tropperne trække sig tilbage, saa at Forpostlinjen kom til at gaa til begge Sider af Adsbøl. Efter at alt var ordnet, begav General Krogh med Stab sig tilbage til Sønderborg. Hen paa Aftenen blev Generalen kaldt til Krigsministeren, der befalede, at Forskansningsarbejderne paa Dybbølbjerg

skulde fremskyndes, at Overkommandoen ikke maatte optage nogen alvorlig Kamp i længere Afstand fra denne Stilling, og at General Rye skulde vende om med sit Korps for hurtigst muligt at naa den jydske Grænse. For at efterkomme sidstnævnte Ordre maatte den i Hovedkvarteret ansatte Søofficer, Kaptajn Muxoll, henvende sig til Eskadrechefen, efter hvis Ordre et Dampskib afgik samme Nat Kl. 1 med en Adjutant fra Hovedkvarteret, der skulde overbringe Ordren til General Rye.

Da en saadan Indgriben i Operationerne fra Krigsministerens Side gjorde det til en fuldstændig Umulighed for Overkommandoen at lede disse, affattede Læssøe følgende Skrivelse til Ministeren i General Kroghs og eget Navn:

»Herr Krigsminister! Idet jeg tillader mig at ytre for Krigsministeren, at efter min Anskuelse en fuldstændig Enhed i Hærens Overkommando, forsaavidt Operationerne angaar, er aldeles nødvendig, naar Krigen skal føres med Held, maa jeg hendrage Deres Opmærksomhed paa, at jeg hverken vil kunne bære Ansvaret eller haabe noget gunstigt Udfald, naar jeg stadigt under Operationerne modtager Bestemmelser, hvorefter jeg nødes til at modificere eller forandre mine Planer. En saadan Bestemmelse har jeg igaar modtaget med Hensyn til General Ryes Overskriden af den jydske Grænse den 3. April, hvilket har ledet ind paa Planer, der aldeles strider mod de af mig tidligere udtalte Anskuelser. En anden Bestemmelse har jeg igaar modtaget om Befæstningen af Dybbølstillingen, og om det end tildels er overladt til mig selv at udføre disse Bestemmelser, naar jeg finder det hensigtsmæssigt, saa ligger det i Sagens Natur, at saadanne Paalæg af Herr Krigsministeren maa gøre mig meget betænkelig ved at foretage, hvad jeg muligen finder rigtigere. Jeg kan hver Dag modtage nye Bestemmelser fra Herr Krigsministeren, og jeg føler, at den Kraft, jeg maatte have for at opfylde mit vanskelige og ansvarsfulde Kald, i høj Grad svækkes derved. Jeg ser mig derfor nødsaget til at bede Herr Ministeren om at fritage mig for Overkommandoen, saafremt De ikke har den Tillid til mig, at De tør overlade mig efter egen

Bestemmelse at lede Hæren. Jeg beder Herr Krigsministeren at være overbevist om, at det kun er den faste Overbevisning om, at en Hær maa ledes af én Mands Tanke, der bringer mig til paa en saa indtrængende Maade som muligt at henvende mig til Dem med dette Andragende. Alle Tidens Erfaring har vist, at selv en maadelig Plan, fast gennemført, er bedre end den Vaklen, som ikke kan undgaas, naar forskellige Anskuelser ikke blot en Gang for alle, men stadigt har Indflydelse paa Operationerne. — Fra min Stabschef har jeg modtaget den Erklæring, at forsaavidt det kun dagligt paalægges ham dagligt at udføre i Detailler, hvad der befales, skal han pligtskyldigst af yderste Evne bestræbe sig for at opfylde sit Hverv; men hvis det tillige maa anses for hans Pligt stadigt at tænke forud for at gøre opmærksom paa, hvad der bør foretages og forberedes efter de tagne Bestemmelser, føler han sin Tanke og sin Viljekraft saa svækket ved at skulle bringe til Udførelse Bestemmelser, der udgaar fra forskellige Anskuelser, at han ikke under saadanne Omstændigheder anser sig sin Post voxen og derfor holder det for sin Pligt under de nuværende Forhold at gøre opmærksom derpaa og bede om en mere underordnet Ansættelse«.

Skrivelsen blev dog ikke afsendt, fordi General Krogh betænkte sig paa at underskrive den.

General Rye var den 3., ifølge modtagen Ordre rykket frem og havde besat Haderslev efter en let Kamp med Oprørerne. Den følgende Dag brød han op for at naa Aabenraa, men Kl. 2 Eftermiddag stødte han ved Ø. Løgum paa Adjutanten fra Hovedkvarteret, der bragte ham Befalingen om at gaa tilbage. Rye var nødt til at efterkomme Ordren, men har var meget misfornøjet.

Den 4. April foretoges Rekognsceringer fra begge Sider, og den 5. April angreb Oprørerne Avnbøl, men blev slaede tilbage.

Samme Dag modtog Overkommandoen en Skrivelse fra Krigsministeren, der paabød, at Dybbølbjerg skulde befæstes med Tilsidesættelse af alle andre mere offensive Arbejder i Sundeved, og at Hæren, naar Fjenden

angreb, skulde trække sig tilbage til Dybbølbjerg og ikke levere noget Slag foran dette.

Desuagtet blev der den 6. kæmpet foran Dybbølstillingen.

Rigstropperne var nemlig komne op, og ved Middagstid rykkede den hannoveranske General Wynecken med 7 Batailloner, 1 Eskadron og 4 Batterier mod Ulderup, hvor det kom til Kamp med Brigaden Krabbe. Kampen, der var meget alvorlig, varede fra om Middagen til Kl. 7 Aften. Den endte med, at General Wynecken blev slaaet tilbage. Naar han i sin officielle Rapport søger at dække over det Uheld, der ramte ham, ved at fortælle, »at Fjendens Overmagt var for stor«, saa er Sandheden den, at General Wynecken førte 7 Batailloner og 2 Batterier i Ilden, og at Krabbe slog ham med $4\frac{3}{4}$ Bataillon og 4 Kanoner.

Under Kampen havde hele Hæren staaet under Vaaben og ventede med en vis Bekymring paa Resultatet, men, da saa Efterretningen kom mellem 7 og 8 — »vi har sejret« — var der almindelig Glæde. Desværre var Glæden kun kort, thi endnu samme Aften kom Efterretningen om den store Ulykke, der havde ramt vor Flaade den foregaaende Dag i Ekernførde Fjord: Linjeskibet Christian VIII. var sprunget i Luften og Fregatten Gefion havde maattet stryge Flaget i Kampen mod Strandbatterierne.

Da Efterretningerne fra Ekernførde den 6. naaede Sønderborg, blev Krigsministeren rystet i en saadan Grad, at han, uagtet han saavel den 3. som den 5. April havde givet Befaling til at befæste Dybbølbjerg, gav Overkommandoen Befaling til, at Hæren skulde gaa tilbage til Als. Overkommandoen svarede strax og forestillede Ministeren, hvilken Betydning det vilde have, at vi var i Besiddelse af en saa fortrinlig Flankestilling. Den gjorde endvidere opmærksom paa, hvor nedslaaende det vilde virke paa Hæren, naar den nu, hvor den gentagne Gange havde haft Lejlighed til at godtgøre, at den var besjælet af den bedste Vilje til at kæmpe, og at den kunde kæmpe, skulde rømme Sundeved, uagtet den var istand til i Dybbølstillingen at modtage en al-

vorlig Kamp selv mod en overlegen Fjende. For samtidigt at vise Ministeren, at den intet vilde »avanturere«, lod Overkommandoen den 7. April Hæren indtage en mere tilbagetrukken Stilling i Sundeved. Men alt, hvad Overkommandoen opnaaede, var, at Krigsministeren befalede, at der den 7. skulde afholdes Krigsraad. Det blev afholdt ved Middagstid i Stenderup Kro. Af Krigsraadets 10 Medlemmer stemte de 8 for, at Hæren burde blive staaende i Sundeved og modtage et Slag, da Dybbølstillingen frembød store Chancer for en Sejr, og en saadan vilde være af Betydning for hele vor Stilling.

Da det var Krigsministeren, der havde forlangt, at der skulde afholdes et Krigsraad, burde han bøje sig for dets Beslutning. Men nu skød han sig ind under Kongen, der netop var ankommen til Als, og befalede Kl. 8³/₄ Aften, at Hæren ufortøvet skulde trække sig tilbage til denne Ø, efterladende en stærk Bagdækning paa Dybbølbjerg.

Endnu vilde Overkommandoen dog ikke opgive Kampen. Derfor lod den tidlig om Morgenen den 8. April 3 Brigader stille sig bag Dybbølbjerg, og 2 Brigader stille sig fra Vemmingbund over Dybbøl og Ragebøl til Allsund for derigennem at vise, at den vilde indskrænke Forsvaret til Dybbølstillingen og det nærmest foranliggende Terræn. Men end ikke dette fandt Krigsministerens Bifald, han fastholdt sin Beslutning. Tropperne, som stod under Vaaben, forstod ikke bedre, end at man ventede et Angreb, og at det skulde modtages i Dybbølstillingen. De blev derfor højligt overraskede ved en Armeebefaling fra Krigsministeren. I denne bragte han Kongens Paaskønnelse og Tak for Hærens gode Holdning og udtalte »sin Højagtelse til enhver Kriger, navnlig Officererne«. Derefter hed det: »Det bekræfter sig fra flere Sider, at næsten alle Tysklands Konger og Fyrster sender talrige Tropper til Hertugdømmerne for at understøtte det oprørske Parti i dets Kamp mod Hertugdømmernes retmæssige Herre og imod Lov og Ret. I den daglige Kamp imod denne Overmagt tabes ikkun Kræfter og Blod, uden at noget derigennem opnaaes. Armeen har derfor faaet Ordre til at forlade det Sunde-

vedske for paa Als at oppebie det Øjeblik, da Omstændighederne tillader os at møde Mand imod Mand.

Denne Armeebefaling, der blev oplæst for Tropperne, vakte den bitreste Stemning hos alle. Med Frejdighed og glade Forventninger var Hæren den 3. April rykket ind i Sundeved, hvor den havde kæmpet med Held, og nu skulde den gaa tilbage fra den Dybbølstilling, som den i 1848 havde vist, at den kunde forsvare, og som den nu saa meget lettere kunde forsvare, som Styrken var forøget, og Forskansningsarbejderne, der hurtigt kunde gøres færdige, yderligere vilde bidrage til at støtte Forsvaret. Naar vilde Hæren faa gunstigere Vilkaar for en Kamp, og hvorledes vilde man — politisk set — forsvare uden tvingende Nødvendighed at rømme en Del af det Land, hvorom Kampen netop drejede sig?

Ordren maatte imidlertid lystres. Afmarchen blev tiltraadt, og sent paa Aftenen var Hæren atter paa Als.

Overkommandoen havde imidlertid afsendt en ny Skrivelse til Krigsministeren, der indeholdt en meget skarp Kritik af Ministerens Bestemmelser, og denne Gang, betænkte General Krogh sig ikke paa at underskrive. Skrivelsen lød:

»Ifølge Krigsministerens Befaling er Sundeved rømmet, og en Besætning paa én Bataillon lagt i Brohovedet. Da den Besætning, som efterlades i Stillingen paa Dybbølbjerg, »ikke maa udsættes for at blive indviklet i en Fægtning, hvis Udfald kunde være usikkert, og som kunde stede Retræten her til Øen i Fare, og da dens Tilbagetog skal iværksættes itide og med Sikkerhed, ifald en overlegen Fjende truer med Angreb«*), saa kan der, efter Armeekorpsets Anskuelse, ikke være Tale om noget Forsvar af Bjerget, naar Fjenden tager det i Besiddelse, og det vil derfor være hensigtsløst at give det en større Besætning. Der bliver derfor kun efterladt en Troppstyrke af nogle Kompagnier paa Bjerget. Armeekorpsset undlader ikke at gøre opmærksom paa, at alt-

---

*) Citatet er taget af Krigsministerens Skrivelse til Overkommandoen om den Bagdækning, der skulde efterlades i Sundeved.

saa Dybbølbjerg snart kan tages af Fjenden, og at Sønderborg kan bombarderes, ligesom det udbeder sig Herr Krigsministerens nærmere Befalinger om, hvorledes der skal forholdes med Skibsbroen og Besætningen i Sundevad«.

Krigsministeren besvarede Forespørgslen med, at Brohovederne skulde forsvares til det Yderste, og at det bevægelige Broled i Skibsbroen skulde holdes aabent om Natten.

Om nu end Overkommandoen havde fuldstændig Ret i sine Udtalelser i Skrivelsen, laa det dog efter den saavel som efter alt, hvad der var gaaet forud, klart, at en fortsat Samvirken mellem Ministeren og Overkommandoen var umulig. Hvis Ministeren af denne Grund vilde søge foretaget en Forandring, vilde han have været i sin gode Ret, og for Kongen vilde Valget da være kommet til at staa mellem Krigsministeren og Overkommandoen.

Læssøe havde følt Trang til yderligere at give sin Harme Luft, og derfor skrev han den 8. om Aftenen privat til General Rye: »Krigsministeren, som først befaledes Deres Fremrykning og dernæst Deres Tilbagegang, har nu befalet Armeen at gaa tilbage til Als og endog forlade Dybbølbjerg. Jeg har kæmpet imod, hvad jeg anser for Skændsel og Ulykke, men forgæves.«

I et nyt Brev til General Rye, som Læssøe skrev Natten til den 9., og hvori han fremsatte sine Anskuelser om de fremtidige Operationer, udtalte han: »Saa snart vi kun slaas, gaar det altid godt; vor Skade sker kun, naar vi frygter for at indlade os«.

General Fabvier havde forladt Sønderborg den 5. April for at begive sig til Frankrig, hvor han troede at kunne gøre Danmark bedre Nytte ved at skabe Sympathi for dets Sag end ved at blive hos Krigsministeren som Raadgiver.

Den 9. April gav Krigsministeren Befaling til, at en Del af Styrken, der fandtes paa Als, skulde forlægges til Fyn, og samtidigt fik General Krogh Ordre til at afgaa til Fredericia for at træffe Bestemmelse om, hvorvidt

Fæstningen skulde forsvares eller rømmes. General Bülow fik Kommandoen over den Troppestykke, der fandtes paa Als, men dog saaledes, at han var underlagt Overkommandoen.

Krigsministeren afrejste samme Dag, den 9., til Kjøbenhavn, da han var kaldt tilbage af Konseilspræsidenten. Men, da Ministeren forlod Als, var han kommet til Erkendelse af, at Stillingen mellem ham og Overkommandoen var uholdbar. Aarsagen dertil søgte han ikke hos General Krogh, men udelukkende hos Læssøe. Da han imidlertid ikke kunde ramme Læssøe uden at tage General Krogh med, greb han til et Middel for at fjerne Overkommandoen, der ikke kan bedømmes strængt nok. Den 12. April indstillede han til Kongen, at General Krogh og Oberstløjtnant Læssøe skulde fratræde Overkommandoen og erstattes med General Bülow og Oberstløjtnant Flensborg. Som Motiv anførte Ministeren, at Overkommandoen var Aarsag i den Ulykke, der havde ramt Flaaden i Ekernefjorde, fordi den af Stabschefen til Eskadrechefen udfærdigede Ordre var uklar, og hele Expeditionen var hensigtsløs, eftersom Krigsministeren den 3. April havde befalet, at General Ryes Korps skulde gaa tilbage til den jydsk Grænse.

Kongen, der maatte gaa ud fra, at hvad der i Indstillingen var fremsat som Begrundelse, var rigtigt, bifaldt Indstillingen samme Dag.

Den Ulykke, der ramte vor Flaade i Ekernefjorde, var en national Sorg, der var saa dyb, at Carl Ploug har Ret, naar han udtalte, at mangt et Øje, som aldrig havde fældet en Taare, græd paa Efterretningen om, hvad der var sket. Men Sorgen mildnedes ikke ved, at Krigsministeren uden Lov og Dom stemplede General Krogh og Oberstløjtnant Læssøe som dem, der bar Hovedskylden. Skulde der gøres Ansvar gældende, saa maatte der først foretages en retslig Undersøgelse.

Ministerens Beskyldninger mod Krogh og Læssøe gik ud paa, at Ordren til Ekernefjordeexpeditionen var uklar, og at Expeditionen burde have været kontramanderet, da han den 3. April befalede, at Ryes Korps skulde vende

om og gaa tilbage til den jyske Grænse, hvorved Expeditionen blev »hensigtsløs«.

Havde Ministeren Ret i disse Beskyldninger?

Det var Ministeren, der var Skyld i, at Læssøe først den 2. April kunde udfærdige alle de Befalinger og Bestemmelser, der angik Operationerne. Da Fremrykningen skulde ske den følgende Morgen Kl. 4^{1/2}, vil man kunne forstaa, i hvilken Grad Læssøe har været overbyrdet med Arbejde, og, om han derfor havde begaaet Fejl eller Unøjagtigheder med Hensyn til Udfærdigelserne, saa bar Ministeren Hovedskylden, thi Læssøe havde i sin Indstilling af 23. Februar udtalt, at det var nødvendigt, at der saa tidligt blev truffen Bestemmelse med Hensyn til Overkommandoen, at alle Forhold kunde være klare, naar Operationerne skulde begynde. Men Læssøe begik ingen Fejl ved Udfærdigelsen af den omhandlede Ordre.

Efter at Ministeren havde bifaldet Operationsplanen, kaldte Læssøe Eskadrechefen, Kommandør Garde, til sig og forhandlede med ham om Expeditionens Udførelse. Da det var sket, nedskrev han Resultatet af Forhandlingerne i en skriftlig Udfærdigelse, der lød: .... »Den 4. April vil Armeen i Sundeved forsøge at skyde sin højre Fløj frem imod Aabenraa. General Rye vil nordfra rykke frem henimod Aabenraa, og det var ønskeligt, at Marinen søgte at sætte sig i Besiddelse af Byen. — Samme Dag, den 4. April, ønskes en Expedition, bestaaende af tvende Dampskibe med nogle Transportfartøjer, afsendte fra Hørup Hav saa tidligt, at Expeditionen kan intræffe i Ekernførdefjord, hvor den kunde løbe ind i Forbindelse med Linjeskibet og en Korvet, muligen landsætte nogle Tropper paa forskellige Steder, hvilke Tropper dog maatte tages ombord igen efter at have alarmeret, angribe og om muligt tilintetgøre de fjendtlige Strandbatterier og forsøge at sætte sig i Besiddelse af Ekernførde, hvor Efterretninger om Fjenden indhentes, og alt Forraad, som Fjenden maatte have dér, tilintetgøres eller medtages. Hensigten maatte være at alarmere saa meget som muligt og at

bringe Fjenden til at tro, at en betydelig Styrke vilde lande i Ekernfærde. Alarmingen maatte helst foregaa, saaledes at Efterretningen om den indtræffer ved Daggry den 5. i Flensborg; den bedste Tid vil altsaa være ved Midnat, men, da det maaske er umuligt at foretage noget i Nattens Mørke, kunde maaske Alarmingen begynde om Aftenen sildigt og fortsættes, saasnart det gryer ad Dag.«

Som det af Indledningen ses, udtales kun, hvad Overkommandoen ønsker. Hvad der nævnes, er ikke Ordre, der skal udføres, men kun Muligheder, hvis Udførelse betinges af, at Forhold og Omstændigheder tillader det, og her, hvor Talen var om en maritim Expedition, gjaldt det jo i første Række om Vind- og Vejrforholdene. Hvad der skulde opnaas, var præciseret bestemt nok, thi det hed udtrykkeligt, at Hensigten maatte være at **alarmere** saa meget som muligt.

Efter at Læssøe havde udfærdiget Skrivelsen, lod han den gennemse af den ved Hovedkvarteret ansatte Søofficer, Kaptajn Muxoll, og spurgte ham, om han havde Bemærkninger at gøre med Hensyn til Skrivelsens Indhold. Da Kaptajn Muxoll erklærede ikke at have noget at indvende, blev Skrivelsen underskrevet af General Krogh og derpaa uforseglet overleveret til Kaptajn Muxoll, der fik Befaling til personlig at aflevere den til Eskadrechefen, Kommandør Garde, og spørge ham, om han havde noget at indvende mod Indholdet. Kaptajn Muxoll udførte den givne Ordre og vendte tilbage og meldte, at Kommandør Garde intet havde at bemærke. Læssøe havde saaledes gjort alt, hvad der var muligt, for at faa den maritime Sagkundskab til at fremsætte sin Mening og for at forebygge enhver Misforstaaelse med Hensyn til, hvad der var Hovedmaalet. Ganske det samme var Tilfældet med Kommandør Garde. Han gjorde alt, hvad der fra hans Standpunkt var muligt for at stille det klart, hvad der var Hensigten med Expeditionen. Thi den Skrivelse, han sendte Kommandør Paludan, der skulde lede denne, begyndte med: »Naar den Demonstra-

tion, hvortil hermed følger en Ordre*), er tilendebragt osv. For yderligere at tydeliggøre, at dette var Formaalet, fik Chefen paa Dampskibet Hekla, Kaptajn Aschlund, der skulde overbringe Paludan Ordren, Paalæg om mundtlig at gentage for Kommandøren, at der kun var Tale om en Demonstration«. At dette og kun dette maatte være Maalet, betegnedes yderligere i den Omstændighed, at Landgangsstyrken, der var indladet paa Transportfartøjerne, kun bestod af et Kompagni af 11. Bataillon.

Det vil heraf ses, at der intet kan bebrejdes Læssø med Hensyn til den omtalte Skrivelses Udfærdigelse.

Vi kommer saa til det andet Punkt.

Af Skrivelsen til Eskadrechefen fremgaar det, at denne var vidende om, at Ekernførdeexpeditionen stod i Forbindelse med Ryes Fremrykning. Men, da Kommandør Garde selv have afgivet det Dampskib, der bragte Rye Befaling til at vende om, vidste han ogsaa, at Fremrykningen var kontramanderet. Da Overkommandoen ikke samtidigt meddelte Garde, at Expeditionen, paa Grund af de forandrede Forhold, var overflødig, var der for ham ingen Grund til at spørge, thi han maatte gaa ud fra — hvad ogsaa var Tilfældet —, at Overkommandoen mente, at Expeditionen desuagtet kunde gøre sin Nytte. Men — og her fremtræder det Graverende i Krigsministerens Optræden i sit fulde Lys — hvorledes skulde Kongen efter Krigsministerens Indstilling kunne tænke sig Muligheden af, at Ministeren delte samme Opfattelse, da han i Indstillingen betegnede Expeditionen som hensigtsløs paa Grund af Ryes Tilbagegang. Og dog var det saa. Den 6. April skrev nemlig Krigsministeren til Marineministeren: »Da Kommandør Garde iforgaars (s: den 4.) meddelte mig sin Hensigt at foretage en Expedition mod Ekernførde, ansaa jeg det for min Pligt at tilraade ham ved en saadan Affære intet at avanturere«. Ministeren havde saaledes den 4. April godkendt, at Expeditionen fandt Sted,

---

*) Ordren var en ordret Gengivelse af Overkommandoens Skrivelse til Garde.

og desuagtet vovede han, for at fjerne Overkommandoen, at udtale overfor Kongen, at Expeditionen var »hensigtsløs«.

Men man skulde dog tro, at den Krænkelser, der blev tilføjet General Krogh og Læssøe var stor nok, idet de for Offentligheden stempleses som Aarsagen til Ulykken i Ekernefjorden. Men Regeringen forøgede den ved at lade Eskadrechefen beholde sin Post, saa at det blev Overkommandoen eller, om man vil, Hæren, der blev gjort ene ansvarlig for den Ulykke, der havde ramt Flaaden. Og trods dette var Krigsministerens fanatiske Had til Læssøe — og det var dette, der var den virkelige Aarsag til hans Handlemaade — ikke dermed udtømt. I det Øjeblik, hvor vi stod i Kamp med Overmagt, betænkte han sig ikke paa at sende Læssøe, der ubestrideligt havde godtgjort at være Hærens dygtigste og intelligenteste Officer, som Stabschef til Generalkommandoen paa Fyn, der var en Post for en Nonkombatant. Læssøe skrev derom den 19. April til sin Ven, Professor A. F. Krieger*): »De véd rimeligvis, at Ministeren har ansat mig ved Generalkommandoen i Odense paa en Retræte- og Invalidepost. Det er en Fejl af ham, thi han véd, at jeg kan slaas, og vi har ingen Overflødighed paa Kræfter. Han burde have givet mig en Kommando i Hæren«. Men det er utvivlsomt kameratlige Hensyn, der var Aarsag i, at Læssøe her ikke har villet afløre den fulde Sandhed, der yderligere godtgjør det oprørende i Krigsministerens Handlemaade. I Odense kom Læssøe nemlig til at afløse Major Steinmann af Generalstabens. Steinmann havde i 1848 været Stabschef ved højre Flankekorps under Oberst Juel, og han blev efter Overfaldet ved Hopdrup og det paafølgende højst uheldige Tilbagetog til den jydsk Grænse, erstattet med Kaptajn Neergaard og sendt til Generalkommandoen i

---

*) Brevet er gengivet i Poul Andræs „Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe“. Men alt, hvad der fortælles om Forholdet mellem Ministeren og Overkommandoen fra Krigens Begyndelse, er allerede omtalt i denne Fremstilling, og hvad Læssøe deri udtaler om Ekernefjordenaffæren, er fremstillet af ham langt udførligere i et Brev til H. P. Holst, der senere vil blive omtalt.

Odense. Da Hæren blev sat paa Krigsfod i 1849, fik Steinmann ingen Ansættelse ved den aktive Hær. Men, da General Rye kun raadede over sin Brigadechef, uagtet han foruden Brigaden kommanderede næsten hele Rytteriet og 2 Batterier, ansaa Krigsministeriet det nødvendigt at give ham en særlig Stabschef. Denne Post skulde netop besættes, da Forandringen i Overkommandoen fandt Sted, men istedenfor at give Posten til Læssøe, der maatte betragtes som selvskreven dertil, blev Posten given til Steinmann, som Læssøe maatte afløse.

General Krogh havde den 10. April taget sit Hovedkvarter i Middelfart. Her modtog han en Skrivelse fra Krigsministeren af 13. April, hvori det meddeltes ham, at han og hans Stabschef skulde fratræde Overkommandoen, fordi det ulykkelige Udfald af Ekerneførdeaffæren vidnede »højt« imod General Krogh, samt at Dadlen for, at Ordren af 2. April om Ekerneførdeexpeditionen ikke var bleven tilbagekaldt, væsentligst faldt paa Oberstløjtnant Læssøe, som derved havde forsømt sine Pligter overfor den kommanderende General. Skrivelsen findes aftrykt i Bilag I.

Men General Krogh undlod ikke at give Svar paa Tiltale, og man skal vanskeligt kunne paavise en mandigere, værdigere og mere rammende Indsigelse imod den Krænkelse, der var bleven tilføjet Generalen. Skrivelsen findes aftrykt i Bilag II.

General Krogh nedlagde saa Kommandoen den 15. April gennem en Dagsbefaling, hvori han udtalte sin Tak til Hæren, og rejste til Kjøbenhavn. Umiddelbart efter Ankomsten indgav Generalen Ansøgning til Kongen om at faa sit Forhold til Ekerneførdeaffæren retslig undersøgt.

Læssøe havde imidlertid begivet sig til sin Post i Odense.

Ekerneførdeaffæren og Overkommandoens Afsættelse havde selvfølgelig givet Anledning til Avisartikler og Rygter i Kjøbenhavn, og det var for at faa Sandheden frem, at Læssøe havde givet Professor Krieger den alt omtalte Fremstilling. Men han havde ogsaa modtaget et Brev fra Digteren H. P. Holst af 16. April, hvori han

fik Meddelelse ikke alene om Avisartiklerne, men ogsaa om de Beskyldninger, der fremsattes i Krogene. Som tidligere omtalt havde Holst i 1848 været ansat ved Hovedkvarteret som Expeditionssekretær. Forsynet med de bedste Anbefalinger fra Læssøe søgte han paany Ansættelse i 1849 i samme Egenskab, men den Omstændighed, at han var anbefalet af Læssøe, var Grund til, at Krigsministeren ikke vilde ansætte ham. Holst, der fra sin Tjenstgøring i Hovedkvarteret saae op til Læssøe med den dybeste Beundring, følte sig oprørt over den Omtale, Læssøe blev Genstand for i Anledning af Ekernførdeaffæren. Han bad derfor Læssøe om Oplysninger om denne, for at han kunde benytte dem til at slaa alle ondsindede Rygter og Beskyldninger ned. Læssøe efterkom hans Anmodning i et udførligt Brev af 20. April, der findes aftrykt i Bilag III.

Krieger og Holst havde faaet Fremstillinger, men der var endnu én, for hvem Læssøe følte Trang til at udtale sig, og derfor skrev han den 21. April: »Kære Moder! Altsaa har nu Kjøbenhavnernes Febefantasier igen; ja det var let at forudse, og Vedkommende skal nok sørge for at gøre Patienterne tummelumske. Historien om Ordren, jeg skulde have glemt eller siddet overhørig, er naturligvis det pure Væv; derimod er det ganske rigtigt, at Ministeriet, som altid har haft i Sinde ved første Lejlighed at skaffe mig bort, har benyttet sig af Ulykken ved Ekernførde til at ræsonnere omtrent som saa: Du har bedt Marinen om at gøre et Tog til Ekernførde, altsaa er Du Skyld i Ulykken. Det er naturligvis ligesaa absurd som odiøst at beskyldte Hærens Overkommando for en Ulykke, som hidrører fra Marinens faste Tro paa, at med et Linjeskib lod sig ethvert Landbatteri knuse, men det er ganske klogt beregnet, naar man vil En til Livs, thi den, hvem Ulykken rammer, ræsonnerer sjældent rigtigt og aldrig koldt, og Publikum kommer derved let paa Anklagerens Side. — Du taler, kære Moder, om Folkehad og Folkegunst. Jeg har aldrig smagt noget af det sidste og behøver derfor heller ikke at bekymre mig om det første. Man maa da ogsaa lige saa lidt undre sig over, at Had følger paa Gunst, som at Nat følger

paa Dag. Det kan virkelig ikke gaa an at have Lys uden at have Skygge. — Iøvrigt har jeg al Grund til at være tilfreds, hvad mig selv personlig angaar. Hvor let kunde ikke en virkelig Fejl være begaaet i min Stilling, og hvorledes vilde man saa ikke have benyttet den. Min Stilling var aldeles uholdbar under den nuværende Minister, og jeg kan personlig være meget glad ved, at en tung Byrde er lettet fra mine Skuldre. Den var saa tung, at man ikke skal lykønske nogen til at overtage den. Det glæder mig, at den Overkommando, som Hæren nu har faaet, er god; thi General Bülow er vistnok den Mand i Hæren, som mest egner sig til at staa i Spidsen for den. — Med Hensyn til Skumlerierne i Kjøbenhavn, saa kan jeg under Krigsforhold ikke benytte Pressen. Jeg gør derfor ikke andet end at oplyse et Par Venner (Krieger og Holst) om Sagens Sammenhæng. Sandheden bryder sig nok Vej; det har ingen Hast.

Men, medens Læssøe sad i Odense, blev der virket for ham.

Den 15. April Kl. 4 Eftermiddag var General Rye rejst til Middelfart. »Ved Ankomsten hertil« — skriver Generalen i sin Dagbog — »blev jeg meget ubehagelig overrasket ved den Efterretning, som Læssøe meddelte mig, at General Krogh var afgaaet fra Kommandoen, som General Bülow havde faaet, og at Læssøe skulde til Generalkommandoen i Odense«. En Følge af Samtalen med Læssøe var, at Rye den følgende Dag skrev til General Bülow, bragte ham sin Lykønskning og tilføjede: »Som gammel Ven være det mig tilladt at ytre nedenstaaende, og hvis det skulde være Overgeneralen ubehageligt, saa lad kun Vennen læse det. — Jeg anser det for et Tab for Armeen, at Oberstløjtnant Læssøe er bleven ansat ved Generalkommandoen i Odense, da Armeen har Brug for alle de gode Kræfter, den kan komme i Besiddelse af. . . . Oberstløjtnant Læssøe vil i meget kort Tid afgive en udmærket Bataillonskommandør, hvorpaa vi har saa stor Mangel. Jeg tror, Oberstløjtnanten vil være tilbøjelig til at modtage en saadan Ansættelse, og jeg vil være Generalen taknemmelig derfor som for en særdeles Gunst, hvis De vil

give ham den første Bataillon, der bliver eller kan gøres ledig i det mig betroede Korps«.

Der havde kort forinden vist sig Tegn til Mytteri blandt 12. lette Bataillons slesvigske Mandskab. Det havde holdt en Sammenkomst, ved hvilken det blev gjort gældende, at da Ryes Korps ved sit Tilbagetog havde opgivet Forsvaret af Slesvig, var der ingen Grund for Slesvigerne til at deltage i Kampen. Indberetningen blev af Overkommandoen sendt til Krigsministeriet, og samtidigt indstillede Overkommandoen, at Befalingen over Bataillon, i Henhold til General Ryes Ønske, maatte blive given til Oberstløjtnant Læssøe.

Krigsministeren spillede nu en ganske ejendommelig Komodie. I sit Svar gik han indgaaende ind paa Forholdene ved 12. lette Bataillon og paaviste, hvor nødvendigt det var, at den blev stillet under en energisk og dygtig Kommandør. Men saa vilde han give det Udseende af, at naar han havde sendt Læssøe til Odense, var det kun en rent midlertidig Foranstaltning, og derfor skrev han, at til at overtage Kommandoen over 12. lette »skulde jeg foreslaa Oberstløjtnant Læssøe, der her vilde finde en særlig Lejlighed til at lægge sin Dygtighed for Dagen, og som man helst vil se fjernet fra Hovedkvarterets Nærhed«. At denne »man« var Krigsministeren, siger sig selv.

Efterat Overkommandoen havde modtaget Ministeriets Skrivelse, rettedes der en Forespørgsel til Læssøe, der den 21. April svarede General Bülow: »I Henhold til den mig gennem Fyns Generalkommando meddelte Skrivelse fra Krigsministeriet til det nørrejydske Armeekorps af 19. ds., hvori Ministeriet tilkendegiver, at det intet har imod, at jeg overtager Kommandoen over en Bataillon, naar jeg derom indgiver skriftlig Begæring til Herr Generalen, tillader jeg mig herved ærbødigst at andrage paa, at Kommandoen over en Bataillon ved den aktive Armee maa blive mig overdragen«.

Den følgende Dag, den 22., fik Læssøe saa Befaling til at afgaa til Ryes Korps for at tage Kommandoen over 12. lette Bataillon. Da Læssøe — som han selv siger — »lugtede Krudtet« — afrejste han strax og naaede Snog-

høj, hvor han traf General Rye, Kl. 8 om Aftenen. Han kørte saa med Rye til dennes Hovedkvarter i Viuf. Da denne hurtige Afrejse kom til Krigsministerens Kundskab, troede han deri at kunne finde en ny Lejlighed til at komme Læssøe til Livs. Han skrev derfor til Overkommandoen og forlangte undersøgt, om Læssøe var afrejst fra Odense, forinden hans Afløser ved Generalkommandoen var indtruffen. Men Overkommandoen svarede, at Læssøe var afrejst strax, fordi Ordren lød paa, at han skulde afgaa »øjeblikkeligt«.

Forholdene paa Krigsskuepladsen havde den Gang udviklet sig paa følgende Maade:

General Prittwitz havde den 13. April foretaget den saakaldte »Erstürmung der Düppeler Schanzen«, hvorved han saa meget lettere satte sig i Besiddelse af vore paabegyndte Skanser, som de ikke blev forsvarede af en eneste Mand. Men Sachserne mistede 2 Kanoner.

Prittwitz befalede saa, at Dybbølstillingen skulde befæstes, saa at vi blev lukkede inde paa Als. Til Forsvaret efterlodes Størstedelen af Forbundstropperne, og med Preusserne, en kurhessisk og en bajersk Brigade samt Oprørerne rykkede saa Prittwitz nordpaa. Han vilde dog ikke overskride den jydsk Grænse, før han fik Tilladelse dertil af den preussiske Regering. Men desuagtet gik General Bonin med Oprørerne, der var længst fremme, den 20. April mod Kolding og tvang den svage danske Besætning til at gaa tilbage. Rye tog saa Stilling med sit Korps bag Almindedalen.

Paa Als havde vi efterladt Brigaderne Krabbe, Thestrup og Ræder samt 3 Batterier under Kommando af de Meza. Brigaderne Moltke og Schleppegrell var blevne overførte til det nordvestlige Fyn med 2 Batterier, og Oberst Lunding var bleven Kommandant i Fredericia, hvis Fæstningsværker var blevne istandsatte, og som havde faaet en Garnison.

Den kjøbenhavnske Presse forlangte Oprejsning for Ekerneførde. Krigsministeren gav efter for Trykket, presede paa Overkommandoen, og den bøjede sig: Vi skulde slaas. Men Kampen er kun tilladelig, naar den kan bringe Fordele, eller, naar den med Nødvendighed maa optages.

Intet af disse Forhold var til Stede. Efterretningerne gik ud paa, at Bonin kun havde besat Kolding med sin Avantgarde, og at hans øvrige Tropper stod længere tilbage. Da Fjenden, hvis det var rigtigt, og der ikke kunde være Tale om et Overfald, kunde, hvis han vilde, undgaa Kampen ved at trække sine Tropper bag Kolding Aa, og, da vi i intet Tilfælde vilde holde Kolding besat, var der altsaa ikke noget at opnaa. Desuagtet overførtes Brigaderne Moltke og Schleppegrell til Jylland, og den 23. April rykkede de frem i Forening med Ryes Korps. Ifølge Planen skulde Rye gaa over ved Ejstrup og omgaa Oprørernes venstre Flanke, medens Brigaderne Moltke og Schleppegrell skulde angribe Kolding henholdsvis fra N. og Ø.

Under Fremrykningen, men forinden man endnu var kommen i Kamp med Fjenden, fik vor Overkommando paalidelige Efterretninger om, at hele Oprørshæren stod i Kolding By og bag Kolding Aa. Overkommandoen havde nu Valget imellem at opgive Angrebet eller forandre Dispositionen, men den lod staa til. Følgerne blev, at Rye, der skulde omgaa, selv blev omgaaet, og at vi, trods den Tapperhed, der blev vist af Tropperne paa mange Steder, maatte trække os tilbage med den uhyggelige Følelse af, at vi var blevne slaaede af Oprørerne. Aarsagen skyldtes ikke alene den fejlagtige Disposition, men tillige den fuldstændigste Mangel paa Ledelse fra Oven. Ledelsen var nemlig umuliggjort ved, at Overkommandoen istedenfor at opholde sig bag den kæmpende Hærs Midte paa Vejlechaussée, havde taget Standplads paa Højderne ved N. Bjært, N. O. for Kolding.

Det var Overkommandoens Debut; den var højst uheldig; noget lignende vilde ikke være indtraadt, hvis Læssøe havde været Stabschef.

Læssøe havde den 23. April om Formiddagen været anvendt af General Rye som »Frivillig« til at sørge for Artilleriets Opstilling, og først om Eftermiddagen fik han Kommandoen over 12. lette. Den 25. April skrev Læssøe til sin Moder om Slaget: »Kære Moder! Jeg maa dog lade Dig vide, hvor jeg er henne i Verden. Jeg var i

Odense ved Generalkommandoen i 4 Dage; men saasom det var en Retræte- og Invalidepost, som Krigsministeren havde været saa god at tiltænke mig, saa fik jeg dog maget det saa*), at jeg kunde rende derfra den 22., da jeg begyndte at lugte Krudtet, og var saaledes med den 23. ved Kolding, hvor jeg fungerede som en Slags Frivillig om Formiddagen, og om Eftermiddagen overtog den 12. lette Bataillon, hvis Kommandør blev saaret. Nu har jeg 8—900 Mand at sørge for og lever saa vel, som man kan i disse Dage. Jeg synes slet ikke om det Slag, vi leverede paa dette Aars 23. April**), men det kan man da ikke regne, thi det er naturligt, at jeg nu skumler over, hvad Overkommandoen gør.

Efter Slaget ved Kolding gik Ryes Korps til Vejle, og Schleppegrells og Moltkes Brigade bag Elbodalen. Hovedkvarteret kom til Snoghøj. Forbindelsen mellem Ryes Korps og Brigaderne var saaledes afbrudt, og det blev derfor nødvendigt at give en Instruktion for Ryes Korps, der, naar Fjenden rykkede frem, vilde blive nødsaget til at fortsætte Tilbageetoget gennem Jylland. Det var allerede forinden meddelt Generalen, at han under Tilbagegangen skulde følge den østlige Chaussée. Nu tilføjedes, at General Rye under Tilbagegangen stadig maatte være i Berøring med Fjenden paa en saadan Maade, at han paa første Vink var istand til at gaa tilbage for saa lidt som muligt at udsætte Korpset for at blive opreven af en betydeligere Styrke. Rye skulde hovedsagelig følge Chausséen til Aalborg, thi jo længere han trak Fjenden efter sig mod Nord, jo lettere kunde dennes Operationslinje afskæres. Som yderste Retrætepunkt angaves Vendsyssel. Rye skulde tillige bestræbe sig for, at Fjendens Opmærksomhed blev rettet paa hans Korps og ikke paa Fredericia. Han skulde trætte Fjenden uden selv at blive træt, og holde sig saa nær Fjenden, at han strax kunde faa Efterretning, hvis Fjenden

---

*) Her sigter Læssøe til den Samtale, han havde med General Rye den 15. April.

**) Aarsdagen for Slaget ved Slesvig.

trak sig tilbage. Overkommandoen sluttede med at udtale, at den ventede, at det vilde lykkes Generalens Dygtighed og Ufortrødenhed at løse Opgaven, som var: »I rette Øjeblik at være pludseligt til Stede, i næste forsvunden for atter at komme igen og derved gøre Fjenden usikker, raadvild og betænkelig og — desuagtet bevare Korpsets Kraft, Kampdygtighed og, til en vis Grad, dets numeriske Styrke«.

For at skaffe Efterretninger om Fjenden, blev Læssøe den 29. April sendt frem med et Rekognosceringskommando, men han stødte kun paa Patrouiller og mindre Afdelinger, der strax trak sig tilbage.

Krigsministeren, der ikke var tilfreds med, hvad der var sket, skred nu ind og befalede, at Ryes Korps saavel som Brigaderne Moltke og Schleppegrell skulde rykke frem og tage en Stilling, der gik fra Aagaard til Gudsø, i hvilken Fjendens Angreb skulde afventes. Da Stillingen har en Udstrækning af $1\frac{1}{2}$ Mil, gjorde Overkommandoen opmærksom paa det Farlige i Stillingen. Men, da Krigsministeren fastholdt sin Befaling, blev Stillingen indtaget. General Rye stod i Almindedalen, Moltkes Brigade mellem Mosevraa og Gudsø og Schleppegrells Brigade dannede Reserven for Moltke.

General Prittwitz, der i Mellemtiden havde ladet sine Reserver slutte op, og som havde faaet Tilladelse til at rykke ind i Jylland, gik den 7. Maj over Grænsen og angreb, hvorved det kom til Kamp ved Viuf og Gudsø. Schleppegrells og Moltkes Brigade samt 2 Husareskadroner, der hørte til Ryes Korps, maatte paa Grund af Overmagten trække sig tilbage til Fredericia, forfulgte af Oprørerne, og Ryes Korps trak sig tilbage til Vejle i 2 Kolonner, hvoraf den enes Tilbagegang dækkedes af Læssøe.

Oprørerne begyndte strax med at indeslutte Fredericia, og General Prittwitz rykkede den 8. Maj mod Vejle, hvor Rye havde taget Stilling. Overmagten tvang Rye til at trække sig tilbage ad Vejle—Horsens-Chaussée. 12. lette dannede venstre Fløj, og, da Fjenden omgik den modsatte Fløj, maatte Bataillon, der ikke blev averteret, medens det var Tid, foretage et overilet Tilbage-

tog, hvorved den mistede 34 Mand. Læssøe Indberettede, at kun ganske enkelte af disse kunde være blevne tilbage som Døde eller Saarede, og at det maatte formodes, at Resten godvilligt havde ladet sig tage til Fange. Af de 34 Mand var kun 3 Jyder og 31 Slesvigere. Det viste sig senere, at Læssøes Formodning var rigtig; thi i »Der Soldatenfreund« fra 1850, hvori der gaves en Fremstilling af Kampen ved Vejle, fortaltes, at der den 8. Maj 1849 »ankom« henved 30 Desertører, »men det var kun Slesvigholstenere, der ikke vilde kæmpe mod deres Landsmænd, thi det maa man sige til Ære for de Danske, de deserterer ikke, men slaas bravt«.

For Læssøe, der kun havde tjent saa kort i Geledet og ovenikøbet i en Tid, der laa langt tilbage, var det at føre en Bataillon en fremmed Verden. Men fra det Øjeblik, han havde overtaget Kommandoen, anstrængte han sig af yderste Evne for at sætte sig ind i alt vedrørende Administrationen og Kommandoen. General Rye havde gjort ham bekendt med Forholdene i 12. lette, der foruden Jyder talte mange Slesvigere, blandt hvilke der var Elementer, der ikke kunde anses for fuldt paalidelige, naar det kom til Kamp. Da Læssøe var af den Anskuelse, at Tillid avler Tillid, handlede han derefter, og hverken ved Rekognosceringen den 29. April eller ved Tilbagetoget den 7. Maj viste der sig Mangel paa Pligtopfyldelse. Men den Erfaring, han havde Lejlighed til at gøre den 8. Maj, lærte ham, at Sagen maatte tages paa en anden Maade. Han gennemførte derfor Kommandoen med stor Strængthed for derigennem at vise sine Undergivne, at de stod overfor en fast Vilje, for hvilken de skulde bøje sig. Derigennem skabte han Pligtopfyldelse, og, da hans Strængthed var parret med Retfærdighed, udviklede der sig lidt efter lidt det rette Tillidsforhold mellem ham og hans Undergivne. Hvad der ikke mindst bidrog dertil, var, at Mandskabet havde Lejlighed til at overbevise sig om, at naar han, strax efter at have faaet Bataillon, skrev til sin Moder — »nu har jeg faaet 8—900 Mand at sørge for« — saa var dette alvorligt og ærligt ment.

Efterat General Rye den 8. Maj havde begyndt sit

Tilbagetog, udviklede Situationen paa Krigsskuepladsen sig paa følgende Maade:

Paa Als, hvor de Meza førte Kommandoen, indskrænkede man sig til en stræng Defensiv, da Fjenden havde befæstet Dybbølbjerg og derved forhindrede Besættningen paa Als i at rykke ind i Sundeved.

Schlepppegrells og Moltkes Brigader var forlagte til det nordvestlige Fyn, men afgav tillige den fornødne Forsvarsstyrke til Fredericia. Oprørerne havde efter at have indesluttet Fæstningen, bombarderet den i Dagen fra den 16. til 20. Maj, men, da Bombardementet ikke førte til, at Fæstningen overgav sig, begyndte de at anlægge Batterier for ved dem at afskære Forbindelsen med Fyn.

General Rye havde den 13. Maj trukket sig tilbage til en Stilling ved Skanderborg, hvor han fik Lov til at blive staaende til den 22. Maj. Prittwitz stod mellem Horsens og Vejle.

Vort Hovedkvarter var i Vejlby Præstegaard.

En tung og trykket Stemning hvilede over hele Befolkningen, fordi Slaget ved Kolding med Rette blev betragtet som et nyt Nederlag.

Læssøes Syn paa Stillingen fremgaar af et Brev, han skrev til sin Broder Ludvig den 15. Maj 1849, hvor han med sin Bataillon stod ved Fuldbro Mølle: »Nu sidder vi for en Fejls Skyld heroppe og er parate til at gaa til Skagens Fyrtaarn, hvis Tyskland skulde have Lyst til mere Jylland. Naa, det er maaske ikke saa galt endda, ifald de, der for Tiden ligger »todt« paa Als og i Fyn, snart vil til at røre sig, eller faar Lov dertil. Jeg har det meget godt og lever i aandelig Henseende mine kronede Dage og i legemlig et sandt Slaraffenliv paa lidt nær. Sædvanligvis ligger vi den udslagne Dag paa Markerne, gisper og drikker vore Madkurves Indhold, og hvad gode Venner vil sende os; om Natten gaar vi og passer Blegen eller snorker i Halmen. Engang imellem kommer Tyskerne og beder om lidt Plads, men han er meget høflig og render ikke bus paa, men gaar kønt udenom, saa at vi ikke behøver at slaa synderligt ihjel af ham. Forleden Dag var han endog saa høflig, uden

at forlange mindste Vederlag, at forsyne os med et Par Prøveexemplarer af preussiske Husarer og bajerske Chevaux-legers«.

Læssøe rører i dette Brev ved Operationerne, idet han taler om dem, der for Tiden ligger »todt«. Dette trænger til nærmere Forklaring.

Medens Læssøe endnu var Stabschef, havde han den 8. April skrevet et Brev til General Rye, hvori han, som tidligere omtalt, udtalte sin stærke Misbilligelse af Dybbølstillingens Rømning. Men samtidigt udtalte han sin Mening om Ryes forestaaende Tilbagetog. Efter denne skulde Rye, naar Fjenden satte sig fast ved den jydsk Grænse, gaa tilbage til Horsens; gik Fjenden til Vejle, burde Rye gaa tilbage til Skanderborg, og gik Fjenden til Horsens, skulde Rye fortsætte Tilbagetoget til Aarhus. Rye skulde altsaa bestandigt holde sin Hovedstyrke 2 Dagsmarcher fra Fjenden for ikke at faa sit Korps ødelagt gennem en alvorlig Kamp. Læssøe tilføjede, at hvis Fjenden forfulgte ud over Horsens, havde Rye Valget mellem at gaa tilbage til Helgenæs eller trække sig nordpaa, og at han vilde foretrække det sidste. Læssøe vilde altsaa, at Rye skulde holde sit Korps intakt for at kunne gribe ind, naar det rette Øjeblik kom, og samtidigt gjorde han opmærksom paa, at Fjenden under Fremrykningen vilde være nødt til at svække sig for at sikre sin Forbindelse bagud.

Men samtidigt med, at Læssøe maatte træde tilbage, blev Major Steinmann udnævnt til Stabschef hos Rye, og han holdt sig, med Hensyn til Tilbagetoget, til den Instrux, Overkommandoen havde givet den 28. April, og derfor fik han sat igennem, at Korpset bestandigt skulde blive i Fjendens Nærhed, saa at det kun var fjernet en Dagsmarche fra denne. Da Læssøe var bleven ansat ved Ryes Korps, havde han Lejlighed til at drøfte disse to forskellige Planer med Steinmann, men det lykkedes ham ikke at overbevise Steinmann om, at hans Plan var den bedste. At Læssøe saa skulde søge at indvirke paa General Rye for at formaa ham til at følge sin Plan, stred imod hans loyale Karakter, thi det kunde aldrig falde ham ind at ville lægge Sten i Vejen for Forslag, der

fremsattes for General Rye af hans Stabschef. Men det udelukkede ikke, at Læssøe paa anden Maade øvede sin Indflydelse paa Generalen.

Rye og Læssøe havde først lært hinanden at kende under Krigen. Men den Højagtelse, de gennem den fik for hinanden, gik — trods Forskellen i Alderen — snart over til et inderligt Venskabsforhold, der navnlig udviklede sig under Vaabenstilstanden, hvor de jævnligt traf sammen, da Rye havde Brigadekvarter i Kolding, og Læssøe var i Fredericia. Nu var de under Tilbage-toget ofte i hinandens Nærhed, fik derved Lejlighed til at udvexle deres Tanker, og de drejede sig for Læssøes Vedkommende om, hvorledes den Situation skulde benyttes, der efterhaanden havde udviklet sig paa hele Krigsskuepladsen.

Krigsministeren havde villet fjerne Læssøe saa langt som muligt fra Overkommandoen. Men han havde ikke kunnet forhindre, at det Hengivenhedens Baand, der var skabt mellem den Del af Overkommandoen, der havde staaet under Læssøe, fremdeles var bleven bevaret og fandt sit Udtryk i en privat Brevvexling, der navnlig førtes mellem Læssøe og Expeditionssekretæren, Brigadeauditør Lund. Læssøe var derfor ikke fremmed for Forholdene i Hovedkvarteret, men selv uden denne Vejledning kendte Læssøe Personerne godt nok til selv at kunne danne sig en Mening.

Det var med smaa Midler, at Læssøe havde maattet virke i 1848, og, da Forholdene blev bedre gennem Hærens Forøgelse, blev han af Krigsministeren tvungen til Passivitet paa Grund af Forholdene til Sverrig. Man vil derfor kunne forstaa den Glæde, Læssøe følte ved i 1849 at staa som Stabschef for en Hær paa 41,000 Mand, godt uddannede og godt organiserede Tropper, med hvilke der kunde udrettes noget. Men, da saa Øjeblikket kom, da der for Alvor skulde handles, slog Ministeren — af personligt Had til Læssøe — Sværdet ud af hans Haand. Af den nye Stabschef ventede Læssøe sig intet; han betragtede ham, og det med fuld Føje, kun som Kontormand, og han vidste desuden, at Flensborg med den dybeste Devotion saae op til Krigsminister Hansen.

Læssøe havde kun villet benytte Fredericia som Brohovede, men nu havde Overkommandoen bundet Moltkes og Schleppegrells Brigader til Fæstningens Forsvar. Det tiltalte ikke Læssøe, og han udtalte dette oftere til Feltpræsten ved Ryes Korps, Fr. Helweg, idet han sagde: »Det Fredericia er os en Klods om Benet«. Ligesaa lidt følte han sig tiltalt af, at Flankekorpsset paa Als følte sig i den Grad bunden af Dybbøls Befæstning, at det slet intet foretog sig; thi paa den Maade berøvede man sig selv ethvert Middel til at gribe Offensiven. Det er dette, Læssøe beklager sig over, naar han i det omtalte Brev til Broderen taler om at ligge »todt« paa Als og Fyn. Personlig at fremsætte Forslag om, hvad der burde gøres, vilde Læssøe dog ikke, fordi han følte sig overbevist om, at ethvert Forslag, der kom fra ham, vilde finde den mest afgjorte Modstand hos Krigsministeren. Han vidste tillige, at det var fuldstændig uforeneligt med Steinmanns Opfattelse af Tjenstforhold, at General Ryes Korps tillod sig at fremsætte Forslag om, hvorledes der burde opereres i det Store og Hele. Læssøe fandt derfor paa et andet Middel. Han benyttede det venskabelige Forhold, hvori Rye stod til General Bülow. Der kan derfor ikke være den ringeste Tvivl om, at det var en skriftlig Udtalelse fra Læssøe, der var Grundlaget for følgende Skrivelse, som Rye den 18. Maj sendte General Bülow: »Ikke til Armeens Overgeneral, men til en gammel Bekendt og Kammerat er det, jeg henvender disse Linjer. Jeg tvivler ikke om, at De selv ofte har tænkt derpaa, og maaske er det en bestemt Ordre fra Krigsministeriet, der binder Deres Vilje, men jeg holder det for Pligt at sige Dem min Mening«. Rye opstiller derefter en Beregning af Fjendens Styrke. Overfor Ryes Korps stod der i Horsens og Vejle ca. 26,000 Mand, foran Fredericia laa 14,000 Oprørere, og da hele den fjendtlige Styrke antoges at udgøre 55—56,000 Mand, kunde der ikke være mere end 16—18,000 Mand i Sundeved. Rye foreslog derfor, at Bülow skulde vende sig mod den sidstnævnte Styrke med Tropper fra Fyn eller fra Als, inden den fjendtlige Styrke kunde blive understøttet. »Hvilken herlig Sejr« — skrev han — »vilde

det ikke være, naar vi med egne Kræfter kunde hjælpe os og jage dem alle ud af Landet. Jeg tror aldrig Forholdene har været heldigere for os end i dette Øjeblik, da han (o: Prittwitz) har haft den Uforsigtighed at fjerne sig med sin Hovedstyrke 18 Mil fra det Sundevedske, hvorfra han kan og maa vente Angrebet, selv om det saa heldigt (for ham) opgivne Dybbølbjerg er besat«.

9. Bataillon, der hørte til Moltkes Brigade, var paa dette Tidspunkt bleven sendt til Helgenæs for at lette Ryes Tilbagetog til denne Halvø. Rye skrev derom i samme Skrivelse: »Endvidere vil jeg gøre opmærksom paa 9. Bataillon, der staar paa Helgenæs. Hvis jeg ikke faar en bestemt Befaling dertil, og hvis Fienden (ikke) ved et stort Uheld skulde tvinge mig dertil, vil jeg ingensinde gaa derhen«.

Da General Bülow modtog dette Brev, havde Overkommandoen under 12. Maj udtalt overfor Krigsministeriet, at Hæren foreløbigt burde forholde sig observerende, men hvis Als — ved Fastsættelsen af en Operationsplan — ikke skulde benyttes som Udgangspunkt, kunde Øens Besætning indskrænkes til 10,000 Mand. Fortsat Brevvexling mellem Krigsministeriet og Overkommandoen samt en personlig Sammenkomst mellem Krigsministeren og General Bülow førte til, at General Rye den 21. Maj fik Befaling til »strax« at gaa tilbage mod Aarhus og sikre sig Tilbagetoget til Helgenæs, for at man i givet Tilfælde hurtigt kunde faa hele Korpset derhen, hvor man ønskede det. Det tilføjedes, at Sandsynligheden talte for, at der endnu vilde hengaa nogen Tid, inden der vilde være Brug for Korpset.

Da Rye modtog denne Skrivelse, var Prittwitz rykket frem, og af denne Grund havde Rye tiltraadt Tilbagetoget til Aarhus, men han udtalte i Breve til sin Hustru sin Misfornøjelse over, at man ikke benyttede Lejligheden til at gøre noget, og over at han havde faaet Befaling til at gaa tilbage til Helgenæs. Drøftelser med Læssøe gav saa Anledning til, at denne den 29. Maj sendte Generalen en Skrivelse, der indledes med: »Med Herr Generalens Tilladelse har jeg den Ære at fremsætte følgende Betragtninger over vor nuværende Stilling. Det har altid

forekommet mig at være en Fejl at abandonnere Jylland aldeles, om end vor Armee ikke var istand til umiddelbart at byde Fjenden Spidsen. Det er vistnok saa, at vor Hovedarmee ikke kan foretage en Retræte lige fra det Slesvigske helt op til det nordlige Jylland, efterfulgt af en betydeligt overlegen Fjende uden at være udsat for et Nederlag, hvorved Landet kunde lide et for lang Tid uopretteligt Tab. Derimod kan meget vel et mindre Korps udføre denne Opgave«.

Efter derpaa at have betonet, hvad der var Korpsets Opgave, udtalte Læssøe, at med denne for Øje vilde Helgenæs ikke komme til at spille anden Rolle end Als eller Fredericia, nemlig kun den at optage vore retirerende Tropper, naar de blev tvungne til at forlade Egnen ved Aarhus for at unddrage sig Fjendens Forfølgelse. I modsat Fald burde de ikke gaa til Helgenæs, dels fordi man ikke burde overlade Landet N. for Aarhus til Fjenden, men tillige fordi det af Hensyn til vore Operationer i Slesvig var af Betydning, om Fjenden nødtes eller lokkedes til at forfølge Ryes Korps helt op til Aalborg. Hvis det uden tvingende Nødvendighed bestemtes, at Ryes Korps skulde gaa til Helgenæs, var dets egentlige Formaal opgivet, og det burde da tage en Flankestilling mod Randers Chaussée, N. O. for Aarhus, for at have en sikret Retræte. En saadan Stilling vilde desuden under ét Forhold være den absolut rigtige, og det var, hvis vi havde isinde at rette et kraftigt Angreb paa den Styrke, Fjenden havde i Sundeved. Thi, slog vi den, blev Fjenden nødt til at gaa tilbage i Jylland, og det vilde i saa Fald være fordelagtigere for os at have draget hans Styrke én eller to Dagsmarcher fra Aarhus henimod Helgenæs, end om vi havde trukket den samme Styrke imod Nord, fordi vi langt lettere kunde indskibe Tropper fra Helgenæs, hvis man agtede at gribe Offensiven i Slesvig. Her var Fjenden givet i vor Haand, idet alle Beretninger stemmede overens i at angive Styrken i Sundeved til 10,000 Mand, saa at Styrken paa Als, sandsynligvis, uden Forøgelse vilde kunne slaa Fjenden. Flankestillingen mod Randerschaussée med Retræte paa Helgenæs vilde, hvis dette var Hensigten, være for-

delagtig. Men i modsat Fald var den en Opgiven af den Opgave, der oprindelig var stillet Ryes Korps. Læssø mente dog, at selv om Korpset skulde til Helgenæs, vilde det være rigtigt at lade en Del af Styrken gaa imod Nord.

Paa Grundlag af denne Skrivelse og de Samtaler, Rye havde haft med Læssøe, skrev han endnu samme Dag, 29. Maj, til General Bülow. Han gentog Læssøes Udtalelser om, at Korpsets oprindelige Formaal var opgivet, naar det skulde gaa tilbage til Helgenæs, tilføjende, at han bestandigt havde anset Retrætelinjen nordpaa som den eneste rigtige. Men i Overkommandoens Befaling saa han et Vidnesbyrd om, at man vilde bruge hans Korps i Slesvig. Derefter hed det: »Allerede for flere Dage siden har jeg ventet Efterretning om den i Sundeved staaende fjendtlige Styrkes Tilintetgørelse, som jeg antog let maatte kunne ske ved Alsbesætningens egne Kræfter. Fjenden gaar her frem med yderlig Forsigtighed og gaar undertiden nogle Skridt tilbage. Endskønt Korpset ikke har været istand til at udrette noget stort, har det dog nogenlunde opretholdt Befolkningens Mod, men denne Tilbagetrækken uden Nødvendighed, naar den ikke har et højere Formaal, vil sikkert virke nedtrykkende paa hele Jylland. Jeg er forvisset om, Herr General, at De brænder af Begærlighed efter at udføre et eller andet dristigt Foretagende, og som aldrig har været bedre Lejlighed end nu, da den fjendtlige Hovedstyrke er 3—5 Dagsmarcher fra dens isolerede Dele, først Sundeved og saa Belejringskorpset (ved Fredericia) kan ikke undgaa deres Skæbne. Men det er vel iaar som forrige Aar Diplomaterne, der bestemmer Hærens Operationer«. Efter derpaa at have paavist, hvorledes man ved Benyttelsen af forskellige Landgangssteder kunde føre et Angreb paa Dybbølstillingen, sluttede Rye med: »I mange Aar har der i Danmark aldrig været en saadan Anledning til at udføre noget stort med næsten fuld Sikkerhed for at lykkes, ligesom aldrig, i det mindste i meget lang Tid, ingen dansk General har med Overmagt staaet ligeoverfor en svagere Fjende

uden at foretage noget, som General de Meza for nærværende gør«.

Gennem General Rye gjorde Læssøe saaledes alt, hvad der var muligt for at drive Overkommandoen til Handling, og alle Læssøes Tanker kredsede ganske naturligt om, hvad han selv vilde have gjort, hvis han endnu havde været Stabschef. Han udtalte derom til Pastor Helweg: »28. Maj Situationen er kommen igen og langt mere glimrende end i 1848«. En anden Gang ytrede han: »Vor Herre har for længe siden givet Fjenden i vor Haand, og han er saa langmodig at lade os blive staaende med den i Haanden, men nu vil vi ikke engang trykke til«. Hvorledes han satte Sagen over Personen, viste han tillige ved at udtale: »Er noget Menneske paa Jorden min Fjende, da er det General Hansen, men jeg kunde kysse ham, om han vilde gøre, hvad der nu kan og bør gøres«.

Siden den 23. Maj havde Ryes Korps staaet i en Stilling N. for Aarhus. Den 31. Maj besatte Prittwitz denne By, og Ryes Korps tog en noget tilbagetrukket Stilling, der sikrede Tilbageetoget til Helgenæs.

Stillingen var altsaa den: Fjenden stod i 3 adskilte Grupper: I Sundeved, foran Fredericia og ved Aarhus, uden at nogen af disse Grupper var istand til at understøtte hinanden, hvis vi angreb. Vi havde derfor Valget imellem enten at føre et Angreb i Sundeved eller foretage et Udfald fra Fredericia. Det fordelagtigste vilde være at angribe i Sundeved, fordi — hvad Læssøe havde paavist i 1848 — dette Angrebepunkt laa længst nede paa Fjendens Operationslinje; thi lykkedes det at slaa Fjenden i Sundeved, vilde saavel Prittwitz som Oprørerne blive nødt til at trække sig tilbage. Foretog vi et Udfald fra Fredericia, vilde dette være et strategisk Gennembrud paa Midten af Operationslinjen Flensborg—Aarhus, og det vilde i alle Tilfælde føre til, at Prittwitz blev nødt til at trække sig tilbage. Da vi var Herrer til Søs, og, da vor Transportflaade var i Orden, havde vi Frihed til at søge Afgørelsen, hvor vi selv vilde; Sejren var given paa Forhaand.

Da Forholdene var saaledes i Slutningen af Maj Maa-

ned, vil man kunne forstaa den Klage, der gaar gennem et Brev, Læssø skrev til sin Moder den 3. Juni, men samtidigt vil man deraf se, at han endnu nærede et stille Haab om, at Situationen vilde blive benyttet. Brevet lyder: »No name den 3. Juni 1849. Kære Moder! Vips, jeg siger slet ikke, hvor jeg skriver dette Brev. Ellers har vi det overmaade godt; det dejligste Sommervej, lidt varmt om Dagen, men saa ligger vi stille og lader os stege til Karbonnade; om Natten lidt køligere, og saa gaar vi vor Vej. Vi leger virkelig ganske artigt Tagfat. Det ærgerlige er kun den forrykte Liggen »todt« paa Als og paa Fyn; nu kan de klapse Tyskerne, naar der varen Smule Mod og Mandshjerte i dem og ikke lutter tysk Blod i Aarerne, men, se om de gør det. Saadan ræsonnerer altid Bataillonscheferne, og jeg for min Part er naturligvis overbevist om, at jeg har Ret. Vi har ellers haft grumme lidt at gøre i de senere Dage; en Gang imellem vexler vi nogle Skud, men det lader til, at alt er sunket hen i Dvale, baade hos Fjenden og hos os selv; det er Daadløsheden, der regerer for en Stund. Den 31. havde vi den Fornøjelse, at vore Dragoner huggede de preussiske Husarer sønder og sammen*). Ellers intet nyt. Vi kigger ud over Havet efter Sejlere; forleden kom en Flaade paa en Snes Skibe; den havde Flæsk ombord; iforgaars kom der en stor Damper; den havde Oberst Baggesen ombord. Nu er vi snart kede af at kigge længere. Ringdansen skal nu først begynde for Alvor; det er godt, at vi har øvet os i Trinene itide. Det synes Du nu ikke om, lille Moder, men saaledes gaar det; naar man nu engang er bleven Soldat, vil man ikke være andet, og, hvad man ønsker, det tror man«.

Forhandlingerne om, hvad der burde gøres, var blevne fortsatte mellem Krigsministeren, Overkommandoen og Flankekorpset paa Als (de Meza) uden at de førte til en Forstaaelse, og det uagtet Krigsministeren saavel som Overkommandoen fra midt i Maj var enige om, at de Meza raadede over 5000 Mand mere, end

*) Læssø sigter her til Kavalerifægtningen ved Aarhus den 31. Maj.

han behøvede til Forsvaret af Als. Midt i Juni forlangte Overkommandoen Handlefrihed, og, da Kommandanten i Fredericia den 13. Juni havde indberettet, at hvis der ikke blev foretaget noget alvorligt, maatte Fæstningen falde, førte begge disse Skridt endeligt til en Afgørelse. Den 18. Juni skrev nemlig Krigsministeren til Overkommandoen og bemyndigede General Bülow til, efter nærmere Aftale med Oberst Lunding, at foretage en Expedition til Fæstningens Undsætning, »naar han vilde, hvor han vilde, paa hvad Maade han vilde, og med hvad Styrke han vilde«.

General Bülow skrev saa den 20. Juni til General Rye, at en Del af hans Korps skulde deltage i denne Expedition og spurgte, hvorvidt Rye personlig ønskede at deltage i Expeditionen. Dette Spørgsmaal besvarede Rye strax benegtende. Senere forandrede han dog sin Beslutning, og det blev bestemt, at Oberst Flindt skulde tage Kommandoen over den Styrke, der skulde blive tilbage, og som skulde bestaa af hele Rytteriet, 2 Batailloner og 1 Batteri. Paa Forslag af Rye bestemtes, at 1. Jægerkorps og 12. lette Bataillon skulde blive tilbage som bedst egnede til at udføre den meget besværlige Tjeneste, der vilde blive krævet af dem. For 12. lattes Vedkommende tilføjede Rye desuden den særlige Grund, at Bataillonen ved ikke at komme til Fredericia »ej kom i Berøring med sine Landsmænd« (Oprørerne). Men ved denne Disposition havde han ikke været opmærksom paa, at da saavel 1. Jægerkorps som 12. lette bar grønne Munderinger, vilde Fjenden derigennem let kunne opdage, at Korpset var blevet formindsket, fordi man ikke længere saa »Rødkjolerne« (6. og 7. Bataillon) paa Forpost. Af Grunde, som det ikke her vil være nødvendigt at komme nærmere ind paa, kom dette dog ikke til at gøre os Skade.

6. og 7. Bataillon, den paa Helgenæs værende 9. Bataillon og 4. Reservebataillon samt et Batteri overførtes derfor til Fyn, og General Rye fulgte efter. Da Generalen var kommen til Fyn skrev han den 4. Juli til Læssøe og meddelte ham, hvad der samme Dag var bleven bestemt ved de Forhandlinger, der havde fundet Sted i

Vejlby Præstegaard mellem General Bülow og de højere Kommanderende, og hvorved Rollerne blev fordelte. Rye tilføjede, at hvis Udfaldet fra Fredericia lykkedes, haabede han, at der vilde blive foretagen en Landgang i Gjenner Bugt med Fremrykning mod Sundeved for at erobre den befæstede Dybbølstilling.

Læssøe gik nu i spændt Forventning. Den 7. Juli fik man ved Oberst Flindts Korps Efterretning om Sejren ved Fredericia og rygtevis fortaltes det, at General Rye havde fundet Heltedøden. Det var Læssøe en dyb Sorg kort efter at erfare, at Rygtet havde talt Sandhed.

Slaget ved Fredericia gav atter Anledning til, at vi kom til at føle det Misgreb, General Hansen havde begaaet ved at afsætte Læssøe som Stabschef.

Det er den kommanderende General, der bestemmer, hvad der skal gøres, men det er Stabschefen, der udfærdiger Dispositionen om, hvorledes det skal udføres, og de Fejl, Dispositionen lider under, kommer Tropperne til at betale med deres Blod. Man skal ikke være istand til at paavise Fejl af denne Natur i de Dispositioner, Læssøe havde udfærdiget. Derimod er det allerede omtalt, at Dispositionen til Slaget ved Kolding var uheldig, og det førte ikke alene til betydelige Tab, men ogsaa til, at vi tabte Slaget. Desværre var Dispositionen til Slaget ved Fredericia endnu uheldigere, og om vi end vandt Slaget, saa var det med et altfor stort Tab, der baade kunde og burde have været undgaaet, og det vilde være sket, hvis det var Læssøe, der havde udarbejdet Dispositionen.

Da Slaget ved Fredericia var vundet, gjaldt det om at udnytte Sejren. Det kunde ikke ske gennem en Forfølgelse; thi vi maatte være forberedte paa, at Prittwitz vilde ile Oprørerne til Hjælp, og derfor kunde vi risikere et Nederlag. Men nu gjaldt det om hurtigst muligt at angribe Forbundstropperne i Sundeved. Det var dette, Rye og Læssøe havde tænkt sig, og Krigsministeren havde samme Tanke. Allerede kort forinden Udfaldet fandt Sted, havde han henstillet til Overkommandoen selv at bestemme, om den vilde begynde med et

Angreb i Sundeved eller med et Udfald fra Fredericia. Overkommandoen valgte Udfaldet, men, saasnart Krigsministeren fik Efterretning om Sejren, skrev han strax til Overkommandoen og opfordrede den til at angribe Sundeved. Men Overkommandoen rørte sig ikke. Saa kom der midt i Maaneden Efterretning om, at der den 8. Juli var bleven undertegnet Fredspræliminairer og sluttet en Vaabenstilstand i Berlin, og den 15. Juli fik Overkommandoen Befaling til at afholde sig fra ethvert offensivt Foretagende. Dermed var Felittoget endt.

Det er ofte bleven fortalt, at det var Læssøe, som var den virkelige Leder af Ryes Tilbageset. Læssøe har nedlagt en bestemt Indsigelse derimod, og det er med Rette. Men Læssøe har Fortjenesten af gennem General Rye at have gjort alt, hvad der var muligt, for at drive Overkommandoen til Handling. Tilbageset gav, som Følge af Korpsets Opgave, ikke Anledning til større Kampe, men det stillede store Fordringer til Afdelingerne Udholdenhed, Pligtopfyldelse og Agtpaagivenhed. Hvorledes Læssøe i denne Henseende gjorde Fyldest med sin Bataillon, fremgaar af et Brev fra Korpsets Stabschef, Major Steinmann, hvori han udtaler sin Anerkendelse af »Læssøes udmærkede Førelse af Bataillonens samt af ethvert Hverv, der blev overdraget ham«.

Den 21. September blev Hæren opløst, og Læssøe sendtes med sin Bataillon over Fyn til Als, hvor den blev indkvarteret paa den nordlige Del af Øen med Stabskvarter i Hagenbjerg Præstegaard.

De Linjeafdelinger, der hørte hjemme paa Sjælland, var blevne sendte til denne Ø, og Hjemkomsten førte til »de dejlige Septembere«, som H. P. Holst omtaler i »Den lille Hornblæser«. Dette Digt blev fuldendt kort efter, og det var maaske det første Exemplar, Forfatteren sendte Læssøe den 17. Oktober 1849 med følgende Skrivelse: »Naar man kun engang i Ny og Næ har Lejlighed til at skrive en Bog, vil man dog gerne se den i Hænderne paa dem, hvis Dom man selv sætter Pris paa. De ser altsaa, at det er en meget egoistisk Bevæggrund, der bringer mig til at sende Dem vedlagte Bog. — Om De ikke vil have anden Fornøjelse af den, vil

den dog sige Dem, at jeg bestandig er tro mod mine gamle Erindringer — jeg vil haabe, at De heller ikke har haft nogen anden Mening om mig. — Jeg vilde gerne skrive Dem et langt Brev til, men jeg har fuldt op af Examensbesværligheder i disse Dage, desuden har jeg hørt en lille Fugl synge om, at vi maaske snart vil se Dem herovre. Hvis det er sandt, og man tror jo gerne, hvad man ønsker, er der ikke mange, der glæder sig oprigtigere dertil, end jeg. Jeg haaber derfor vist paa, at De kommer og sparer alt, hvad jeg kunde have at sige Dem (og det er ikke saa lidt) til dette Gensyn. Vale et ama me! Undskyld Latinen, men vi har jo gaet i Borgerdyden sammen.« —

Læssøes Rejse til Kjøbenhavn, som Holst omtaler, blev til Virkelighed, men den havde en særlig Anledning.

Da General Krogh maatte fratræde Overkommandoen, forlangte han en retslig Undersøgelse af sit Forhold til Ekernførdeexpeditionen. Men denne kunde ikke foretages, fordi de i Sagen implicerede Skibschefer var Krigsfanger. Først da disse var blevne udvexlede efter endt Felttog, nedsatte Marineministeriet en Overkrigskommission, der skulde undersøge Sagen, og det var for at give Oplysninger og Forklaringer overfor denne, saavel forsaavidt angik General Krogh som ogsaa for eget Vedkommende, at Læssøe maatte rejse til Kjøbenhavn. Sagen blev afgjort ved Dom af 22. April 1850, hvorved Eskadrechefen saavel som Kommandør Paludan blev ikendte Straffe, men der fremkom intet, der kunde lægges General Krogh eller Læssøe til Last. Det maatte nu være Krigsminister Hansens Pligt at give dem Oprejsning for den store Uret, han havde tilføjet dem.

Under Opholdet paa Als blev den Brigade ledig, ved hvilken Læssøe stod med sin Bataillon. Den blev besat med Oberst Baggesen, der havde afløst Flensborg som Departementschef i Krigsministeriet. Skønt Baggesen siden 1832 ikke havde gjort Tjeneste i Geledet, aldrig havde ført Tropper og ikke været anvendt i den aktive Hær i de to foregaaende Krigsaar, ansatte Krigsministeren ham dog som Brigadekommandør, en Stilling,

hvortil der i første Række netop kræves Dygtighed som Troppfører. Det var sidste Gang, at Baggesen kom til at krydse Læssøes Vej, men det Misgreb, Krigsministeren begik ved at ansætte Obersten, fik Hæren Lejlighed til at føle paa den sørgeligste Maade i Slaget ved Isted. Det var dog saa langt fra, at denne nye Uret kølnede Læssøes Iver, at han som altid deri fandt en yderligere Spore til Pligtopfyldelse. Thi, medens de øvrige Afdelinger, der laa paa Als, ikke anvendte megen Tid paa Øvelser, var det omvendte Tilfældet ved 12. Bataillon. Her virkede Læssøe utrætteligt for at uddanne sine Befalingsmænd og sin Bataillon i et og alt, saa at den kunde komme til at staa som en Mønsterbataillon. Han oprettede en Skriveskole for Underkorporaler og Hornblæsere, en Musikskole til Uddannelse af et Musikkorps, drev Skiveskydning saa meget som muligt og foretog dagligt Øvelse i Exercits, Evolering og spredt Fægtning. Som Exempel paa, hvorledes han tog sig af Officerernes Uddannelse, kan anføres, at en Generalstabsaspirant, Løjtnant Gustav Blom, der efter eget Ønske var bleven ansat ved Bataillon, fortæller, at han kom til Læssøe et Par Aftner om Ugen, og at Læssøe saa for ham gennemgik Slagene under Revolutionskrigene efter Jominis Værk. Blom tilføjer, »dette er jo i og for sig meget godt, men bliver det end mere ved de Bemærkninger angaaende vore egne Forhold, hvortil Læssøe foranlediges«.

Paa Als som overalt andensteds førte Læssøe et stille og tilbageholdende Liv, men han deltog dog altid i de større Sammenkomster, som fandt Sted blandt Officererne, efterat General Schleppegrell havde faaet Kommandoen paa Grund af General de Mezas Sygdom. Ved en saadan Sammenkomst, der afholdtes til Minde om Slaget ved Slesvig, gav Læssøe en Fremstilling af Slagets Gang. General Schleppegrell takkede ved denne Lejlighed Læssøe for, hvad han havde været som Hærens Stabschef, under hele Forsamlingens begejstrede Tilslutning.

1850.

De diplomatiske Forhandlinger for at komme til en Fredslutning fortsattes i Berlin. I Foraaret 1850 tegnede det til, at Preussen vilde være tilbøjelig til at søge at komme til en Forstaaelse, men omvendt tydede alt paa, at Statholderskabet i Hertugdømmerne og Oprørerne, selv om der blev sluttet Fred, ikke vilde bøje sig, thi Oprørshærens Rustninger fortsattes med den største Iver. Vi maatte derfor ogsaa træffe vore Forberedelser.

General Bülow var bleven syg, og Krigsministeren tilbød derfor General Krogh Overkommandoen. Forinden Generalen svarede, skrev han til Læssøe, at han som Betingelse for at modtage Tilbudet agtede at forlange, at han fik Læssøe som Stabschef. Men Læssøe fraraadede indstændigt Generalen at opstille dette Forlangende, fordi han var overbevist om, at Krigsminister Hansen ikke vilde gaa ind derpaa. Han tilføjede, at en Mand i General Kroghs Alder maatte gribe Lejligheden til at faa Oprejsning, naar den tilbød sig, derimod »var han selv saa ung, at hans Tid nok vilde komme«. General Krogh blev saa udnævnt til kommanderende General med Oberst Flensborg som Stabschef.

General Krogh havde saaledes faaet Oprejsning, og det var kun simpel Retfærdighed ogsaa at give Læssøe Oprejsning, naar Lejlighed kom, og den kom.

Den 25. Maj 1850 blev der tillagt Oberstløjtnanterne Trepka, Læssøe og Irminger Obersts Karakter i den angivne Følgeorden. Forfremmelsen skete, fordi en Brigade var bleven ledig og skulde besættes med en Oberst. Trepka var den ældste af de tre, men, skønt han blev anset som en meget dygtig Officer og havde kommanderet 13. Bataillon siden Udgangen af April 1848, havde Tilfældet medført, at hans Bataillon ikke var kommet til at deltage i nogen Kamp, der kunde give ham Lejlighed til at vise særlig fremragende Dygtighed. Krigsministeren kunde derfor forbigaa ham. Men saa kom hans Eftermand Læssøe, og han maatte efter alt, hvad der forelaa, betragtes som selvskrevne til at faa den ledige Brigade. Ikke desto mindre fandt Krigsminister Hansen paany

Lejlighed til at vise Læssøe sin Uvilje ved at forbigaa ham og ansætte hans Eftermand, Oberst Irminger, som Brigadekommandør.

Den 4. Juli 1850 blev Freden undertegnet i Berlin mellem Danmark og Preussen. Den var i Virkeligheden kun en Vaabenhvile, thi den afgjorde intet med Hensyn til Slesvigs Stilling til Kongeriget. Men Oprørerne vilde ikke bøje sig, og derfor maatte der atter kæmpes.

Overlæge Fevejle, der var ansat ved 12. lette, havde i Sønderborg faaet Efterretning om, at Krigen skulde begynde paany og bragte den til sin Oberst. Han fandt Læssøe paa en Bakke ved Hagenbjerg Præstegaard, der var hans Yndlingsopholdssted, fordi der derfra var en vid Udsigt. Da Fevejle fortalte Efterretningen, svarede Læssøe: »Der ser De, vantro Thomas! Nu begynder vi allerede paa det 3. af de 7 Krigsaar«. Det er allerede tidligere omtalt, at Læssøes Opfattelse var den, at Krigen skulde føres, til vi fik en endelig Afgørelse med Hensyn til Slesvigs Stilling til Kongeriget. Hertil skal føjes, at Læssøe for at opnaa dette indsaa Nødvendigheden af at gaa til en Deling af Slesvig, dog ønskede han, at Delingslinjen blev trukken ved Slien og Dannevirke.

Den Hær, med hvilken vi vilde føre Kampen, bestod af:

1. Division, General Moltke:

Brigaderne Schepelern, Thestrup og Irminger, 3 Eskadroner og 3 Batterier.

2. Division, General Schleppegrell:

Brigaderne Krabbe, Ræder og Baggesen, 4 Eskadroner og 3 Batterier.

Reserverytteriet, General Flindt:

12 Eskadroner og 1 Batteri.

Reserveartilleriet, Oberst Fibiger:

4 Batterier og 2 Halvbatterier.

Styrken udgjorde ialt henved 41,000 Mand*) med 96 Kanoner og 8,200 Heste.

*) Efter Styrkelisten for 15. Juli 1850 talte Hæren 37,943 Mand; men fraregner man den ikke ubetydelige Afgang, Hæren havde paa de meget varme Dage paa Marchen til Flensborg, var Styrken i Slaget ved Isted neppe mere end 37,000 Mand mod Fjendens henved 30,000.

I Begyndelsen af Juli laa Hæren i 3 Grupper: Det sydlige Jylland, paa Fyn og paa Als med Hovedkvarter i Kolding. Opbrudet skete fra alle 3 Steder den 16. Juli, og den 17. Juli rykkede Læssøe med sin Bataillon ind i Flensborg under Befolkningens Jubel.

General Schleppegrells Division dannede Hærens venstre Fløj og havde udstillet Forposter S. for Flensborg. Læssøe var Forpostkommandør, og desuden maatte han den 21. Juli foretage en Rekognoscering ad Mysundevejen. Han stødte vel ikke paa Fjenden, da han blev nødt til at gaa tilbage, fordi en større Rekognoscering paa Chausséen, med hvilken han stod i Forbindelse, trak sig tilbage, men gennem Beboere skaffede han Efterretninger, der havde Betydning for Overkommandoen.

Den 23. Juli indtog Hæren en stærkt koncentreret Stilling ved Chausséen til Slesvig og Mysundevejen i Højde med Oversø og Solt. Herfra skulde Hæren den følgende Morgen rykke frem for samme Dag at angribe Fjenden, der formodedes at staa mellem Arnholt Sø og Langsø. Divisionsgeneralerne og Brigadekommandørerne fik Befaling til at møde den 23. Juli om Aftenen Kl. 7 i Bilskov Kro for at modtage nærmere Ordre.

Dispositionen til Slaget var ikke heldigere end Dispositionerne for Slagene ved Kolding og Fredericia, men den tilsidesatte tillige Hensynet til, hvad der kunde forlanges af Tropperne. Ved Mødet i Bilskov Kro blev der derfor nedlagt en bestemt Indsigelse imod, at Fremrykningen og Angrebet skulde ske paa samme Dag. Da Stabschefen ikke destomindre fastholdt sin Bestemmelse, kom det til Afstemning, og alle Medlemmerne, den kommanderende General iberegnet, stemte imod Stabschefen. Det blev saa bestemt, at Hæren den 24. Juli om Morgen Kl. 3 skulde rykke frem til Siversted (ved Chausséen) og Havetofte (paa Mysundevejen) for at bivouakere, og den 25. skulde Fremrykningen fortsættes, og Fjenden angribes.

Af General Moltkes 3 Brigader var Brigaden Schepeletern detacheret vesterpaa til Vanderup og skulde rykke frem langs Trenen for at omgaa Fjenden i venstre Flanke; de to andre Brigader, Thestrup og Irminger, skulde følge

Chausséen, efterfulgte af Brigaden Ræder af Schepelerns Division, der dannede Reserven.

Da Moltke naaede Siversted, opdagede man fjendtlige Patrouiller og Kommandoer i det foranliggende Terræn. For at rense dette fortsattes Fremrykningen til Helligbæk. Her kom det til en heftig Kamp, der varede til helt ud paa Aftenen, og hvori begge Moltkes Brigader deltog. For at skaffe de Afdelinger, der havde kæmpet, Lejlighed til at faa nogen Hvile, blev det saa af Overkommandoen befaleet, at Brigaden Ræder skulde rykke frem i første Linje og udstille Forposter.

Da General Schleppegrell ikke var stødt paa nogen Fjende, havde han, ifølge den givne Befaling, gjort Holdt og bivouakerede mellem Hostrup og Havetoft. Moltke stod saaledes henved en Mil længere fremme i Terrænet, men istedenfor at lade ham tage Kommandoen over de 3 Brigader, der stod paa Chausséen, befalede Overkommandoen, at General Schleppegrell ikke alene skulde lede de 2 Brigader, han havde hos sig, men tillige Brigaden Ræder, der stod til Siden og langt foran ham paa Chausséen. I Erkendelsen af det umulige heri meddelte Schleppegrell Oberst Ræder, at han selv agtede at bryde op fra Havetoft Kl. 1 $\frac{1}{2}$ om Morgenen og ventede at naa Isted Kl. 6; Ræder maatte derfor selv bestemme Opbrudstiden, saa at han kunde være ved Isted til den angivne Tid, hvor Foreningen da skulde foregaa.

At man under en Krig ofte kommer til at tænke paa Døden, som man har for Øje, er ganske naturligt. Men at denne Dødstanke fører til Forudfølelsen af, at nu er Øjeblikket kommet, da det vil blive krævet, at man skal bringe Livet som Offer, hører til Undtagelserne. Læssøe havde denne Forudfølelse.

Da man i Kjøbenhavn fik Efterretning om, at Hæren skulde rykke frem, ængstedes Læssøes Moder ved Tanken om, hvad der forestod hendes elskede Søn og gav Angsten Udtryk i et Brev. Læssøe svarede den 12. Juli: »Du mener, at jeg gaar Døden imøde, naar jeg gaar ind i Slesvig; det er jo rigtignok vist nok, der er kun derved at betænke, at vi alle til Hobe, enten vi er hjemme eller ude, bestandigt gaar Døden imøde, og at der er

ingen, som véd, hvem der gaar raskest og forrest i den. Et véd vi alle, at ingen viser større Kærlighed end den, der sætter Livet til for sine Venner.«

Der eksisterer endnu et Brev fra Læssøe, der har Betydning i denne Forbindelse. Det er skrevet i Bivouaken S. for Flensborg, men kendes kun af et Brudstykke, der er gengivet i et Brev til Moderen efter Læssøes Fald. Det hedder deri: »Husker Du det jublende Brev, han skrev fra Bivouaken: »Skulde jeg blive blandt de Udvalgte, der faldt for Fædrelandet, da er Du vel nok den Moder, der er den Ære værd«.

Efterat Divisionen sent paa Aftenen den 24. havde sendt Brigaderne Ordre om Fremrykningen næste Morgen, tilkaldte Oberst Baggesen sine Bataillonskommandører for at instruere dem. Da Læssøe kom tilbage fra dette Møde, var han — efter hvad Overlæge Feveje fortæller — »i meget slet Humør, fordi han ikke kunde finde Fornuft skabt i hele Baggesens Fremstilling«. Klokken omtrent 10 vilde han forsøge at sove lidt og opfordrede Overlægen til at gøre det samme. Men denne svarede, at han kunde ikke sove, naar noget betydeligt forestod. Læssøe lagde sig saa hen paa Halmen, men efter $\frac{1}{2}$ Times Forløb kom han til Overlægen, der spadserede paa Marken, og erklærede heller ikke at kunne sove. Den Samtale, som nu fandt Sted gengiver Overlægen paa følgende Maade: Læssøe udtalte: »I Morgen forestaar en af Danmarks minderige og, jeg vil haabe, mindeværdige Dage. Gud véd, hvorledes man kommer derfra. Jeg bryder mig ikke om at falde, naar jeg blot maa leve saa længe, at jeg bliver mig bevidst, at jeg skal dø. Jeg bryder mig heller ikke om at miste et Lem; det Tab skal jeg bære med Rolighed. Men jeg vil bede Gud befri mig for at lide længe, før jeg dør eller lade mig leve med et svækket Helbred, der aldrig kan blive godt«. Han talte dernæst med mig, om hvilke Saar der var absolut dødelige, og hvilke, der var mest smertefri af disse. Hele hans Væsen var saaledes, at det stod klart for mig, at han troede ikke, at han skulde overleve den næste Dag.«

Den 25. Juli Kl. $1\frac{1}{2}$ om Morgenen blev Marchen til-

traadt. Da man Kl. henved 3 naaede det Punkt, hvor Vejen deler sig til Mysunde og til Øvre Stolk, detacheredes Oberst Krabbe med en mindre Styrke ad førstnævnte Vej, hvorimod Hovedstyrken under Schleppegrell slog ind paa Vejen til Øvre Stolk. Læssøe havde det Tillidshverv at føre Avantgarden, der bestod af 12. lette, 1 Deling Dragoner og 2 Kanoner, og heri ligger der et Vidnesbyrd om, hvad Læssøe havde været som Bataillonskommandør, thi nu var det 12. lette, der, skønt den talte mange Slesvigere, skulde bane Vej i Kampen mod Oprørerne.

Undervejs hørte man Skydning i Retning af Isted, og kort efter hørte man, at ogsaa Oberst Krabbe var i Kamp. General Schleppegrell befalede derfor at fremskynde Marchen, og Kolonnen naaede Øvre Stolk. Ankommen her foreslog Læssøe — hvis Bataillon passerede Byen i Løb — Generalen at lade Avantgarden støttet af 2. Reservebataillon og 5. Bataillon rykke frem mod Grydeskov, der ligger mellem Isted Sø og Langsø, for derpaa at rykke frem til Kathrineskov og komme i Ryggen paa den fjendtlige Styrke, der havde besat Istedpasset. Det var Vejen til Sejren, Læssøe anviste, og General Schleppegrell gav med Glæde sit Samtykke.

Læssøe var ikke kommen langt, før han stødte paa fjendtlige Jægere. De blev kastede tilbage til Udkanten af Grydeskov, der var besat af det Jægerkorps, fra hvilket de var fremsendte. Paa en Bakke bag Skoven stod et fjendtligt Halvbatteri paa 4 Kanoner. Læssøe lod derfor sine 2 Kanoner under Løjtnant Lønborg, dækkede af Kompagniet Bie af 12. lette, tage en flankerende Stilling paa en Bakke ved Isted Sø. Kanonerne aabnede strax Ilden. Det første Skud demonterede en af Fjendens Kanoner, senere faldt den fjendtlige Batterichef.

Under Artillerikampen udviklede Læssøe sine 3 Kompagnier og førte dem frem. Fjenden var ham ikke alene overlegen i Styrke (1100 mod 6—700 Mand), men tillige i, at han var bevæbnet med Suhlertaprifler, hvorimod 12. lette havde glatløbende Geværer.

Da vor Skyttekæde naaede frem paa en Afstand af henved 500 Alen fra Skovudkanten, blev den og de efter-

følgende Kompagnireserver modtagne af en saa morderisk Ild, at alt standsede og faldt ned paa en Bakke, der løber omtrent parallelt med Skovudkanten. Dens højeste Punkt ligger tæt op til Vejen fra ØvreStolk, og herfra falder Terrænet ned mod Isted Sø. Læssøe red op paa dette Punkt, fordi han derfra kunde ses af alle sine Undergivne, thi han vilde sætte Mod i dem ved sit Exempel. Han var ledsaget af Bataillonsadjutanten, Stabshornblæseren og en Ordonnans, en Slesviger, der bestandigt havde fulgt Læssøe, fra han overtog Kommandoen over 12. lette. Det varede kun et Øjeblik, saa blev Stabshornblæseren saaret og kort efter ramtes Ordonnansen. Da 2. Reservebataillon ikke var kommen langt nok frem, afsendte Læssøe sin Adjutant for at anmode Bataillonnen om at fremskynde Fremrykningen. Selv blev Læssøe holdende paa Højen rolig og støt med Øjet rettet mod Fjenden. Men Adjutanten var ikke kommen langt bort, saa blev Læssøe dødelig saaret af en Kugle i Brystet og segnede af Hesten. Det Mandskab, der var nærmest, ilede til for at bringe ham tilbage. Men han sagde: »Lad mig ligge! Men vil I gøre Jeres Oberst en Tjeneste, saa tag Skoven«. Lidt efter udtalte han: »Skriv — hils min Moder!« Overlægen kom nu til, men han saae strax, at der intet var at gøre og, uden at klage, drog Læssøe strax efter sit sidste Suk. Klokken var den Gang 6. Men i sin Dødsstund hørte han det Hurraraab, der lød fra Kompagniet Knud Møller af hans Bataillon, der stormede frem mod Grydeskov.

Læssøes Lig blev bragt til Kapellet paa Flensborg Kirkegaard, hvor det blev henlagt i et særligt Rum. Man vil sjældent se et smukkere Lig. Han var død, som han havde ønsket det, med Bevidstheden om, at han skulde dø, og han havde hørt det Hurra fra sine fremstormende Soldater, der varslede om Sejren. Derfor havde hans Ansigtstræk et forklaret og lykkeligt Udtryk.

Læssøe blev begravet i den store Kriegergrav paa Flensborg Kirkegaard, i Slesvigs Jord, hvortil han var knytte gennem sin Slægt, og for hvilken han med Glæde bragte sit Liv som Offer for at bevare den for det Fædre-

land, han elskede med den varmeste Kærlighed. Han hviler dér med de mange, som ved Isted bragte samme Offer for Fædrelandet. Det taknemmelige Folk satte senere en Løve som Vogter over Graven. Men Gravfreden blev brudt. Nu er det vore Minder, der holder Vagt ved Graven, og de vil, med Tak til alle dem, som dér fandt den sidste Hvile, aldrig glemme, at blandt dem var en af Danmarks bedste Sønner:

F r e d e r i k L æ s s ø e.

BILAG I.

Skrivelse fra Krigsministeren til Generalmajor Krogh af 13. April 1849.

Herr Generalen vil erindre, at jeg ved min Nærværelse ved Armeen ikkun havde til Hensigt at varetage og lede den politiske Side af Operationerne, men at Udførelsen af de militære Operationer laa aldeles udenfor min Ressort, hvilket alt er udtalt i min Skrivelse til Dem af 25. Februar, hvortil jeg tillader mig at henvise.

Saaledes er den hele Disposition for Armeekorpsets Fremrykning den 3. April udgaaet fra Herr Generalen alene, og dette gælder navnlig om den ved denne Lejlighed begærede Kooperation af Marinen, om hvilken jeg først længe efter erholdt Kundskab derved, at Kommandør Garde den 6. April meddelte mig Herr Generalens Skrivelse af 2. ds. Denne Skrivelse, Herr General, — det er med Smerte, jeg udtaler det, — retfærdiggør ikke de Forventninger, jeg nærrede, da jeg nedlagde Overkommandoen over den hele Armeé i Deres Haand. Ved nærmere Overvejelse vil De ogsaa indrømme, at den savner den Klarhed og Bestemthed, man er berettiget at vente af en Bestemmelse af saadan Betydning. Allerede den Plan at landsætte Tropper for at alarmere, umuliggør det derpaa følgende Angreb af Skibene paa Batterierne, som derved vilde være gjorte opmærksomme. Skulde disse Tropper igen embarkeres, inden Angrebet foretoges, vil atter megen Tid gaa spildt. Endelig er der stillet Linjeskibet og Korvetten (Fregatten) en umaadelig Opgave, ikke alene er Omfanget af Expeditionen altfor omfattende for de Kræfter, dertil er bestemte, men selve Øjemedet dermed er aldeles ubestemt angivet. Thi, medens det hedder, at Hensigten er at alarmere saa meget som muligt, saa paalægges det dog, til Trods for alle Land-officerers Formening, et Linjeskib og en Korvet det dels umulige, dels uoverkommelige Hverv at angribe og tilintetgøre Strandbatterierne, der dog maatte antages at være dækkede af en vis Troppestyrke, at besætte Byen, som man ej heller kunde antage blottet for Garnison, og endeligen, hvad der med Byen efter Besættelsen skulde foretages.

Jeg kan ikke tilbageholde den Formening, at denne Kooperation har været befalet, uden at man nøje nok har overvejet alle Forhold og afpasset Midlerne til dens Udførelse, og jeg bestyrkes i denne Mening, naar jeg erindrer alle de Betæneligheder, Herr Generalen fremhævede, først ved den paatænkte Expedition til Landskabet Schwansen, dernæst ved den derefter paatænkte Expedition til Kielerfjord, hvor dog Marinen skulde agere med en langt betydeligere Styrke og understøttes af et Troppekorps paa flere Tusinde Mand. Det ulykkelige Udfald af Expeditionen vidner højt imod den. Men, maa jeg, Herr General, beklage, at De har paalagt Søetaten en Kooperation som den nævnte uden nøjere at overveje Muligheden af dens Iværksættelse og uden bestemtere at angive eller begrænse det tilsigtede Maal, saa maa jeg endnu mere beklage, at Herr Generalen efter at have erholdt Kundskab om, at de politiske Forhold gjorde en videre Fremrykning umulig, ikke kontramanderede en Expedition, der ikke længere havde noget Maal eller Øjemed. Denne Underretning vil Herr Generalen have erholdt den 3. April kort efter Middag, og De vil erindre, at jeg derved udtrykkeligt anmodede Dem om »intet at avanturere og at jagtage den største Forsigtighed«. Heri laa vistnok den stærkeste Opfordring til at tilbagekalde en Expedition som den til Ekernførdefjord, der, naar den skulde være mere end en blot Alarmering, var i højeste Grad avantureret. Det er saa meget mere paafaldende, at denne Expedition ikke kontramanderedes, som Herr Generalen strax har indset Nødvendigheden af, under de forandrede Forhold, at kontramandere Generalmajor v. Ryes Fremrykning.

Det gør mig ondt at skulle udtale denne min Mening, men, Herr General, Omstændighederne fordrer med bydende Nødvendighed, at den Mand, til hvem Danmarks Værn og Frelse, vor Armee, skal betroes, i enhver Henseende er den Tillid værdig, Fædrelandet viser ham, og ikke ved Mangel paa Omhu eller Skønsomhed sætter nogen Del af Landets Kræfter paa Spil.

Det smerter mig ikke længere at kunne lade Overkommandoen forblive i Deres Hænder, og jeg maa bede Dem at overgive den til Generalmajor v. Biilow og derefter begive Dem til Kjøbenhavn til nærmere Ordre.

Jeg erkender, Herr General, hvor smertelig denne Efterretning vil være Dem; jeg erkender hvor megen Iver, De hidtil har lagt for Dagen, og maa indrømme, at Dadlen for, at hin ulykkelige Skrivelse ikke blev tilbagekaldt, væsenligst træffer Deres Stabschef, som burde have gjort Dem opmærksom derpaa, og som ogsaa bør dele Ansvar for den uheldige Redaktion af bemeldte Skrivelse af 2. April til Kommandør Garde; men disse Betragtninger tør ingen Indflydelse have paa min Handlemaade. Det er langt fra mig at ville afsige nogen Dom i Øjeblikket over Herr Generalen. Øjeblikket til at bedømme, om der er fejlet og af hvem, er endnu ikke kom-

met. Det maa forbeholdes en kommende Tid, naar samtlige herhenhørende Data er bragte for Lyset, at dømme i denne Sag. Jeg nærer det Haab, at det ved en eventuel Undersøgelse maa lykkes Dem at vise, at ingen Brøde hviler paa Dem.

Modtag, Herr General, med disse Linjer, som jeg med Smerte nedskriver, Forsikringen om min Agtelse og Hengivenhed.

C. F. Hansen.

BILAG II.

Skrivelse fra Generalmajor Krogh til Krigsministeren af 15. April 1849.

Herr Krigsminister!

Som jeg igaar alt havde den Ære at indberette, har jeg, efter Modtagelsen af Herr Krigsministerens Befaling af 13. ds., nedlagt Kommandoen over Armeen, der nu er overtagen af Generalmajor v. Bülow. Herr Krigsministerens formeldte Skrivelse gør mig det imidlertid til ubetinget Pligt ikke at tilbageholde efterfølgende Bemærkninger.

Da det efter Indholdet i det Hele af Herr Krigsministerens Skrivelse nemlig turde være Herr Krigsministerens Formening, at Ansvar i Almindelighed for den i Resultatet ulykkelige Expedition til Ekernførde er at tilskrive Landarmeen, hvilken Formening i alt Fald let turde gøre sig gældende ved de Skridt, Herr Krigsministeren i Anledning heraf har fundet Dem foranlediget til at foretage, maa jeg — saafremt dette maatte være Tilfældet — for i det mindste ikke derved den almindelige jeg tør sige hidtil hævdede Tillid til Armeen skal rokkes, paa det bestemteste protestere herimod, idet jeg, som den, der den Tid havde den Ære at føre Overkommandoen, efter min Formening, forsaavidt der kan være Tale om Armeens Ansvar, alene maa være den, paa hvem dette hviler. Herr Krigsministeren vil ikke mistyde disse Ytringer, men deri kan se et Bevis paa, hvad jeg skylder den Armee, jeg har kommanderet.

Ligesom jeg føler mig forpligtet til med Hensyn til Armeen at udtale denne Protest, saaledes skylder jeg ogsaa min udmærkede Stabschef, Oberstløjtnant Læssøe, at udtale, at jeg ingenlunde kan dele Herr Krigsministerens Anskuelse, at han bør dele Ansvar med mig, idet jeg maa formene, at dette ene og alene bør og kan paahvile mig. Hvad nu selve mit Ansvar i saa Henseende angaar, da er det en Selvfølge,

at det ingenlunde kan være min Hensigt her at søge at retfærdiggøre mig. Min Retfærdiggørelse føler jeg at kunne med Rolighed imødesee for den Undersøgelse, som jeg herved tillader mig at udbede, og som jeg ikkun med Længsel kan forvente foranstaltet, og jeg skal selvfølgelig, næst at bemærke, at jeg, hvad Herr Krigsministeren vistnok ogsaa ved nærmere Overvejelse af samtlige Omstændigheder vil finde begrundet, ikke kan føle mig overbevist om nogen Brøde, ikke her indlade mig paa nogen Detail af de faktiske Omstændigheder. Derimod skylder jeg mig selv at forvare mig mod Herr Krigsministerens udtalte Anskuelse, for at ikke min Taushed skal lægges mig til Last, og jeg maa, forsaavidt disse gaar ud paa, dels at jeg skulde have befalet Expeditionens Udførelse, dels at jeg ikke har kontramanderet Expeditionen, derfor gøre opmærksom paa:

1. At jeg ingenlunde har befalet Expeditionen, men kun for den højstkommanderende Søofficer udtalt det som mit Ønske for at understøtte Opnaaelsen af Armeens Formaal, at en Alarmering ved Ekernførde maatte finde Sted, at jeg i den Anledning har konfereret med Kommandør Garde, der ingen Betænkeligheder har fundet ved Udførelsen, at jeg har ladet Expeditionen i saa Henseende opsætte af min Stabschef efter Konference med den ved Hovedkvarteret ansatte Søofficer, der ej heller har fundet Betænkeligheder derved, at Sidstnævnte har overbragt den aabne Skrivelse til Kommandør Garde, for at Kommandøren, saafremt han maatte ytre nogen Betænkelighed, endnu kunde faa Lejlighed dertil, og at dette imidlertid ikke har været Tilfældet. — Hvad Redaktionen af min Skrivelse angaar, da kunde denne enten indskrænke sig blot til at udtale Ønsket om, at en Alarmering maatte foretages af Søetaten eller tillige til nærmere at antyde i hvilket Omfang, det var ønskeligt, at den udførtes. Jeg valgte det sidste som det, der bedst vilde sætte Kommandør Garde istand til at bedømme sin Stilling, og det var af den Grund, at jeg antydede, hvad der muligvis kunde foretages, hvis Expeditionen udførtes. Muligheden eller Umuligheden maatte til hver Tid være at bedømme af Marinen alene.

2. At jeg ikke har kontramanderet Befalingen har sin Grund i den Anskuelse — som jeg ej heller nu kan fravige — at det, selv om Expeditionen den berammede Dag ikke udførtes, vilde og maatte være af Vigtighed for Armeens Operationer at alarmere Fjenden i dette sydlige Punkt, for i ethvert Fald derved at gøre hans Operationer usikre og bringe ham til stedse at have et vaagent Øje med Søpunkterne og dær have en større Troppestyrke koncentreret. Udfaldet af Expeditionen retfærdiggør, efter min Formening, ingenlunde Paastanden om Umuligheden deraf.

Da Taushed ofte anses som Samtykke tør jeg ej heller tie til Herr Krigsministerens Ytringer i Begyndelsen af Deres Skrivelse, forsaavidt den gaar ud paa, at de militære Opera-

tioner alene har været overladte til mig. Jeg maa i den Henseende indskrænke mig til at kalde i Herr Krigsministerens Erindring Deres Befalinger om Befæstningen af Dybbøbjerg, Trænets og Bagagens Tilbageførelse fra det Sundevedske, Broslagningen over Alssund og sammes Kontramandering, Troppernes Tilbagetrækning til Als og Hovedkvarterets samt en Del af Troppestyркens Forlæggelse til Fyn.

Jeg har den Ære at undertegne mig Herr Krigsministerens

ærbødigste

Krogh.

BILAG III.

Skrivelse fra Oberstløjtnant Læssøe til H. P. Holst af 20. April 1849.

Min højstærede Ven!

Jeg takker Dem meget for Deres Skrivelse af 16. ds., hvilken jeg først modtog igaar paa Grund af Omstændighederne. At Københavnerne vilde have Feberfantasier, og at Vedkommendes snedige Ondskab vil vide at behandle Patienterne i den tilsigtede Retning, har jeg vel forudset, og jeg maa indrømme, at jeg kun daarligt forstaar at fægte paa den Valplads, saa der er Sandsynlighed for, at jeg bliver slagen. Hvad nu den ulykkelige Begivenhed ved Ekernførde angaar, saa er Historien om, at General Krogh eller jeg skulde have modtaget en Tilbagekaldelsesordre for Expeditionen af Krigsministeren, og at vi enten skulde have glemt denne Ordre eller siddet den overhørig, naturligvis ren Opfindelse, hvori der ikke er et Ord sandt. Derimod har Krigsministeren ganske rigtig rappelleret os paa Grund af hin Ulykke. Med vor Deltagelse i denne hænger det saaledes sammen:

I en Sammenkomst med Eskadrechefen, Kommandør Garde, blev det aftalt, hvorledes Operationerne skulde udføres i Samklang af Armeen og Marinen i de første Dage efter Pjendtlighedernes Aabning. Garde havde ikke fjerneste Indvending imod, hvad der fra Armeens Side ønskedes ved Ekernførde, og foreslog selv de Midler, som skulde anvendes til Expeditionen. Denne Sammenkomst fandt Sted om Formiddagen den 2. April. Om Eftermiddagen gaves Dispositionerne til Armeens Fremrykning, og jeg satte op skriftlig, hvad Armeen ønskede, der skulde udføres af Marinen, for at Garde kunde have noget at holde sig til. Ved at opsætte dette tog jeg den ved Hovedkvarteret ansatte Søofficer (Kaptajn Muxoll) med paa Raad og gav ham dernæst Skrivelsen uforseglet med

Anmodning om, at han selv vilde bringe den til Garde for at erfare, om denne havde noget at indvende imod, hvad jeg havde skrevet. Kaptajn Muxoll vendte tilbage med Svar fra Garde, at intet var at bemærke. Hverken Eskadrechefen eller den ved Hovedkvarteret ansatte Søofficer havde altsaa den fjerneste Indsigelse imod, hvad der ønskedes fra Armeens Side, hvilket udtrykkeligt var betegnet som en Alarmering. En saadan Betegnelse maatte naturligvis udelukke enhver Tanke om, at det skulde være Hensigten at vove Skibene for at opnaa, hvad man vilde ved Ekernførde. Denne Tanke er hverken opstaaet hos Søofficererne eller hos nogen anden, førend Ulykken skete. Hvad jeg skriftligt meddelte Garde, var naturligvis kun Udtrykket af, hvad Armeen ønskede, men selvfølgelig ikke nogen Ordre til, hvad Marinen skulde gøre, end sige nogen Disposition for selve Angrebet. — De ser saaledes, at der fra Overkommandoens Side er iagttaget alt muligt for ikke at forlange noget for Marinen skadeligt, og det er en Selvfølge, at det er en Absurditet at afskedige General Krogh, for hvad han har ønsket, til samme Tid, som man ikke rører ved Eskadrechefen, der har ladet det ønskede udføre uden nogen- somhelst Indvending. Det er min Overbevisning, at hverken Overkommandoen eller Eskadrechefen har nogen Skyld i Ulykken; Grunden til den er dels nogle uforudseelige Uheld, dels Marinens faste Tro paa, at et Linjeskib med Lethed vilde kunne ødelægge ethvert Landbatteri.

Man har da ogsaa indset, at det vanskeligt vilde lade sig gøre at komme Overkommandoen til Livs, fordi den har opfordret til Expeditionen, og man har derfor kastet sig tilbage paa den anden Side af Sagen. Man har nemlig sagt, at Omstændighederne ikke var de samme, da Expeditionen afgik, som da den blev besluttet, og at Overkommandoen af de forandrede Omstændigheder burde have taget Anledning til at kontramandere Expeditionen. Denne Anklage gælder da alene Overkommandoen.

Da Expeditionen besluttedes, var Omstændighederne disse: Hovedarmeen skulde rykke ind fra Als i Sundeved, General Rye fra Jylland mod Aabenraa. Den 5. antog man, at en Forbindelse mellem begge Afdelinger kunde tilvejebringes søndenom Aabenraa; det var rimeligt, at Fjenden vilde søge at hindre denne Forbindelse, og at det vilde komme til et Slag den 5.; man ønskede derfor, at en betydelig Alarmering, der kunde gaa ud paa en Landgang af de Danske, skulde finde Sted ved Ekernførde den 4. om Aftenen og i alt Fald den 5. ved Daggry, saa at Efterretningen herom kunde indtræffe i Flensborg om Formiddagen den 5. og bidrage til at gøre Fjenden usikker paa Slagdagen. Dette var Grunden til, at man netop ønskede Foretagendet udført den 4. om Aftenen, men det var ingenlunde den udelukkende Grund til at foretage en Alarmering ved Ekernførde, thi det er os alletider af Vigtighed ved Demonstrationer og virkelige Angreb at nøde Fjen-

den til at holde en Del af sine Tropper i det sydlige Slesvig og Holsten. Den sidste Grund vedbliver at bestaa uafhængig af de forandrede Omstændigheder; vi skal nu se, om der i disse ligger noget, der kunde foranledige Overkommandoen ikke til at opgive, thi det kunde aldrig være rigtigt, men til at opsætte Foretagendet. De forandrede Omstændigheder bestod i, at Krigsministeren befalede Armeekorpset den 3. om Middagen, at intet maatte avantureres, paamindede om, at den største Forsigtighed var nødvendig, fordi mange tyske Tropper gik over Elben, og at han som Følge heraf ligeledes befalede, at General Rye skulde gaa tilbage. Overkommandoen havde som sagt ingen Anelse om, at der avantureredes noget ved at lade et Par store Krigsskibe løbe ind i den aabne Ekernfærde Fjord, hvor den antog, at det værste, der kunde hændes, var, at de maatte fjerne sig med uforrettet Sag. Det er klart, at tyske Troppers Marche over Elben ikke kunde foranledige os til at opgive en Demonstration mod Ekernfærde, men snarere maatte opfordre os dertil. Der staar altsaa kun tilbage General Ryes Retirade, og at det ikke længere kom an paa en Forening med ham. Men Hovedarmeen stod langt fremme i Sundeved, det var ingenlunde opgivet at sætte sig fast i dette Landskab og vove et Slag dér med Retræte til Dybbøbjerg; vi vidste, at Fjenden allerede siden den 2. havde samlet en os overlegen Styrke nordenfor Flensborg, og vi ventede i den Grad et Slag den 5. i Sundeved, at hele Armeen var paa Alarmpladsen. Det var os altsaa bestandigt af Vigtighed, at Fjenden ved en Efterretning, der kunde indtræffe i Flensborg den 5. om Formiddagen, blev usikker og enten ikke gik mod os i Sundeved med sin fulde Styrke eller i alt Fald gjorde det med Usikkerhed. Dertil kommer, at det var meget uvist, om General Rye kunde faa Ordren om at trække sig tilbage, førend efter at han allerede var rykket ind i Aabenraa, og at denne General aabenbart var udsat for megen Fare, naar han rykkede rask frem i Troen paa, at Hovedarmeen gik ham imøde, og, naar Fjenden da, indskrænkende sig til at observere den ikke fremrykkende Hovedarmee, kastede sig paa ham. Der var altsaa fuldt vægtige Grunde til ogsaa under de ovenstaaende forandrede Omstændigheder at søge at forvirre Fjenden saa meget som muligt med Hensyn til vore sande Hensigter og at forhindre ham fra en rask Fremrykning imod os. Det var overhovedet en stor Vinding for os, hver Gang Fjenden lod en Dag hengaa uden at angribe, fordi vi benyttede Tiden til ved Befæstningsarbejder at sætte os fast i Sundeved.

De ser saaledes, at ligesom Overkommandoen paa den rette Maade har overvejet de Kooperationer, som den har foranlediget Marinen til at udføre og ladet saa vel Eskadrechefen som Hovedkvarterets Søofficer al Lejlighed til at ytre sig og til at udføre Expeditionen, som det var rettest for Marinens Tarv, saaledes har der i de Forandringer, som ind-

traadte i Forholdene fra den 2. April, da Expeditionen besluttedes, og til den 4. April om Morgen, da den afgik, ikke været nogensomhelst Foranledning fra Overkommandoens Side til at tilbagekalde sit Ønske om Kooperationen, eftersom Forandringerne snarest gjorde den mere end mindre ønskelig.

Der har De saa fuldstændig Besked om Overkommandoens Forhold med Hensyn til hin ulykkelige Begivenhed, som den overhovedet kan gives, saa længe ikke alle Dokumenter fremlægges og ikke alle Personer stevnes for en Ret. Man gør kun Marinen en ringe Tjeneste ved at vælte Skylden over paa Armeen, men man gør Regning paa, at Mængden i sin Venlighed for og Medlidenhed med Marinen vil kaste sig over det Offer, som man byder den, uden at undersøge Skyld eller Uskyld. Det kan maaske lykkes for en Tid, men ganske vist ikke længe, at operere paa denne Maade. — Lev vel!

Deres hengivne

F. L æ s s ø e.

NAVNEFORTEGNELSE.

- Abrahamson, Joseph Benjamin I, † 1757, Kaptajn i det slesvig-holstenske nationale Infanteriregiment.
- , Joseph Benjamin II, 1789—1847, Oberst, Undervisningsdirektør ved den militære Højskole 1830—35, Generalkrigskommissær for Kongeriget.
- , Werner Hans Frederik, 1744—1812, Artillerikap-tajn, Lærer ved Landkadetakademiet og Artilleri-instituttet.
- Andersen, Hans Christian, 1805—1875, Digter.
- Andræ, Carl Georg, 1812—1893, Generalstabsofficer, Lærer ved den militære Højskole, Oberst, Direktør for Gradmaalingen 1853—84, Geheimekonferentsraad.
- Arenfeldt, Adam Christian, 1794—1868, Oberst af Fodfolket.
- Aschlund, Richard, 1800—1863, Kaptajn i Flaaden, Inspektør ved Kjøbenhavns Lodseri.
- Astrup, Cai Pram, 1786—1863, Oberst af Rytteriet.
- Baggesen, Frederik Ludvig Haller, 1795—1865, Generalstabs-officer, Lærer ved den militære Højskole fra 1832—43, Ge-neralmajor.
- Bie, Lorentz August, 1815—1891, Generalmajor af Fodfolket.
- Bille, Steen Andersen, 1797—1883, Viceadmiral.
- Bjerring, Vilhelm Jacob, 1805—1879, Professor, Lærer ved den militære Højskole fra 1837—68.
- Blom, Gustav Vilhelm, 1826—1850, Premierløjtnant ved 12. lette Bataillon, Generalstabsaspirant, faldt ved Isted den 25. Juli 1850.
- Blom, Hans Jørgen, 1792—1864, Oberst af Fodfolket, Militær-forfatter.

- Bokkenheuser, Christian Peter, 1808—1887, Oberst af Fodfolket.
- Bonin, Eduard, 1793—1865, preussisk Infanterigeneral, kommanderede Oprørshæren i 1849.
- Brock, Ludvig Frederik, 1774—1853, Oberst, Toldinspektør i Randers, Medlem af den jydsk Stænderforsamling.
- Bülow, Franz Christopher, 1769—1841, Generaladjutant hos Frederik VI., General à la suite.
- Bülow, Otto, 1812—1895, Generalmajor af Fodfolket.
- Bülow, Rubek, 1791—1858, Generalløjtnant, kommanderende General for Hæren i 1849 fra den 15. April.
- Bugeaud, Thomas Robert, Hertug af Isly, 1784—1849, fransk Marskal.
- Callisen, Borgmester i Flensborg.
- Caroc, Frederik Vilhelm Carl, 1811—1882, Generalstabsofficer, Generalmajor.
- la Cour, Niels Georg, 1797—1876, Generalmajor af Fodfolket.
- Daschkof, russisk Diplomat.
- David, Christian Georg Nathan, 1793—1874, Professor ved Universitetet og Lærer ved den militære Højskole til 1836, Konferentsraad.
- Delong, Albert Herman Peter Gabriel, Baron, 1798—1865, dansk Generalkonsul i Paris.
- Diedrichsen, Diedrich Hermann, 1801—1879, Oberst af Generalstaben.
- Dinesen, Adolph Vilhelm, 1807—1876, Major af Artilleriet, Godsejer.
- Djørup, Michael, 1803—1876, Stabslæge.
- Dreyer, Carl Vilhelm Ludvig, 1812—1870, Oberst i Fodfolket, Bataillonskommandør.
- Fabvier, Charles Nicolas, 1782—1855, fransk General.
- Fevefle, Frederik Christian, 1813—1868, Overlæge i Hæren.
- Fibiger, Adolph, 1813—1841, Kaptajn i Ingeniørerne.
- , Axel, 1815—1882, Oberst af Rytteriet.
  - , Jacob Scavenius, 1793—1861, Lærer ved den militære Højskole fra 1832—42, Artillerigeneral.
  - , Johan Adolph, 1793—1861, Kommandør for den militære Højskole 1830—35, Oberst, Land- og Søkrigskommissær.
- Flensborg, Carl Julius, 1804—1852, Generalstabsofficer, Stabs-

chef ved Overkommandoen fra 13. April 1849—51, Generalmajor.

Flindt, Carl Ludvig Henrik, 1792—1856, Generalmajor af Rytteriet, Kommandant i Slesvig.

Frølich, Lorenz, 1820—1908, Historiemaler.

Garde, Hans Georg, 1790—1875, Kommandør.

Giødwad, Jens Finsteen, 1811—1891, Redaktør af »Fædrelandet«.

Hansen, Christian Frederik, 1788—1873, Generalstabsofficer, Krigsminister fra den 16. November 1848—51, Generalløjtnant.

Halkett, Hugh, 1783—1863, hannoveransk General, kommanderede Forbundstropperne i 1848.

Harbou, Johannes Vilhelm Antonius, 1810—1891, Generalmajor af Fodfolket, Udskrivningschef.

Haxthausen, Maximilian Frederik, 1793—1874, Oberstløjtnant af Fodfolket.

Hedemann, Hans Christopher Georg Frederik, 1792—1859, kommanderende General for Hæren 1848 til den 25. Juli, Generalløjtnant.

Hegermann-Lindencrone, Johan Frederik, 1813—1848, Kaptajn i 3. Jægerkorps, dødeligt saaret ved Bov den 9. April 1848.

Heiberg, Johanne Louise f. Pætges, 1812—1890, Skuespillerinde.

Helweg, Hans Friedrich, 1816—1901, Feltpræst ved Ryes Korps 1849, Stiftsprovst paa Lolland.

Holm, Christian Christopher Gøttsche, 1796—1848, Major i 1. Jægerkorps, Forpostkommandør 1848, dødeligt saaret ved Slesvig den 23. April 1848.

Holst, Hans Peter, 1811—1893, Digter.

Høegh-Guldberg, Christian, 1777—1867, Generalløjtnant af Rytteriet.

Irminger, Johan Heinrich Georg, 1798—1854, Oberst af Fodfolket.

Jerichau, Jens Adolph, 1816—1883, Professor ved Akademiet, Billedhugger.

Jonquières, Henri Alexander Antoine, 1816—1879, Lærer ved den militære Højskole, Artillerigeneral.

Juel, Hans Adolph, 1789—1874, Generalmajor af Rytteriet.

Juel, Niels, 1786—1875, Oberst af Fodfolket.

- Keyper, Leopold Joseph Frederik, 1794—1854, Oberst, Departementschef i Krigsministeriet.
- Knuth, Frederik Marcus, Grev, 1813—1856, Udenrigsminister i Martsministeriet, Lehns greve.
- Krabbe, Ole, 1789—1864, Generalløjtnant af Fodfolket.
- Krieger, Andreas Frederik, 1817—1893, Dr. jur., Professor ved Universitetet, Geheimeraad.
- Krogh, Gerhard Christoph, 1785—1866, kommanderende General for Hæren i 1848 fra 25. Juli, i 1849 til den 15. April og i 1850.
- Lasson, Georg Henrik, 1814—1864, Oberst og Brigadekommandør, faldt paa Dybbølbjerg den 18. April 1864.
- Lehmann, Orla, 1810—1870, Medlem af Martsministeriet, Amtmand.
- Lehmann, Vilhelm Otto Valdemar, 1817—1894, Ingeniørofficer, Oberst af Forstærkningen.
- Lorentzen, Borgmester i Flensborg.
- Lornsen, Uwe Jens, 1793—1838, Herredsfoged paa Sild, Forfatter til »Über das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein«.
- Lund, Ole, Overauditor, Herredsfoged, Justitsraad.
- Lunding, Niels Christian, 1795—1871, Ingeniørofficer, Kommandant i Fredericia 1849 og 1864, Generalløjtnant.
- Læssøe, Ludvig, † 1878, Kammerraad og Slotsforvalter.
- , Niels Frederik, 1776—1831, Havnekontrollør i København.
  - , Signe f. Abrahamson, 1781—1870.
  - , Thorald, 1816—1878, Landskabsmaler.
- Lønborg, Christopher Johan Frederik, 1822—1882, Oberst i Artilleriet.
- , Frederik, 1790—1860, Oberst af Fodfolket, Kommandør for den militære Højskole fra 1836, Chef for samme fra 1857.
- Løwenhjelm, svensk General.
- Magius, Christian Vilhelm, 1787—1848, Oberstløjtnant og Kommandør for 3. Jægerkorps, Kommandør for Avantgarden, faldt ved Slesvig den 23. April 1848.
- Marcher, Benjamin, 1797—1872, Generalmajor af Rytteriet.
- Marstrand, Vilhelm Nicolaj, 1810—1873, Professor ved Akademi, Maler.

- Mathiesen, Christian, 1807—1850, Kaptajn i 1. Forstærkningsjægerkorps, faldt ved Isted den 25. Juli 1850.
- Meyer, Frederik Carl Emil, 1782—1863, Oberst af Fodfolket, Kommandant i Nyborg.
- de Meza, Christian Julius, 1792—1865, Artilleriofficer, Lærer ved den militære Højskole, kommanderende General for Hæren 1864, Generalløjtnant.
- Michelsen, Søren Johan Didrich, 1797—1848, Kaptajn i Oprørshæren, dødeligt saaret ved Bov den 9. April 1848.
- Moltke, Carl Frederik, 1784—1863, Generalløjtnant af Fodfolket.
- Muxoll, Frederik Georg Christian, 1804—1880, Kommandør, Marineofficer ved Hærens Overkommando 1849, 1850 og 1864.
- Møller, Carl Knud, 1809—1890, Oberst af Fodfolket.
- Neergaard, Johan Valdemar, 1810—1879, Generalmajor af Fodfolket.
- Oxholm, Valdemar Tully, 1805—1876, Kammerherre, Overhofmarskal.
- Palmerston, Henry John Temple, Viscount, 1784—1865, engelsk Statsminister.
- Paludan, Frederik August, 1792—1872, Kommandør, Overlods.
- Ploug, Carl, 1813—1894, Digter, Redaktør af »Fædrelandet«.
- Prittwitz, Karl Ludvig Vilhelm Ernst, 1790—1871, preussisk Generalløjtnant, kommanderende General for den tyske Hær 1849.
- Raasløff, Valdemar Rudolph, 1815—1883, Generalmajor af Artilleriet.
- Reedtz, Holger Christian, 1800—1857, Diplomat, Kammerherre.
- Reich, Christian Emilus, 1822—1865, Oberst i Artilleriet.
- Renouard, Louis Paul de, 1780—1857, Generalmajor, Kommandant paa Kronborg.
- Riegels, Hans Christian, 1795—1861, oprindelig Infanteriofficer, Generalkrigskommissær, Civilguvernør og Kommandant paa Als.
- Rye, Olaf, 1792—1849, Generalmajor og Brigadekommandør, faldt ved Fredericia den 6. Juli 1849.
- Ræder, Johan Philip Thomas, 1795—1869, Generalløjtnant af Fodfolket.
- Rømeling, Carl, † 1839, Generalmajor af Fodfolket.
- Saint Paul, Oberst, Brigadekommandør i Oprørshæren 1849.

- Schepelern, Christian August, 1794—1870, Generalløjtnant af Fodfolket.
- Schjern, Frederik Eginhard Amadeus, 1816—1882, Professor ved Universitetet.
- Schleppegrell, Frederik Adolph, 1772—1850, Divisionsgeneral, dødeligt saaret ved Isted den 25. Juli 1850.
- Schou, Borgmester i Aabenraa.
- Schovelin, Julius Thorwaldsen, 1821—1870, oprindeligt Ingeniør-officer, Departementschef i Indenrigsministeriet, Konferentsraad.
- Schøller, Thomas Georg, 1793—1863, Generalløjtnant, Generaladjutant hos Frederik VII, kommanderende General i Holsten.
- Steenstrup, Johan Christopher Vogelius, 1795—1870, Lærer ved Højskolen til 1845, Generalmajor af Ingeniørerne.
- Steinmann, Peter Frederik I, 1782—1857, Generalstabsofficer, Chef for Generalstabten, Generalløjtnant, Godsejer.
— , Peter Frederik II, 1812—1894, Generalstabsofficer, Generalløjtnant, kommanderende General for Hæren i 1864, Godsejer.
- Tegner, Peter Vilhelm, 1798—1857, Kommandør.
- Thestrup, Hans Nicolaj, 1794—1879, Generalløjtnant af Fodfolket.
- Trepka, Johan Christian Mathias, 1809—1850, Oberst og Kommandør for 13. Bataillon, faldt ved Isted den 25. Juli 1850.
- Tscherning, Anton Frederik, 1795—1874, Oberst af Artilleriet, Krigsminister i Martsministeriet.
- Zahrtmann, Christian Christopher, 1793—1855, Admiral, Marineminister fra 1848—50.
- Wedell-Wedellsborg, Joachim Godske, Baron, 1785—1860, Generalløjtnant af Rytteriet.
- Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst, Grev, 1784—1877, preussisk Generalfeltmarskal, kommanderede den tyske Hær 1848.
- Wynecken, hannoveransk General, Divisionsgeneral 1849.
-

NAVNREGISTER.

- Abrahamson, J. B. I. Side 8.
 — , J. B. II. 8, 11, 12, 13,
     14, 15, 37.
 — , W. H. F. 8.
 Andersen, H. C. 32.
 Andræ, C. G. 12, 15, 16, 17, 18,
     21, 22, 23, 26, 28, 35, 36, 37,
     40, 41, 46.
 Arenfeldt, A. C. 25.
 Aschlund, R. 140.
 Astrup, C. P. 79, 80.
 Baggesen, F. L. H. 26, 27, 36,
     52, 57, 58, 59, 60, 67, 68, 69,
     70, 71, 84, 85, 159, 163, 166,
     169.
 Bie, L. A. 170.
 Bille, St. A. 66.
 Bjerring, V. J. 41.
 Blom, G. V. 164.
 — , H. J. 25, 27.
 Bokkenheuser, C. P. 25.
 Bonin, E. 72, 109, 146, 147.
 Brock, L. F. 16.
 Bülow, F. C. 12, 13, 14.
 — , O. 55.
 — , R. 51, 68, 73, 74, 75,
     76, 81, 82, 98, 99, 102,
     107, 110, 111, 123, 124,
     128, 137, 144, 145, 154,
     155, 157, 160, 161, 165.
 Bugeaud, T. R. 122, 126.
 Callisen. 69.
 Caroc, F. V. C. 14, 17, 36, 63.
 la Cour, N. G. 25.
 Daschkof. 78.
 David, C. G. N. 14.
 Delong, A. H. P. G. 101, 119.
 Diedrichsen, D. H. 46.
 Dinesen, A. V. 47, 70, 125.
 Djørup, M. 58.
 Dreyer, C. V. L. 61.
 Fabvier, C. N. 126, 127, 128,
     129, 130, 136.
 Feveile, F. C. 166, 169, 171.
 Fibiger, Adolph. 9, 10, 11, 12,
     13, 18, 19, 21, 22, 23,
     28, 31, 32.
 — , Axel. 31.
 — , J. S. 166.
 — , J. A. 11, 12, 13, 14.
 Flensborg, C. J. 26, 46, 51, 137,
     153, 161, 165, 167.
 Flindt, C. L. H. 160, 161, 166,
     167.
 Frøhlich, L. 43.
 Garde, H. G. 131, 137, 138, 139,
     140, 141, 163.
 Giødwad, J. F. 41.
 Hansen, C. F. 52, 86, 87, 89,
     90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98,
     99, 100, 102, 103, 104, 105,
     107, 108, 110, 111, 119, 121,
     122, 123, 126, 127, 128, 129,
     130, 132, 133, 134, 136, 137,
     145, 146, 149, 150, 155, 160,
     161, 165.
 Halkett, H. 75, 100, 103, 107,
     108, 109.
 Harbou, J. V. A. 48, 49, 65, 66,
     67, 77, 100, 101, 104, 106, 107,
     116, 117, 121, 122, 125.
 Haxthausen, M. F. 68.
 Hedemann, H. C. G. F. 51, 52,
     59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67,
     68, 81, 86, 88, 91, 92, 94, 95,
     97, 98, 99, 102, 103, 105, 106,
     107, 115, 116, 117, 118.
 Hegermann-Lindencrone, J. F.
     70.
 Heiberg, J. L. f. Pætges. 41.
 Helweg, H. F. 154, 158.
 Holm, C. C. G. 51, 79.
 Holst, H. P. 55, 64, 104, 142,
     143, 162.
 Høegh-Guldberg, C. 50, 52, 53,
     55, 57, 58, 59, 60, 91.
 Irminger, J. H. G. 165, 166, 167.
 Jerichau, J. A. 43.

- Jonquières, H. A. A. 39, 46.
 Juel, H. A. 73, 74, 106, 111, 141.
 Juel, N. 74, 76.
 Keyper, L. J. F. 52.
 Knuth, F. M. 66, 77, 111, 112, 117, 121, 122.
 Krabbe, O. 124, 128, 133, 146, 166, 170.
 Krieger, A. F. 32, 41, 141, 142, 143, 144.
 Krogh, G. C. 50, 63, 101, 102, 112, 117, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 144, 163, 165, 167.
 Lasson, G. H. 55.
 Lehmann, O. 32, 33.
 Lehmann, V. O. V. 46.
 Lorentzen. 69.
 Lornsen, U. J. 16.
 Lund, O. 59, 153.
 Lunding, N. C. 146, 160.
 Læssøe, L. 151.
 — , N. F. 7, 8, 9.
 — , S. f. Abrahamson. 7, 8, 11, 43, 143, 147, 159, 168, 169.
 — , T. 43.
 Lønborg, C. J. F. 170.
 — , F. 36, 37.
 Løwenhjelm. 112, 114.
 Magius, C. V. 67, 73, 74, 75, 76.
 Marcher, B. 18.
 Marstrand, V. N. 43.
 Mathiesen, C. 19, 20.
 Meyer, F. C. E. 68, 73, 74.
 de Meza, C. J. 110, 128, 151, 157, 159.
 Michelsen, S. J. D. 70.
 Moltke, C. F. 128, 146, 147, 148, 149, 151, 166.
 Muxoll, F. G. L. 131, 139.
 Møller, C. K. 171.
 Neergaard, J. V. 47, 141.
 Oxholm, V. T. 78.
 Palmerston, H. J. T. 78, 82, 127.
 Paludan, F. A. 139, 163.
 Ploug, C. 64, 137.
 Prittwitz, K. L. V. E. 129, 146, 149, 151, 155, 158, 161.
 Raasløff, V. R. 47.
 Reedtz, H. L. 115, 116.
 Reich, C. E. 46.
 Renouard, L. P. 56.
 Riegels, H. L. 82, 83, 87, 88.
 Rye, Olaf. 81, 107, 108, 110, 114, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 136, 142, 144, 146, 147, 148, 149, 151, 153, 154, 155, 157, 158, 160, 161.
 Ræder, J. P. T. 146, 167, 168.
 Rømeling, C. 19, 20.
 Saint-Paul. 130.
 Schepelern, C. A. 51, 52, 166, 167.
 Schjern, F. E. A. 32, 41.
 Schou. 55.
 Schovelin, J. T. 46.
 Schøller, T. G. 46, 48, 49, 66, 84, 87.
 Schleppegrell, F. A. 63, 64, 65, 66, 67, 68, 73, 74, 81, 91, 103, 107, 108, 109, 110, 124, 128, 146, 147, 148, 149, 151, 164, 166, 167, 168, 170.
 Steenstrup, J. C. V. 38.
 Steinmann, P. F. I. 26, 27, 28, 32, 73, 95, 96.
 — , P. F. II. 99, 141, 142, 152, 162.
 Tegner, P. V. 62, 63.
 Thestrup, H. N. 66, 69, 81, 124, 128, 146, 166, 167.
 Trepka, J. C. M. 26, 80, 117, 165.
 Tscherning, A. F. 12, 13, 14, 41, 48, 49, 50, 51, 52, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 69, 70, 71, 72, 75, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 110, 113, 115, 117, 119, 120, 121.
 Zahrtmann, C. C. 126, 140, 163.
 Wedell-Wedellsborg, J. G. 51, 55, 56, 57, 68, 82, 83, 100.
 Wrangel, F. H. E. 75, 78, 100, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 120.
 Wynecken. 133.

Trykte Kilder.

- Abrahamson, F.: »V. H. F. A. Læssøe«.
- Andræ, Poul: »Geheimkonferentsraad Carl Georg Andræ«.
- , Poul: »Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe«.
- Bøgh, Nicolaj: »Signe Læssøe f. Abrahamson«.
- Fibiger, Mathilde: »Adolph Fibiger«.
- Helweg, Fr.: »Jydske Minder fra Forsomren 1849«.
- Krogh, F.: »Historiske Minder«.
- Købke: »Oberst Frederik Læssøe«. (Militært Tidsskrift 1895).
- Rist, P. Fr.: »Olaf Ryes Saga«.
- Tscherning, A. F.: »Efterladte Papirer«.
-

Rettelser og Trykfejl.

- Side 19 13. L. f. o.: »Blanksværte«; l. »Blanksværte«.
» 24 5. L. f. n.: »tænkte«; l. »tænke«.
» 41, 42: »Deligencen«; l. »Diligencen«.
» 47 »Raasløf«; l. »Raasløff«.
» 47 1. L. f. n.: »danedes«; l. »dannedes«.
» 67 9. L. f. o.: »er«; l. »et«.
» 53 15. L. f. n.: »gogdtgøre«; l. »godtgøre«.
» 70 Noten: l. »Kindt og Fürsen-Bachmann«.
» 72 6. L. f. n.: »fortsærket«; l. »forstærket«.
» 74 8. L. f. n.: »Demonstration«; l. »Belejring«.
» 76 10. L. f. n.: »Krgisminister«; l. »Krigsminister«.
» 79 20. L. f. o.: »Komanderende«; l. »Kommanderende«.
» 79 19. L. f. n.: »Chauséen«; l. »Chausséen«.
» 79 25. L. f. o.: »mod«; l. »overfor«.
» 82 8. L. f. n.: »Mand«; l. »Embedsmand«.
» 109 10. L. f. n.: »Rserver«; l. »Reserver«.
» 122 8. L. f. o.: »Burgeaud«; l. »Bugeaud«.
-